

A tartalomról:

A szentföldi kultúra újabb fejlődése (Patai József előadása a Pro Palestina Szövetség közgyűlésén). — Kisa Arnold: Látomás (vers). — Peterdi Andor: Néha... (1932). — Mandy Ilona (Párizs): A jubiléum Naum Aronsonnál. — Herai Tivadar: Fogadó az „Anilin”-hoz. — Dr. Kúnos Ignác: Hírtűzés. — Lakatos László: Zsidó család békében. — Dr. E. M. Zweig (Jeruzsálem): Ever Híjjárden. — Tass Irén: Két sápadt ember. — Tisbi Illés: Van-e jövője a magyar zsidó irodalomnak? — A Mult és Jövő szentföldi városutazása. — Csermely Gyula: A zsidó nagyherceg. — Dr. Jordán Viktor: A modern zsidó iskolák kérdése. — Avigdor Hameiri negy új könyve. — Prof. dr. Leo Baeck (Berlin): Baruch Spinoza. — Korein Derső: Vissza az otthon zsidó jellegéhez! — Zsidó humor. — Tollhegyről. — Sós Endre: Nem leszünk Európa négerjei. — Új könyvek. — Stephen S. Wise levele. — Krónika és Szemle. — Tizennyolc illusztráció és két műmelléklet.

ULT ÉS JÖVŐ

ZSIDÓ IRODALMI MŰVÉSZETI TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI FOLYÓIRAT

SZERKESZTI ÉS KIADJA

DR. PATAI JOZSEF

SZERKESZTŐSÉG: BUDAPEST - WIEN - BERLIN

MULT ÉS JÖVŐ SZERKESZTŐSÉGE ÉS KIADÓHIVATALA
BUDAPEST, V., VILMOS CSÁSZÁR-ÚT 34

Feladv. szerkesztő és kiadó:
DR. FATAI JÓSEF

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Telefonszám:
 199-31

Kiadóhivatali igazgató:
VIRÁG GYULA

Előfizetési díj egész évre: 24 Pengő, Budapestben 220 Lef. Csobánkaúton 150 Ké. Jánosúton 250 Dúdó,
 Auszriában 12 Schilling, Németországban 10 Mark, Amerikában 5 Dollár.

Celluloid ajtóvédő

Megvédi tüpődtől, piszkolódástól. Minden szobában és formában kapható.

Celluloid kilincs

Minden szobában kapható. Megvédi tüpődtől, piszkolódástól. Minden szobában és formában kapható.

HIGIÉRIA CELLULOIDIPAR

Vezetékvonalon:

BOJÁR ÉS TÁRSA

III., Margitsziget, alsó rész * Telefon 28-7-32

Gondos Sándor

Kiadásában és főbizományában
 eddig megjelent:

Pleg: Miért vagyok zsidó	P 2.-
Gelber: Keresztények a zsidó fronton	P 3.-
G. Gerő László: Modern zsidó költők	P-50
Avigdor Hammeiri: Egy marék föld	P 3.-
Kuti László fordítása	P 3.-
Heral Tivadar: Clousta irások	P-50
Kuti László: Egy könnyűcsépp	P 2.-
Kuti László: Megindul a mező	P 2.-
Perez: Éjszaka a régi vásártéren	P-50

Gondos Sándor

Budapest, VI., Andrássy-út 67

Telefon 28-4-89

En jót és olcsót akar az
 kassza, egy kereskedő lenni

Kiadóhivatali igazgató:
 HENDI RENDSZER

HOLLÄNDER-FÉLE ORTH. 722 KIFÖZÉST

VII., Hombach-utca 12. I. em. 2
 Részletek előfizetők árked-
 vezményben részesülnek *

Videó kereskedők találkozó helye
 Csatlók részére, vagy bármelyik postai hivatalra hasznos is küld

STRASSER MANÓ
LAKBERENDEZŐ, KÁRPITOS
ÉS DÍSZÍTŐ

Készít: egyszerű és ipar-
 művészeti lakásberendezé-
 srket, valamint javításokat
 és átalakításokat

BUDAPEST,
IX., ULLÓI-ÚT 9.
TELEFON: 864-78

Külföldi jelszava:

Legjobb vásárolhatunk

Klein Antal

divatruházában

Budapest, VII. ker., Király-utca 53. szám.
 (Állás a nagy utcán)

TIMOSA

A CÁR KATONÁJA

Awigdor An-Schell jiddis író izgalmas
 cselekményű énekes életképe.

Magyarra fordította, rendezte és főszeropét játéssa:
 Gellért Lajos

Az eredeti orosz és héber dalokat használt-
 tagú kórus énekl.

Zenélét szerente: Eugen Stepha.

Színre kerül a

BETHLEN-TÉRI SZINPADON

(Telefon 44-3-76)

mindennap délután 1/6 és este 1/9-kor

Legdrágább hely 3 pengő

Naoum Aronson (Paris): Bar Micvah

A Mult és Jövô 1932 decemberi műmelléklete

Naoum Aronson (Paris): Az ifju Mózes

MULTÉS JÖVŐ

* ZSIDÓ MŰVÉSZETI, IRODALMI, TÁRSADALMI ÉS KRITIKAI HAVI FOLYÓIRAT *
SZERKESZTI: DR. PATAI JÓZSEF * XXII. ÉVFOLYAM, 1932 DECEMBER

A SZENTFÖLDI KULTURA UJABB FEJLŐDÉSE

PATAI JÓZSEF ELŐADÁSA A PRO PALESZTINA SZÖVETSÉG KÖZGYÜLÉSÉN

Két jubileum került egymáshoz közel az elmúlt hónapokban. Az egyik: századik születésnapja báró Hirsch Móricnak, a nagy filantrópnek, aki rengeteg vagyonából vagy kilencszázmillió arany frankot fordított zsidók letelepítésére Argentínába. A másik: ötvenedik évfordulója annak, hogy szegény orosz zsidó diákok otthagyták a numerus claususos cári egyetemeiket és „Biluj” jelszóval, lerongyolt, kis csoportban elindultak Palesztinába, hogy őseik földjét művelve, a lelkük is megújódást találjon. És a két jubileumra két esemény vet érdekes világosságot. Minthogy a Hirsch-évforduló az argentinai kolóniák felé fordíthatta volna a figyelmet, a zsidó társaságok szükségesnek tartották, hogy óva intsenek mindenkit, nehogy egy pillanatig is Argentínába való kivándorlásra gondoljon. A hatalmas milliókkal, délamerikai dús, termékeny földön alapított telepeken nincs a mai zsidónak keresnivalója. A szegény orosz zsidó diákok palesztinai letelepülésének 50-ik évfordulóján pedig: a sivatagos talajon, heroikus nélkülözések között alapított első kolónián, Rison Le Cionban nagy ünnepet ült az egész új Palesztina. A kormányzó, Weauchope generális meghatottan köszöntötte az öregeket, akik az első „Biluj-csoportból” életben maradtak és az ifjak százait és ezreit, akik nyomukat követték a megújódás útján. És talán ennek az ünnepségnek hatása alatt: ennek betetőzéséül adott ki a High Commissioner újabb 4500 certifikátot a következő félévre, ami *a legközelebbi félesztendőben legalább tízezer új zsidó bevándorlását jelenti.*

És ha kérdezzük, mi az oka, hogy az óriási anyagi erővel megindított Hirsch-kolonizáció nem jelent ma a zsidóságnak semmit, míg a szegény eszközökkel megindult és később is csak fillérekkel és persely-adományokkal támogatott szentföldi gyarmatosítás egyenesen halad a fejlődés útján, — a válasz igen egyszerű és kézenfekvő: Argentina csak anyagi bázi-son akart épülni, ezért meg kellett buknia. Az új Palesztina pedig szellemi gránitkövekkel vetette meg fundamentumait, tehát fenn kellett maradnia. Megfelelően a judeai próféta-igének: „*Nem erővel, nem*

hadsereggel, hanem szellememmel, — így szól az Örökkévaló!“

Mi következik ebből? Az az igazság, hogy Palesztina újjáépítésében mindig párhuzamosan kell haladnia a szellemi és fizikai erőnek. Azok a „bilujisták” certifikát és deklaráció nélkül mentek Palesztinába, küzdöttek éhséggel, kígyókkal, skorpiókkal, maláriával. Miből merítették az erőt? A zsidó szellemiség forrásából. És ez kapcsolja tovább is az ifjúságot a Szentföldhöz, ahová „Alijárá” mennek, ami *föllemelkedést* jelent, nemcsak testben, de lélekben is. Föllemelkedést nemcsak az anyagi, de *elsősorban a szellemi nyomorból.*

Volt-e az elmúlt esztendőben haladás a zsidó szellem ápolásában a Szentföldön? A Jewish Agency, fájdalom, kénytelen volt szellemi téren „leépíteni”, az iskolaügy fejlesztését szüneteltetni. A tanítók örültek, hogy a nagy ünnepek előtt megkapták már — áprilishavi fizetésüket. (Nem kell ezt restelni, amikor Chicagóban is így történt e kataklizmás időkben.) „A nemzet napszámosai” azért lelkesen dolgoznak és a jövőendő nemzedék jó kezekben van. A kultúra külön évszámítást tart. Mintha függetleníteni akarná magát az élet egyéb viszonylataitól. Itt az új év kezdete az, amikor a gyermek elhagyja a szülői házat, a játékos mezőt és az iskolába indul. Az iskolák, elemi és középiskolák, a válság dacára gyarapodtak. Az egyetem, amint Fekete professzortól hallottuk, új fakultással bővül. Amerikai orvosok szövetsége nagyszabású klinikát alapít a Scopus-hegyen. Az egyetem támogatására pedig megalakulnak mindenütt az „akadémikusok egyesületei”, hogy a legmagasabb zsidó tudományos intézmény ne csak egyetlen ország segítségétől függjön.

Ép most érkezett a jeruzsálemi egyetem tantestületének ebben az ügyben kiadott értesítője. Nekünk érdekes az első három név, mely benne cikkekkel szerepel: Prof. Dr. Klein Sámuel, aki Érsekujvárról került az egyetem judaisztikus fakultásának élére, Prof. Dr. Fekete Mihály, aki Budapestről jutott az Einstein-matematikai intézet tanszékébe, Prof. Dr.

Fodor, a mikrobiológiai kémiai kutatóintézet vezetője. Három név, mely méltón képvisel minket a szentföldi kultúrmunka csúcsán.

A sajtó terén is lendület észlelhető. Új napilap alakult „*Hachéruth*“ (Szabadság) címmel, új művész folyóirat indult meg „*Gazith*“ (Kamra) címmel. És ezenkívül új szaklapok, szemlék, illusztrált szórakoztató ujságok, színházi lapok, ifjúsági iratok.

A könyvkiadás csodálatos módon a kritikus esztendőben még emelkedést mutat. 431, azaz *négyszázharmincegy új héber könyv jelent meg az elmúlt évben Palesztinában. Jóval több, mint az egész diaszpórában együttvéve.* Van köztük eredeti szépirodalom, 16 verskötet, 2 dráma, 27 regény, 39 könyvfordítás a világirodalom minden nyelvéből, 21 biográfia és memoár, 77 ifjúsági könyv, amiből 71 eredeti és 6 fordítás, 46 tudományos mű, köztük igen értékes zsidó történelmi, jogi, bibliai, filozófiai, szociológiai munka, 97 gyakorlati, 9 vallástörténeti könyv, 99 vegyes írás és gyűjtemény. A 431 könyvből 321 Tel-Avivban, az új zsidó centrumban jelent meg, 100 Jeruzsálemben, a többi Haifában, Jaffában, de egyes kolóniákon is, mint Chederában és Rison Le Cionban. *Több mint egy negyedmillió pengő értékű könyv ment ki az elmúlt évben Palesztinából a diaszpórába.* A Szentföld megindította szellemi tápláló munkáját a szétszórtság felé.

A könyvkiadás élén jár a *héber Egyetem* nagy presztízsével, tudományos apparátusával. Mellette Bialik vezetése alatt álló „*Dvir*“, mely többek közt a középkori héber költők műveinek felszínrehozásával gazdagítja a zsidó renaissance szellemi életét, a kiváló érdemű „*Stibel*“-vállalat, mely fordítások kiadásával a világirodalommal teremt kapcsolatokat, a „*Micpe*“, mely Avigdor Hameiri műveiből adott ki új három kötetet, a Sosanna Persitz asszony alapította „*Omanuth*“, mely most „Sziffrijah Lakól“ (Mindenki könyve) sorozatában *hetenként új könyvet ad ki.* A palesztinai tanítók egyesülete „*Kupath Haszéfer*“ (Könyveskosár) sorozata, amely most ünnepli tízéves jubileumát, értékes gyermekolvasmányokat ad. Hasonló céllal alakult a napokban a „*Maszada*“ kiadótársulat, mely heroikus címének megfelelően az ifjúságra törekszik hatni. A napilapokban európai mintára hirdetményeket olvasunk különböző *díjakról*, mikkel a kiadók az érdeklődőket kecsegtetik. Nem ígérnek még háromemeletes palotát, mint egy pesti lapvállalat. De talán erre is kerül még sor. Akkor majd ifjú zsidó olvasók kezeivel épített házat adnak jutalmul, — a feltámadt fizikai és szellemi erő szimbolumául.

A héber nyelv jogáért folyó küzdelem egyre mélyebb sikerekre mutathat. Jellemző, ami e napokban történt. Egy *Amikam* nevű ifjú zsidó „egyéni akciót“ indított a lapokban, hogy a táviratokat egész Palesztinában héber betűkkel is lehessen feladni, épp úgy, mint a leveleket. A mindenre figyelmes kormányzó magához hívatta az egyszerű Amikamot és megígérte kívánságának gyors teljesítését. Az élő héber nyelv bevonul az élet minden zugába.

A mult évre esik a „*Brith Jorith Olamit*“ (Héber Világszövetség) alakulása. Palesztina és a diasz-

póra verseng a héber nyelv hegemoniájáért. Mindenütt megtörténtek az első lépések a héber kultúra intenzívebb ápolására, héber kultúralap teremtésére. 1933 tavaszán lesz az első héber kultúrkongresszus Tel-Avivban vagy Jeruzsálemben, az egész világ hebraistának részvételével. Remélhetőleg ezúttal nem tiltakoznak pesti körök a héber világkongresszus ellen, mondván: „Semmi közünk a héberhez!“

Kell, hogy a diaszpóra segítse és előmozdítsa a Szentföld szellemi fejlődését. Szegény litván és lengyel zsidók az egész országra kiterjedő „*Tarbut*“ kultúra-hálóval áldoznak a zsidó jövőért. Távolsághalál a magyar zsidóság, amikor egyetemes zsidó értékek megmentéséről van szó?

A budapesti Pen-Club kongresszus alkalmából vendégül látott *Salom Asch* beszélt arról a *Wattenbergről*, akinek a sorsa valóban megrendítő. Ott járt, mint zarándok a Szentföldön 1925-ben, mikor a jeruzsálemi héber egyetem megnyitását ünnepelték a kultúrvilág képviselői. A bankett végén felkelt az egyik asztalsarok mellől egy ismeretlen amerikai zsidó, odament Weizmannhoz, bemutatkozott: „Wattenberg vagyok Newyorkból, egyszerű, műveletlen zsidó ember, de él bennem a tudósok tisztelete és a mai ünnepély annyira mehatott, hogy én is áldozni akarok erőmhöz képest, *átadok egy csekket százezer dollárról* Einstein nevére emelendő intézet költségeire.“ Mikor tavaly Jeruzsálemben jártam, már állt a Scopuson a monumentális épület, mely két zsidó nevét örökíti meg, egy nagy zsidó elméét és egy nagy zsidó szívét. És most következik a szívbemarkoló esemény, melyet Asch elmondott: Nizzában kikötött az idén Peszach előtt egy amerikai hajó, amelyen tengerentúli turisták a Szentföldre zarándokoltak. Sokan vagyonuk romjait vitték új életkezdésre, sokan csak reményt egy új sorsra. A hajón volt Wattenberg is. A harmadik osztályon. Az amerikai gazdasági válság hullámai az ő vagyonát is elsodorták. „Megyek Palesztinába, megnézni megmenekült birtokomat — mondotta. — Az egyetlen birtokom, ami megmaradt — ott van a Scopus hegyén, boldog vagyok, hogy ezt sikerült megmenteni.“ És Wattenberg ott járt Jeruzsálemben, leborult és könyvekkel áztatta az Einstein-intézet köveit, mint hajdan Jehuda Halévi a Szent fal romjait, hol kilehelte a lelkét. Wattenberg is meghalt Jeruzsálemben, de nem rom tövében, hanem az általa emelt tudománycsarnok falai előtt.

És én úgy érzem, hogy Wattenberg esete szimbolikus jelentőségű. Miként gyakran, egyre gyakrabban történik, hogy a zsidó vagyonból csak az marad meg, ami Palesztinába mentődött át, a zsidó szellemből is csak az marad fenn, ami a Szentföldön talált menedéket. Így álmodta ezt Herzl is, akinek születése helyén, itt a dohányuccai templom mellett, még máig sincs emléktábla, de van zsidó múzeum. Így álmodta az ő halhatatlan lelke, hogy amikor a zsidó ereklyék az asszimilációtól lemorzsolódó rétegektől múzeumok halottaskamráiba kerülnek, a zsidó szellem igazi kincsei eleven életet fognak élni Cion hegyén és sugározgatják éltető fényüket az egész világ zsidóságára.

Kiss Arnold: Látomás

*Almodtam-e? vagy ébren láttam egykor?:
Egy kicsiny templom régi kis városban,
Rejtelmes bércek őrzik titkos csöndben,
Szelid platánok suttognak körötte.*

*Jön hűvös hajnal, őszi lomb avarja,
Lámpást lóbázva csöndes hívek jönnek,
Merengő estén szendergő padokban
Ó-imakönyvek lapjai suhognak.*

*Mellette paplak: kicsiny, avult, ódon,
Rozzant lépcsőjén ősz pap lépdél halkan,
Vén bibliáját kezébe szorítja,
Fehér haján az ősz mosolya reszket.*

*Halk zsoltár lebben bágyadt ajakáról,
Ősz pillangója alkonyodó kertben,
És egy-egy híve odaoson hozzá,
És könnyek között régi titkát súgja.*

*Gyermekek jönnek: fejüket lehajtják,
Az ősz pap keze áldásra kitárva,
A nagyapákat gyermekeknek látta,
S egy nemzedéket kísért temetőbe.*

*Úgy néznek rá, mint pásztor a havasra,
Amelynek alján furulyáját fújta,
S amelynek tája visszhangzik a daltól,
Az ifjuságnak édes dallamától.*

*Hiúság s dőre törtetés rialma
Oly távol esik ettől a nagy csöndtől,
Hideg szívek és áltató álorcák
A védő bérceken át ide nem jutnak.*

*Egy csöndes estén két szemét lehúnyja,
Az ősz pap arcán titkos mosoly játszik,
Egy halk életnek meséi suhannak
Halottas ágyán, eltűnt tavaszokról.*

*Kiviszik csöndben hegyi temetőbe,
Nagyon szerették s nem tudják feledni,
Sirja fölébe halvány rózsát szórnak,
És tövis nem volt sohasem a rózsán.*

*Nevét nem zúgja harsonarivalgás,
De könnyek hullnak halk pergéssel érte,
Kopott köntösben boldogan pihen már,
Selyempalástot csak a lelkén hordott.*

*Almodtam-e? vagy ébren láttam egykor?:
Egy kicsiny templom régi kis városban —
Robotos sorsban messze vagy szép álom,
Te ódon rege nem válhatsz valóra...*

Aronson (Paris) : Beethoven

Peterdi Andor: Néha . . .

*Úgy érzem néha, mintha egyedül
Csak a vak Semmi ölelne körül
S társtalan magányban ülnék egy hegyen
Boldogtalan és testvértelen.*

*S vagyok a vad világ játéka csupán
Élek-e vajjon még holnap után,
Látok-e csillagot, reggelt, napot,
S az eget ezt a rejtelmes kék kalapot.*

*S nem tudom mi végből születtem ide
Nem felelhet erre soha senkise
Kinek a szeszélye árva életem
S mért oly gyorsan tűnő, ha van végtelen?*

*Hol bujdosik anyám, az ősi, szent,
Ki évmilliók előtt elhagyott ide lent
Mely csillagra szállott s van-e gondja rám
Ha elsirom nevét egy rossz éjszakán?*

*Itt állok e földön árván egyedül
Lelkemben a halál szele hegedül
Mért dajkált életre anyám, a világ,
Ha romlani enged, ha pusztulni lát:*

*Én uram istenem adj jelet nekem:
Tudjam, hogy számontartod kis életem
S ha eltűnök innen, láthatom-e még
A csillagok s a csodák élet-erdejét?...*

MANDY ILONA (PÁRIS): A JUBILÁLÓ NAOUM ARONSONNÁL

A SZELLEM ÉS MŰVÉSZET „TITÁNJAINAK” SZOBRÁSA

Ha fekete talárba öltözötten a szószéken állna, — tiszteletet parancsoló fehér szakállas hófejével, *Naoum Aronson* olyan lenne, mint a bibliai próféták megelevenedett inkarnációja.

Otthon, a köznapi szóváltás társadalmi közönyében, az arca zárkózott. Ilyenkor úgy hat, halk szavú, csendes beszédével, mint a messzi orosz tájakról idevetődött muzsik.

Mikor azonban a művészetéről beszél, felgyúl tekintete. Barna szemei különös tűzben égnek, homloka — ez a magas, boltozatos kupola, mely szinte uralja a fejet, mintha külön életben ragyogna és az egész arc ihletes fenségben transzfigurálódik...

Igy lehet megérteni, hogy valami egész különös vonzódásban, mondhatni: titokzatos affinitás folytán, *Aronson* legszívesebben a szellem és a művészet Titánjait mintázta.

Műtermében, a gótikus ládák, renaissance szekrények, régi olasz mesterek képei, a francia miniatűr-gyűjtemény, régi selymesfényű keleti szőnyegek és pergamenkötésű ósdi könyvek halmaza, mintha mindezek csak elmosódó háttérül szolgálnának, hogy annál megkapóbban, lenyűgözőbben fogjon át, egy oszlop, vagy emelvényre helyezett bronz-, vagy márványfej. A mester műveinek egy-egy másolata. Mert az eredetiek szerte a nagy világban: Amerika, Német-, Olaszország,

Hollandia és orosz földön vannak, múzeumok vagy magángyűjteményben. Esetleg szobor gyanánt, mint itt Párisban több nagy Beethovenje, mely a bonni Beethoven-ház kertjében van felállítva.

Beethoven... Kellett, hogy a zeneóriás foglalkoztassa ezt a művészt, akinek lelkében, kora gyerekkora óta, amikor még a „cheder“-be a talmud iskolába járt, visszhangosan muzsikált minden zene és dallam.

Aronson, a Litván erdőségek közepette, Ktesslában született. Népes, tízgyermekes, jómódú család voltak. Apja, sőt anyja is írásművelő, verseket író széplélek. Testvérei közül többek zenészek. — Talán, mert a „chaszid“-ok szektájából vagyunk — magyarázza.

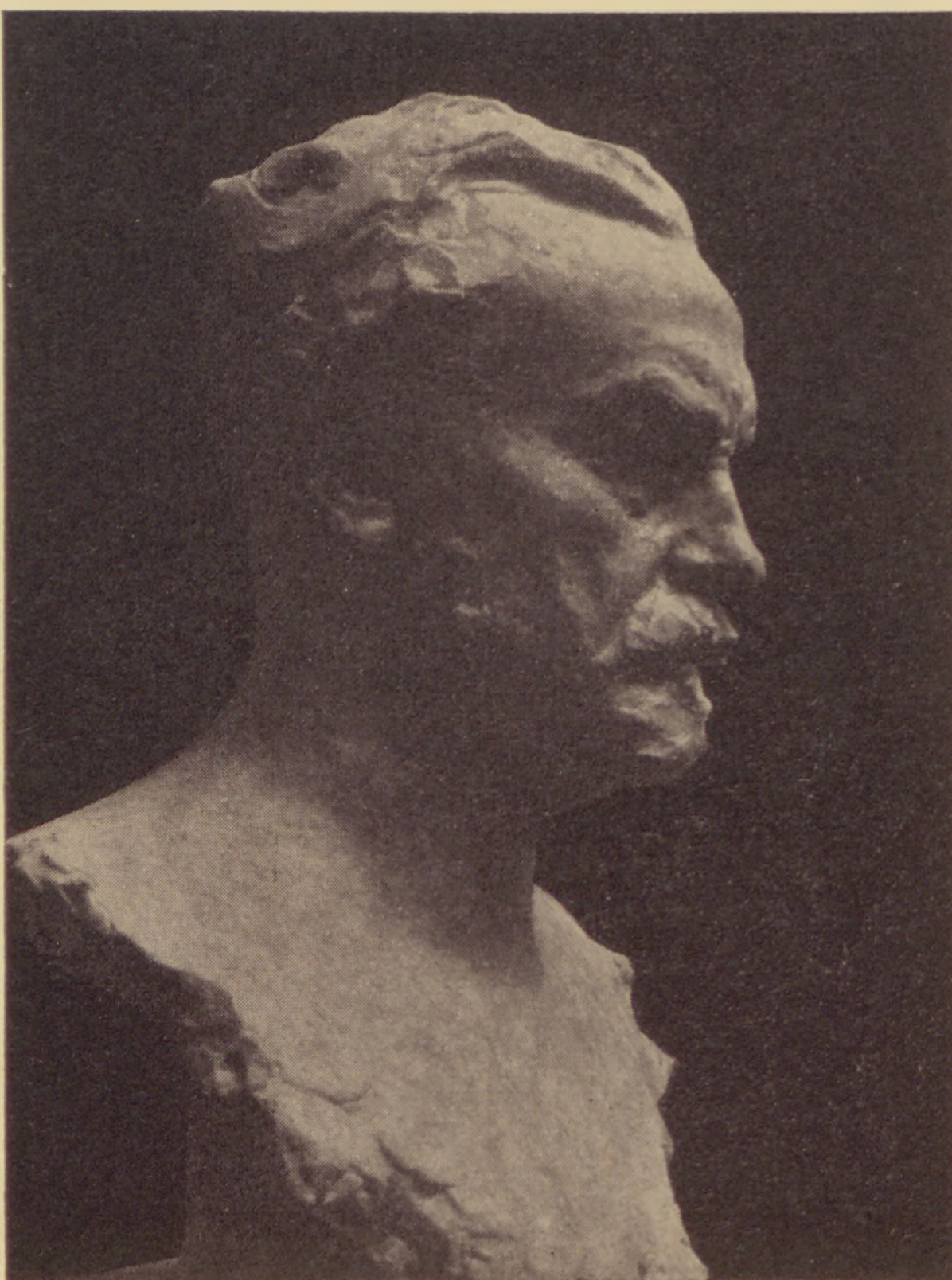
Ötéves volt, amikor először formázott gipszből egy egész falut. Tizenkettő, és megmintázott egy síró gyermeket.

Tehetségének híre már bejárta a „disztriktet“. Különösen azóta, hogy megmintázta a kerületi főnököt, csodás élethűségben, a kis Aronson-gyerek általános közcsodálat tárgya. Igen ám, de Vilna, ahol az immár 15 éves fiú a rajziskolába jár, nem adhat megfelelő művészi útbaigazítást a mindjobban kirobbanó tehetségnek. És már gondolatban Páris délibábozik előtte. Mire 18 éves, egy szép napon, egy ismeretlen kis zsidó fiú érkezik a Szajna partjára... Azóta negyven év telt el, hogy Aronson Franciaországot választotta második hazájául...

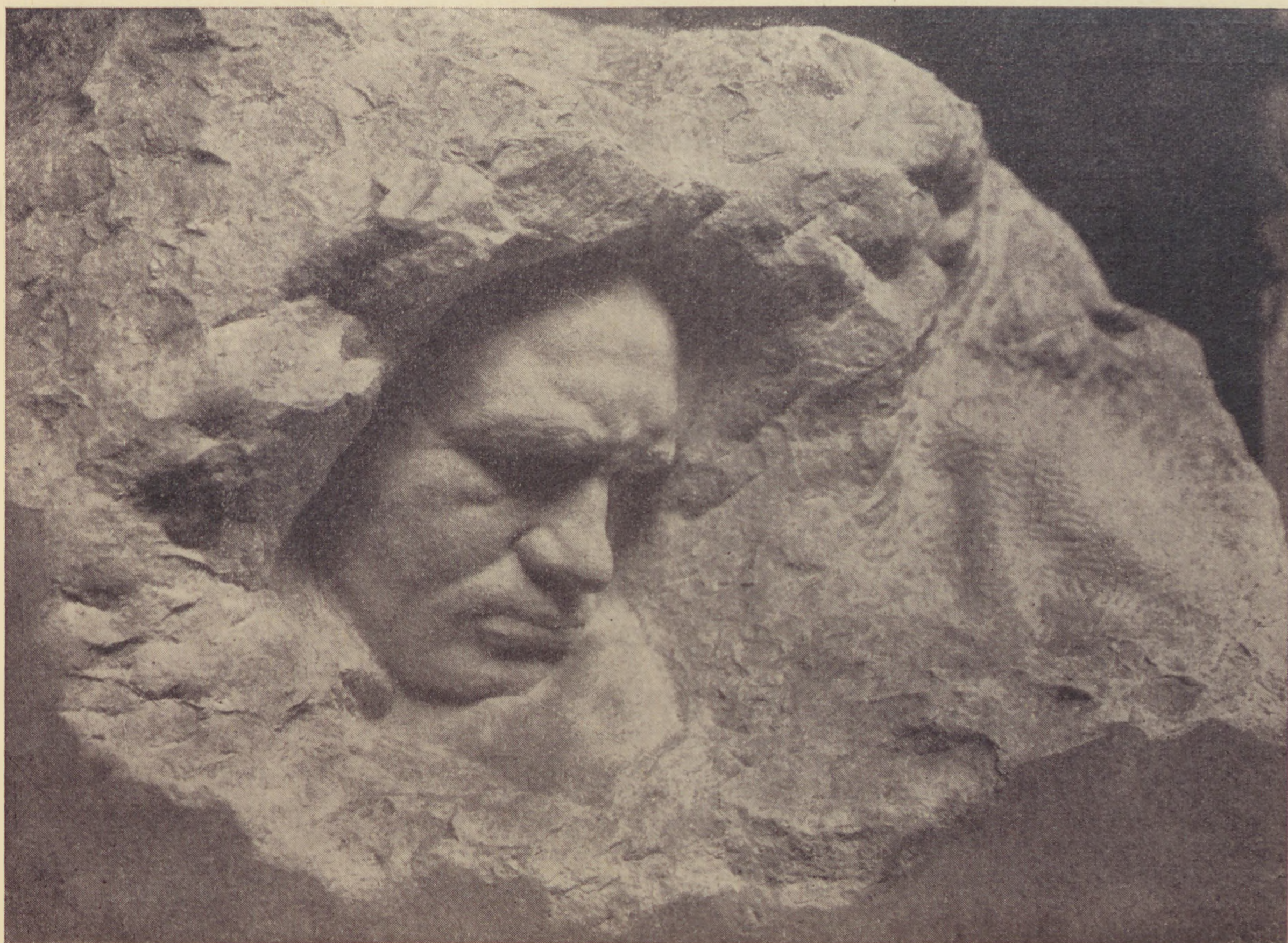
Jönnek munkaévek, sikerrel, pénztelenséggel, jókedvvel, bohémes könnyedséggel telten. Majd a megállapodottság; utazások. Bebarangolja Hollandiát. Ugymond — itt talált olyan típusokra, a parasztok között, akik a Beethoven-maszk élő lenyomataiként szöktek szemébe. Már akkor Beethoven foglalkoztatja, szinte uralja, úgy hogy e látomástól mintha szabadulni akarna avval, hogy megmintázza; Bonnba megy. És ott, Beethoven szülőházának udvarán — csupán a vizióbeli Beethoven-arc konturjaival a lelki szemei előtt — mert semmi képmodellt nem használt — két óra alatt megszületett Beethoven mellszobra. Csak önmaga számára akarta. De másnap, megjelent előtte a polgármester és néhány vezető személyiség, hogy ott a kertben, azon a helyen, ahol ő a szobrot megmintázta — akarják ezt, úgy ahogy van, felállítani. Mestertermű, mely csak *ihletből* születik meg és tudatalatt Aronsont a *hely* ihlette meg, mely különösképp pont az volt, amely szeglet Beethoven gyermekkori játszótérét képezte.

Jóformán Aronson minden alkotásához fűződik némi legendaízü történet. Mint a *Pasteur*-jéhez, melynek készen mintázott szobrát, az alkotásával elégedetlen művész vadságával, egy éjjelen széjjelverte, hogy a felkelő hajnal sugarában újra munkához álljon és az ihlet lázában néhány óra alatt újból megformálja!

Oroszországba — különösen régen, háború előtt, gyakran visszatért. Nagy, meleg barátság fűzte őt *Tolstoi*-hoz, akiről egy csodás sorozatrajzot és egy hatalmas alkotású mellszobrot készített.

Aronson (Paris): Pasteur

Naoum Aronson (Paris): Beethoven

Különös véletlene a sorsnak, hogy Aronson-nak jutott éppen megörökíteni Oroszország három olyan emberének arcát, akik ott a „transzformátorok“ szerepét játszották. Mert Tolstoi-on kívül a Mester megmintázta *Rasputint* és *Lenint*. Ez a háború éveiben történt, amikor Aronson véletlenül régi hazájában tartózkodott.

Úgy Rasputin, mint Lenin beszédes portréi — amint Tolstoi-al szomszédolnak a műterem oszlopain — tanúskodnak Aronson mester emlékeinek — megírásra érdemes — sokféleségéről.

A zsenik iránt érzett különös érdeklődése folytán Aronson kifaragja Sapartacust, Wagnert, Dante-t, Berliozt. Ez utóbbiról különben most készíti egy szobrot — *Franciaország hivatalos Berlioz szobrát*, ő a zsidó-orszós művész. „Úgy mondják, én vagyok az utolsó romantikus, ezért a legtalálób, a legmegértőbb az én Berliozom“.

Aronson különben semmi irányhoz, semmi iskolához nem tartozik. A „szépséget keresem, formában, összhangban“ ebbe sűrűsödik művészi hitvallása.

Sokrétű a kifejező módja. Mert, ha a szellemóriások portréjában szinte kiáltón dominál a karakter és erő, úgy vannak női és gyermekcsoportjai, melyek megható légységben, a forma és kifejezés bájával hatnak. Mint a „Forrás“-a, mely Párisban, a „Cours la Reine“ sétányán, emelkedik fehéren, karcsún, sötét-fák keretében.

A bibliai alakok is közel vannak Aronson lelkéhez. Egy porphir-ból faragott Mózes, egész egyéni felfogásban, több prófétai fej és sok tanulmánya van, melyek a zsidó leányt, meg ifjút ábrázolják. A „Bar-micvah“ fiú egyike a kedvenceinek.

— Ennek bizonyára örülni fog a Mult és Jövő, — mondja kedvesen. — Dr. Patai már a mult évben is foglalkozott művészeteimmel és akkor is alkalmam volt a folyóirat magas színvonalát csodálni. Örülök, hogy most a Bar-Micvahval újat nyujthatok a Mult és Jövő olvasóinak. No meg az ifjú Mózesemet sem reprodukálták meg.

Ámulva nézem a két szobrot. Mennyi monumentalitást tudott a Mester belevinni az ifjú Mózes alakjába és mennyi elmélyedő gondolkodást és prófétai jövőbelátást. És a „Bar-Micvah“ átszellemült ereiben mennyi áhitat, bensőség, elhatározó akarat és vallásos magábamerülés.

Most ünneplésre készülődnek Aronson mester nagyszámú tisztelői és bámulói. Mert amire fénybe ragyog fel a nyolc „Chanuka“ gyertya, Naoum Aronson a 60-ik év mérföldkövéhez ér.

— Nagyon szeretem a „Chanuka“ gyertyák csillagfényét — mondja a mester.

Talán azért, mert a belőlük áradó ragyogás, szimbolikusan világítja be életét.

HERZL TIVADAR: FOGADÓ AZ „ANILIN“-HOZ

Herzl Tivadarnak ez a mély tárcája abból az időből származik, amikor már lelkében zsidó „emberek halászásával“, az elmerülésből való kimentésével foglalkozott. A Judenstaat első jegyzetében található ez a mondat: „Én vagyok az ember, aki rongyokból anilint készít“.

Volt egyszer egy ember, akinek házsártos felesége volt. Változatos szeszélyeivel bizony meglehetősen elkésérítette emberünk életét. S ez jobban szenvedett miatta, mint más emberek, kiknek veszekedős a felesége. Mert emberünk nemcsak a filozófia professzora, de amellet elmélkedő lélek is volt. Minde nekfelett szeretett csendesen álmodozni dolgozószobájában. Ha elüldögélve, maga körül érezte a könyvek szagát, írt, vagy olvasott, vagy az alkonyat szép óráiban a távolba mélázott, gyakran támadt rá a felesége ostoba kiabálással. És ilyen megtépázott hangulatban mindig nagy részvétet érzett önmaga iránt s elfutott otthonról. Búánatában ilyenkor szegény kutyához hasonlította magát, mely kiverten kószál és nem tudja, hogy mitévő legyen. Mert nem kedvelte a társaságot, nem bírta a sörszagot és a vendéglői beszélgetéseket. Ha azután fáradtan hazatért, újból kezdődött a tánc, vagy olyan vésztyjósó csend fogadta, hogy még jobban rettegett. S így — ami gyakran előfordul — másokat filozófiára tanított, de neki nem használt a filozófia.

Egy este a professzorné asszony már valóban túlságba vitte a dolgot s ahelyett, hogy kemény, vagy tréfás szavakkal megfékezte volna a feleségét, ahogyan azt okos ember cselekszi, a filozófus felugrott és elrohant azzal az elhatározással, hogy mindennek véget vet. Egyenest a vízbe akarta magát vetni, mert más kivezető utat nem tudott. S miközben bánatában a folyóhoz sietett, nem bírt visszafojtani egy kis kárörvendő mosolyt, elgondolva, hogy mennyire meglesz döbbenve a felesége. Ő meg fog halni s ez lesz feleségének súlyos, de méltó büntetése. A jövő gimnáziumokban még szörnyűbb dolgokat fognak tanulni róla, mint Sokrates házisárkányáról. Miközben hidegvérrel tovasietett, elképzelte az esemény legközelebbi következményeit.

A negyedévenként megjelenő Filozófiai Közlöny bizonyára kimerítő nekrológot fog hozni róla. Könynyű fájdalom fogta el arra a gondolatra, hogy utódául a megüresedett tanszékre bizonyára Schreier tanár urat fogják meghívni Jénából, pedig ő utódául éppen Schreiert nem látná szívesen. De nyomban eszébe jutott, hogy féltékenységének ez a megmozdulása nem egyéb, mint az élni-akarás leplezett megnyilvánulása. Erőt vett magán és lerázta ezt az érzést. Ha egy filozófus halni megy, akkor fölényesen néz a dolgok elébe és mindenre el van készülve, még arra is, hogy egy olyan ember lesz az utóda, mint ez a Schreier.

Határozott léptekkel sietett tova az éjszakában, mint aki jól ismeri a maga útját. A városon kívül volt

a folyópartnak egy olyan része, melyet az öngyilkosok mindenkor előszeretettel kerestek fel. Ezért köznyelven „a végső part“-nak nevezték. Itt egy hirtelen kanyarodónál különösen erős volt a folyó sodra. Aki ott ugrik a vízbe, az nem kerül ki többé élve. Jókedvű sétálók messziről elkerülik ezt a helyet. A professzornak is eszébe jutott, hogy már évek óta nem járt erre. Egy nagy gyár volt ott s ez tűnt fel neki. Nem bírt rá visszaemlékezni, hogy látta volna valaha már ezt a hosszúkéményű épületet. Kissé lejjebb, közvetlenül a végső part mentén is állt egy ház, melyet régebben szintén még nem látott. A ház kapuja fölött homályosan pisláskolt egy lámpa. A lámpa fényénél a professzor kibetűzte a cégér feliratát: „Fogadó az anilinhoz“. A nagy épület tehát festékárugyár volt. Miközben a tanár ezt megállapította, egyszersmind csodálkozott is azon, hogy ebben a pillanatban ilyen közönséges dolgok le bírják kötni a figyelmét. De nyomban erre is megtalálta a magyarázatot: a nagy pillanatban minden csekélységnek jelentősége van. És most a parton állt. Hatalmas, komor kép tárult a szeme elé. Az égen rohanó felhők közt egy-egy pillanatra keskeny, fényes csíkban villant elő a hold; odább a gyár sötét tömege, középen a minaretszerű kémény és itt alant tompán morajló hullámok között — a sírja. Előrehajolt...

Ekkor a sötétből egy hang hallatszott: „Hé! Nem jó helyen áll. Menjen kissé lejjebb.“

A professzor összeborzadt, majd erőt gyűjtött s merőn a sötétbe nézve egy embert vett észre, aki egy fatönkön ülve pipázott.

— Miről beszél, barátom?

— Azt hittem, hogy a vízbe akarja magát fojtani. A professzort sértette ez a megjegyzés.

— Vízbefojtani! — dörmögte, de magát a tényt nem akarta tagadni, csak annyit mondott: — Hát maga mit csinál itt?

Amaz kurta matrózpipájába fújt, hogy csak úgy sziporkázott és kedélyesen felelte:

— Embereket halásznak.

Az öngyilkosjelölt meglúdbőrözött. Felháborodva szólt:

— Szép foglalkozás, mondhatom!

— Nem a legrosszabb!

— És mit csinál maga — az emberekkel?

— Különböző célokra fordítom őket.

— Úgy értem, hová szállítja be — az embereket?

A professzor megijedt saját szavaitól.

— Hová? — kacagott a kellemetlen ember. —

Ezt csak akkor mondom meg magának, ha már nekem ajándékozta az életét.

— Az életemet!

— Igen! Hiszen éppen el akarta dobni. Értéktelen holmi lehet.

— Honnan tudja, hogy el akartam dobni?

— Idehallgasson, ember — kiáltott gorombán a halász —, viselkedjék ilyen alkalommal becsületesen.

Különben holmi paprikajancsinak nézem és sajnálni fogom, hogy szerencsém volt megismerkedni nagybecsű személyével.

— Beismerem, hogy valóban... — dadogta a tanár megszeppenve.

— Nos, hát nekem ajándékozza?

— Bocsásson meg, de ez mégsem olyan egyszerű. Hátha tisztességtelen, vagy erkölcstelen cselekményeket kíván tőlem.

— Tudomásul veszem a kifogást. Úgy látszik, mégis tisztességes emberrel van dolgom. Más ajánlatot teszek: ajándékozza nekem ezt az éjszakát. Legyen egész nyugodt, a vizet holnap reggel is itt találja. Ha úgy tetszik, mehet akkor aludni. Most jöjjön a kocsmámba!

— Kicsoda maga?

— Én vagyok az „anilin“ kocsmáros.

Ezzel már fel is állt és csizmás, döngő léptekkel előre indult. Hátra se nézett. A professzor fásultan követte.

A pislákoló lámpa alatt a házba léptek.

A homályos, piszkos előszobában átható kátrányszag terjengett. A professzor kissé szipákolt.

— Kátrány — magyarázta a kocsmáros.

— Érzem, hogy nem rózsailat. Valószínűleg a gyári munkások hurcolják be magukkal.

Beléptek a fehérre meszelt, alacsony vendégszobába. A söntésben egy pincér szűnyókált. Itt világos volt. A kocsmáros így szólott:

— Ön tehát tudja, hogy miből készítik az anilin-olajat? Egyébként a kátrányszag a saját laboratóriumomból származik. Magam desztillálom.

— Maga pálinkát desztillál?

— Nem. hanem könnyű és nehéz olajokat és más hasonlókat; csak úgy, szórakozásból... De nem akar valamit enni?...

— Köszönöm, már vacsoráztam.

— Nem éhes? — mormolta a kocsmáros. — Nehezebb eset.

A professzor körültekintett és egyre jobban csodálkozott. A barátságos szobában a furcsa házigazda nehézkesen egy csikorgó székre vetette magát. Hatalmastermetű, izmos ember volt s a parti halászhalk otromba öltözetét hordta. Csizmájának szára majdnem kurta ködmönéig ért. Keze szép volt, de ujjahegyén a bőrt felmarták a savak. Tömött, barna szakállát ezüstsálak csíkozták, magas homloka volt és szeme különösen csillogott. Most elmosolyodott:

— Nos, tudja már, hogy kivel van dolga?

— Őszintén szólva, sejtelmem nincs róla, — válaszolta a tanár. — De ha kaphatnék egy pohár bort és bevezet laboratóriumába, úgy valószínűleg meg fogunk ismerkedni.

— Helyes, bor is akad a műhelyemben, igazi bor, melyet valódi szőlőből préseltek.

Tágas csarnok volt a laboratórium, mely szétválható vasajtókkal volt részekre osztva. Egyik fele kémiai laboratórium volt, benne nagy kemence, retorták, tégelyek, üvegek, edények és mindenféle csodálatos alakzatú szerszámok; a másik fele művészem-

bernek való színes, puha fészek: könyvek, képek, bronzok, márványszobrok, selyemszőnyegek, fegyverek és virágok. A gazda egy palack rajnai bort tett az asztalra és töltött. Azután a kemencéhez lépett, tüzet szított a fűjtatóval és hovatovább úgy látszik, meg is feledkezett vendégéről. A professzor ivott egy pohár bort, majd szemügyre vette a különös hely műkincseit. Sokáig állt Lionardo Giocondája egy remek másolata előtt: majd élvezettel betűzte ki a sarokban álló, viharvert római sírkő feliratát, végre régi könyvek böngészésébe merült el.

Talán órák múltak el így, mígnem a házigazda megszólította:

— Nem unatkozik?

Ekkor jutott a tanár eszébe, hogy milyen messzire tért el feltett céljától, mely a végső partra hajtotta. Most átlépdelt a kémiai műhelybe s kérdőleg tekintett szét.

— Vízpárákat hajtok ezen a lomha anyagon át — szólt nyomban magyarázólag a gazda. — A gőz magával viszi az illó olajokat, melyeket én felfogok. Nem kedves ez, olyanféle, mint egy tündértánc? Ó, sokkal kisebb bűvészetért, mint amit most űzők, mint amelyet a kémia bármelyik kis hallgatója csinálhat, hajdanában boszorkánymesterként égették volna el az embert. Milyen csodálatos a szerves kémia birodalma.

— Halász, kocsmáros, alkimista, kicsoda ön tulajdonképpen?

Nem válaszolt rögtön:

— Az alkimisták hóbortos, vagy aljas legények lehettek. Arany! Micsoda csöcselék-álom. Mostan mást keresünk a retortában: kenyeret — az is arany, ha úgy vesszük, a szőke kalászhalk aranya. Aki ennek az összetételét megtalálja — talán az is a kemence mellett áll ma éjszaka valahol a széles világban, talán én magam leszek az a boldog, talán csak száz év múlva fog megszületni — de aki azt megtalálja, meg fogja változtatni a föld arculatát és az emberek sorsát. A titok valamely anyagban rejlik, melyet bizonyára mi is ismerünk, de amely mellett elhaladunk. Egy véletlen, a lángész felvillanása, vagy valami ügyetlenség létrehozhatja a kapcsolatot... Élni, csak élni, hogy megláthassam ezt!

— Tehát csak kíváncsiságból éljen az ember — mondta a professzor —, vagy mondjuk, magasabbrendű vágyból, a tudás vágyáért? De megfeledeznek arról, hogy: Qui auget scientiam, auget et dolorem*

— És ha úgy is volna — kiáltott a kocsmáros —, szép és tragikus elhaladni saját fájdalmaink mellett, felfelé. Csak a csöcselék gondol saját kényelmére. Aki ember a talpán, az törekszik és törekedjék is a megismerésre és kinok közt fog megnyilatkozni. Mi a foglalkozása önnek, kedves vendégem?

— A filozófia tanára vagyok.

— S ön a vízbe akart ugrani? Nem ismerem okait, de fel akarom bátorítani, hogy bizalommal legyen hozzám s ezért először elmondom az én történetemet. Akárcsak ön, egykor én is lejöttem ide,

* Aki növeli a tudományt, növeli a fájdalmakat is.

a végső partra. Ostoba életmódom elfárasztott. Gazdag voltam, mértéktelenül élveztem minden élvezhetőt, míg végül teljesen elborított az undor. Spleen, meguntam az életemet: tehát el vele. Este volt, mikor a folyó partjára értem s a munkások éppen elhagyták a gyárat. Mikor elvonultak előttem ezek a kimerült alakok, hirtelen vágyat éreztem magamban, hogy jót tegyek velük. Elosztogattam köztük minden nálam lévő értéktárgyat s mikor láttam, hogy arcuk felderül, sajnáltam, hogy nincsen több nálam. Egész haszontalan vagyonomat a szegényeknek kellene adnom, már csak azért is, hogy ne maradjon a rokonaimra, kik épp oly gyalázatosan fogják felhasználni, mint jómagam. Az egyik megajándékozott munkással beszélgetésbe elegyedtem. Kikérdeztem személyes körülményei felől, a munkabérről és a munka természetéről. Meghatottan hallgattam a szegény embert, mint aki már mindentől búcsúzóban van. Mi minden van egy ilyen gyárban: emberek, gépek! És csodálatos! Itt hulladékokat dolgoztak fel, melyekkel régebben semmit sem tudtak kezdeni. Régebben a gázgyárak eldobták a kátrányt, sőt fizettek a rosszillatú üledék elszállításáért. S ekkor feltalálták, hogyan lehet a kátrányt feldolgozni. S íme, most sok hasznos és értékes dolgot lehet előállítani a megvetett anyagból. Ezen ter-

David Saul előtt
Flamand gobelin, XVI. század
(Az esztergomi érseki muzeum bibliai tárgy gyűjteményéből)

mékek közé tartozik az anilin is. Nekem azonban a munkás egyszerű elbeszéléséből az ellentét tűnt fel, hogy kátrányból állítják elő a derűs, szép színeket, hogy a kátrány szinte kivirul. Megkapó hasonlat lett ez számomra. Vajjon az én eldobásra szánt életem is nem hasonlatos-e ehhez a gyári hulladékhoz, melyből még lehet valamit csinálni? S midőn megrendülve tovább gondolkodtam, összeomlott hányaveti, gyáva és sötét világnézetem s új élet született bennem. Természetesen évekig tartott, míg oly szilárd és derűs lettem, mint most vagyok. Nem öltem meg magamat. Felépítettem itt ezt a házat, melyet emlékeztetőül és reménységül az „anilinról” neveztem el! Ismerőseim, akiknek eszük ágában sem volt, hogy bolondnak tartanak, míg éjt és napot eggyé téve szerelmeskedtem, kártyáztam és ittam, nyomban kijelentették, hogy megbolondultam, mihelyt életem elé célt tűztem. De könnyen elviseli az ember mások véleményét, ha biztosan áll a saját lábán. S itt most nemcsak csendes buvárkodásban élek, de igen messze kiható munkát végzek.

— Milyen munkát?

— Embereket halászok, kedves vendégem — mielőtt még a vízbe esnének. Így nem egy hullát vitattam már el a folyótól és derekasan átalakítottam. Némelyikre igazán büszke lehetek. Legmélyebb kétségbeesésükben ragadom meg az embereket és átgyúrom őket... Úgy, öngyilkos akarsz lenni? Jó, jó, nem foglak róla lebeszélni. Csak egyet mondok: várj még egy kicsit és dolgozz kétségbeesésedben. Mert értékes anyag a kétségbeesés, melyből a legremekebb dolgok teremnek: bátorság, önmegtagadás, kitartás, áldozatkészség... S minden esetben célt tudtam mutatni a megmentett életnek. A legzavarodottabbaknak azt ajánlottam, hogy pusztulásukat valami nagy feladat teljesítésében keressék. Ezek vitték aztán a legtöbbre. Amit a közönséges, kényelmes emberek nem mernek, azt megteszik az én embereim. Ahol legmeredekebb a hegy, ott másznak az én legényeim. És ott mindig fölfelé visz az út... Nos, mondja meg őszintén, nem ad ez elégséges tartalmat egy életnek? Egy darab földet megmenteni a tengerártól, nem a legnagyobb teljesítmény. Nagyobb, amit én az öntudattal alkotok. És ha a múltba tekintek, úgy látom, hogy a történelem összes nagyjai egyszer a végső parton álltak s azután visszafordultak, hogy kétségbeesésüket gyümölcsöztessék. Az összes feltalálók, próféták, hősök, államférfiak, művészek — sőt az összes filozófusok is, kedves vendégem, mert sohasem filozofálhat az ember fenségesebben, mintha már szembenézett a halállal... Tekintsen ki az ablakon! A szürke folyót már bearanyozza a rózsaujjú Hajnal. Gyönyörű reggelünk lesz. Még mindig akar?...

— Nem, — mondta a professzor — és szégyenlem el is mondani, hogy miért akartam megtenni. Isten Önnel, kedves gazdám, nagyon szépen köszönöm!

Kilépett a házból. Valóban, rózsaszínű fátyol borult a végső partra. És a filozófus mosolygó lélekkel indult haza Xanthippejéhez.

Fordította: Dr. G. Gerő László.

Eltérő két változatban hallottam a balkáni háztűznéző asszony meséjét. Mind a kettőt *Szalonikiben*, négy évtizeddel ezelőtt. Egyikét törökül beszélő görög ajkról jegyeztem fel, másikat, ugyancsak törökül, de egy spanyol-zsidó elmondása után. Az egyikben a lány-néző legény félszeme, a másikban meg a púpjá körül esett némi hiba. A görög változaté tragikusabb, a spanyol-zsidóé kómikusabb sorsú.

Széder-estén voltam, egy előkelő szaloniki család vendége. A virágokkal telehintett asztalnál, a ritusnak befejeztével, előáll a község spanyol-zsidó igric-féléje és lantpengetések kíséretében, halk énekszóval dano-lássza a háztűznéző néne tragikómikus esetét.

Ime, halovány és elmosódott mása a spanyol-zsidó *miszálnak*, ritmusos, rímes prózában, emlékezetére a makedonföldi, keletvilági zsidók kései leszármazottjainak.

*

Agrólszakadt két agg néne, falu szája, falu véne, domboldali kis községben, éldegélnek csendes, szűkös özvegységben. Sihedersor legénykékre, virágbimbó leánykákra rátalálni, okkal-móddal jegyesekké, ifjú párrá boronálni, effélékben törték eszük, ebből lett valamelyes, egy-két drachmás keresetük.

Csalafinta agg anyóka, annak tudták ravaszabbját, öregebbjét; jámborfajta dilinóska, csendes társát, kolomposát annak vélték.

Dombontúli, szomszédbeli kis községben, harματοzó, virágszóró völgyecskében, bújócskázik lombtakarta kis kunyhócska, benne virul, ha ránéznek, mindig elpirul, szemrevaló, eladócska hajadonka. Kézre-tetre ügyeskedik, arcra-szóra kedveskedik, takaros, nem akaratos, arácskává kipécézni, házuk táján háztűznézni, mindenképpen alkalmas.

Mosolygásos szép egy reggel, rózsás színű napkelettel, elmélkedik-eszmélkedik két agg néne, csorba csíkos mázos tálba, végig üres tarisznyába csurrantani cseppenteni el is kelne, jaj be kéne. Hátha azt a virágjában nyíló rózsát, ízes-mázos szóbeszéddel átplántálnák szomszéd község száradozó, el-elaszó karójára, módos legény virágtalan, örömtelen hajlékába.

Ahol hiba vagy efféle, csalimód majd takargatják; ami bibi, álnok szókkal, színesekkel áztatgatják.

Nekilendül a két agg lant s bandukolván dombokon fent, völgyben alatt, magyarázgat a nagyobbik, csalafinta ravaszabbik, szájba rágván, fülbe súgván, hogy a legényt, módos legényt agyba-főbe dicsérgessék, pénzét, házát, meggyását kétszeresre szépítgessék. Lássék-tessék.

— Szóba hozom, egymásután felsorolom van is, nincs is vagyonkáját? Bátran vallhadd, rá is hagyhadd éppenséggel a dupláját.

— Kidicsérem, felbecsülöm bazárbeli csupa limlom portékáját? Kétszeresre igazíthadd, rá is hagyhadd drága árát.

— Száz drachmányi aranypénzét, ezüst kincsét hogy ha mondom s felsorolom? Kétszáz biz az, eggyel se több, rontom-bontom.

— Nagyíthatod, javíthatod minden szómat, szü-

kös sorsunk csak így fordul megint jónak. Csorba, csíkos, mázas tálba, végig üres tarisznyába, ha nem csordul, majd csak cseppen ifjú párék, gondos szülék Isten adta adománya.

S hol hüppögve, hol huppogva, hegyes orruk nagy szuszogva inalgatnak s idő múltán, térdük rogytán el is jutnak dombontúli, szomszédbeli kis községbe, lányosházék, eladósor virágszálék kertudvara közelébe.

Hizelgő szó, mézzel-mázzal folydogáló alázatos köszöntésük, sunyi módra féloldalra el-elpislog tétovázó tekintetük.

— Tessék, nénék, kertudvarból felfutókás folyosónkra — szól a szülék szíves szava s kis vártatva asztalkákon rogyásig a sok édesség, úgy ered meg szófiastul, erről-arról bő szóbeszéd.

Krágog-szipog egyet-egyet a vénecske, adja tovább a dupláját dilinóska, csendesebbje.

— Messze földön, hegyen-völgyön, helyre legény deli *Niszon*, két szobája, kőből háza, kettő bizony, — kezdi el az öregebbik, kettő közt az eszeesebbik.

— Dehogy kettő, mikor éppen kétszer kettő — duplázza rá az a másik, dilinóska, ostobábbik.

— Csak a felét vallottam be, másik fele most jutott csak vén eszembe — mosolyog a ravasz néne s rá-rápislog a szülékre.

— Messze földön, hegyen-völgyön, helyre legény deli *Niszon*, két mázsát nyom bazárbéli portékája, kettőt bizony — kezdi megint az idősebb.

Spanyol zsidó népénekesek Szalonikiben

Jüdische Volkssänger in Saloniki

(Kunos Ignác felv.)

— Négy mázsát is elnyom biz a — szól a másik s rövid ésszel, bőbeszéddel megintelen ráduplicálza.

— Mosolyog is, bólogat is csalafinta öreg néne, sokatmondón hunyorít rá a szülékre.

— Messze földön, hegyen-völgyön, helyre legény deli *Niszon*, száz drachmányi aranypénz a vagyonkája, száz a bizony — mondja büszkén a nagyobbik, kettő közt az okosabbik.

— Kerek kétszáz, hogy ha mondom — szól a másik, — két százából fél piaszter se hibádzik.

— Szentül igaz — szól álnokul agg nenőke, — épp most jutott vén eszembe — s félszemével emerre int, másikával arra kacsint.

— Hát egyébként milyenforma? — kérdi a lány apja-anyja, — rendes-e a testállása? Nincs-e vajjon valamelyes hibácskája?

— Semmi egyéb híja annak, más hibája sincs *Niszonnak* — szól az asszony halkká váló csendes hangon, csakhogy ép a fele vállán, púp ütött ki jobb oldalán.

— Nemcsak jobbán, balján is púp, — csattintja el az a másik, dilynóska, ostobábbik.

Szemrehányó szemet mereszt, ajkat biggyeszt szép leányka, sötétet int, némát legyint apja-anyja s két agg néne szemlesütve, orrot mélyen leeresztve elsompolyog, csorba csikos, mázas tálba, végig üres tarisznyába, se nem csepeg, se nem csurog.

LAKATOS LÁSZLÓ: ZSIDÓ CSALÁD BÉKÉBEN

RÉSZLET EGY KÉSZÜLŐ ÖNÉLETRAJZBÓL

Éles és öntudatos emlékem van hároméves korból. Délután felmentünk a nagymamához. A nagymamához? Tulajdonképpen anyám családjához mentünk, akik még akkor — anyámat kivéve — mind együtt laktak. A nagypapa, a nagymama, anyám hajdon huga, szép magas lány, aki fehér bőrével és szőke hajával elütött a családtól és anyám két legénysorban lévő öccse. Öten laktak ebben a lakásban, amely szintén az Andrássy-úton volt, az Opera melletti házban, öten, egy egész család, de ha délutánonként fölmentünk hozzájuk, ami egy időben szinte mindennapos program volt, mi ezt úgy hívtuk „fölmenni a nagymamához“. Mintha egyedül lakott volna, vagy mintha ő lett volna a családfő. Pedig a nagypapa, aki egyike volt a legerélyesebb, a leghatározottabb, de a legokosabb és a legtisztességesebb embereknek is, akiket valaha láttam, ugyancsak uralma alatt tartotta az egész családot. Ez az ember, az én anyai nagyapám, szorgalmával, örökös tevékenységével, üzleti szerencséjével, erélyes modorával, éles, parancsoló kis mondataival, jóizű és bölcs, de kérlelhetetlen és szinte ítéletszerű mondásaival, föltétlen tekintély volt. Egyformán uralkodott felesége, gyermekei, unokái, testvérei, de okosságával és jóságával — mert roppant szigora mellett, roppant jó is volt, önfeláldozóan, gondolkodás nélkül jó — vejei fölött is uralkodott. Mindenki fölött. Arra nem volt eset, hogy nagypapának valaki mert volna ellentmondani a családban. Legalább büntetlenül nem. Lányai, amikor már férjhez mentek, idősebb fia, amikor már megnősült is, mukk nélkül engedelmeskedett neki, mint az iskolásgyeremek. Jaj volt annak, aki ellenkezni próbált. Édesanyám — emlékszem — gyakran büszkén említette, hogy nagypapa őt az esküvője napján is valamiért arculütötte. Ezzel az utolsó fenytétkkel búcsúztatta őt a szülői háztól, a gyermekkortól és édesanyám erre az utolsó nyaklevesre — büszke volt.

Mi adott nagypapának ekkora tekintélyt? Tudja Isten... Sok minden. Talán az, hogy tizenhároméves

korától, mint szegény, apátlan félárva, maga kereste kenyerét és — a tizenhároméves zsidó fiú! — eltartotta özvegy édesanyját és kis testvéreit. Talán az, hogy ez a szegény óbudai árva gyerek szinte minden iskolázottság, de minden anyai segítség nélkül is tekintélyes lipótvárosi kereskedővé küzdötte fel magát. Négy krajcárral — hányszor hallottam ezt tőle — indult neki az életnek, egy tizenhároméves zsidó fiú, zsebében négy krajcárral és harmincéves korában már üzlete állt a Marokkói-utcában a Marokkói-udvarban, és cégének és nevének csengése volt Lipcsében is, a szörmekereskedelem világfővárosában. (Lipcse nevét a mi családukban mindig úgy említették, mint valami Mekkát, szinte vallásos tisztelettel.) A munka embere volt és — ez nagy tekintélycsináló — sikerember. Sikere volt, ahogyan sikere volt a 67 utáni polgári Magyarországnak és a 67 utáni Budapestnek.

Ha a papa mosolya, amivel hazajött és jelentette, hogy a Sugár-utat ezután Andrássy-útnak fogják hívni, hozzátartozott a magyar szabadelvűség rövid történetéhez, mennyire ehhez tartozott nagypapa sikere. A tekintélyes kereskedő, aki négy krajcárral kezdte és aki szorgalommal, munkával és becsülettel a maga erejéből küzdötte fel magát — ez az iskolakönyvek tanulságos története volt áttéve a valóságba. Az ilyen emberek „igazolták“ 67-et, „igazolták“ a magyar polgári szabadelvűséget. Aki rájuk nézett, egy kor történelmi erőinek magyarázatát látta bennük. Egy kor felmentését. Hogy miért csinálták meg Ferencz József, Deák és Andrássy a 67-es kiegyezést, miért emancipálta Eötvös József a zsidókat? Nagypapa és a sokezer nagypapa, aki akkor élt, boldogult, gazdagodott, megadták rá a feleletet. Ferencz József igazolva volt. Csak rá kellett nézni arra a szörmeüzletre a Marokkói-utcában és Ferencz József igazolva volt.

De a nagypapának nemcsak a siker adott tekintélyt. Hanem... Ezt nem lehet magyarázni, de vannak emberek, akiknek azért van tekintélyük, mert

arra születtek, hogy tekintélyük legyen és azért tudnak parancsolni, mert arra születtek, hogy parancsoljanak és mert mások viszont arra születtek, hogy nekik engedelmeskedjenek. Nagypapa ilyen ember volt. Dolgozott, kiabált, viccelt. És pénzt keresett. Úgy dolgozott, mint egy szerecsen, olyanokat tudott ordítani, mint egy oroszlán és úgy viccelődött, mint egy — pátriárka. Mindig maggal, mindig tanulsággal, humorában mindig volt valami ítélet, de valami megoldás is. Egy-egy mondásával fel tudott bontani egy embert, átvilágítani egy helyzetet. Egyáltalán volt benne valami pátriárkai. Ahogy az asztalnál ült, ahogy töltött a borból, ahogy tört a kenyérből, ahogy elvágott egy szavával hosszú vitákat, ahogy szűrös és jóságos tekintetével, egyszerre felnyársalta és ugyanakkor magához ölelte a családot, ez a született pátriárka volt.

Nagypapa feltétlenül uralkodott a családon, nagymama biblikus engedelmességgel tartozott neki szót fogadni és mi mégis, ha ellátogattunk hozzájuk, így mondtuk: „fölmegyünk a nagymamához“. Miért? Ez is hozzátartozik azoknak az időknek és annak a társadalmi osztálynak családi egyensúlyához és családi lélektanához. A férfi dolgozott, a férfi keresett, a férfi volt az úr. De a férfi egész nap az üzletben volt. Csak enni és aludni járt haza. A családot igazán az asszony jelentette. A lakás, a terített asztal, a huza-tos bútorok, a diványok, amelyekre nem volt szabad leülni és a karlsbadi porcellánok, amiket nem volt szabad kézbe venni, ez az, asszony volt. Ő nevelte a gyerekeket, ő poroltatta a szőnyeget, ő mondott fel a cselédnek. Ha elvittek minket az üzletbe, akkor „a nagypapához mentünk“, de ha ellátogattunk a lakásba, akkor „fölmertünk a nagymamához“.

Nagypapa arra született, hogy tekintélye, nagymama, hogy ízlése legyen. Hihetetlenül jó ízlése volt. Remekül értett egy szövet színének megválasztásához, egy ruha szabásának ellenőrzéséhez. Azzal, hogy hogy kötött meg egy szallagot, vagy hova varratta, csodákat tudott művelni. Pedig nem volt sem különösebben tanult, sem különösebben művelt ember. Nem volt nagy kultúrája. Nem tanult, nem olvasott, nem utazott sokat és mégis... Ez vele született, nem tehetett róla... Ízléses volt. Férje, leányai, fiai, unokái öltözködését ő dirigálta, barátnői az ő tanácsát kérték, a szabók ő tőle féltek, a szabónők ő neki hízelegtek. A családban nem készülhetett ruha, aminek anyagát nem ő válogatta ki, ruhapróbáknál mindig jelen volt és az új ruhában csak akkor lehetett kimenni az uccára, amikor nagymamának — számtalan átigazítás után — szabás és varrás ellen már semmi kifogása nem volt. Honnan vette ezt a csodálatos, ezt a tévedhetetlen ízlését? Nem tudom. Talán volt benne egy hatodik érzék, ami megmondta, hogy mit nem lehet.

Lehet, hogy ez az ízlése hozzátartozott nagypapa társadalmi emelkedéséhez és gazdagodásához. Nagymama külső csínnal akart fölibe emelkedni azoknak az embereknek, akiket társadalmilag és vagyoni-lag elhagytak és akiket, ha megvetéssel sujtani akart, így hívta őket: közönséges emberek. Ahogyan arra, aki ízléstelenül öltözött kimondta, hogy közönségesen

öltözik. Elhagyták őket. Ő a nagypapa és az üzlet. Az üzlet, ami nemcsak üzlet volt, nemcsak bolthelyiség áruval és vevőkkel, hanem misztikum. Második, de az elsőnél, a lakásnál is fontosabb otthon, kézzelfogható, valóságában is titokzatos és szent hely — rajta Isten áldása — amire folyton kell gondolni, amiről állandóan kell beszélni, amiért dolgozni, nemcsak kötelesség és öröm, de valóságos megdicsőülés. Az üzlet... Az üzlet gyarapodott, a nagymama ízlése finomodott. Úgynevezett francia kalapokat hordott, olyan oldalt lehajló, állón megkötött kalapokat, amelyeket az ő lánykorában Eugénia császárné tett divattossá. Szerette a csipkéket és az ékszereket. Sok ékszere volt, egyik szebb és ízlésesebb a másiknál, művészi foglалású gyűrűk, brossok, fülbevalók, karperecek, mélyszínű drágakövekkel, amelyek hozzáho-suntak az ő karcsú és elegáns alakjához. A csipkéket a minden ősre esedékes karlsbadi utazásokon szerezték be. Az ékszereket nagypapa vette, nem nagy-zolásból, de kereskedői óvatosságból. Mert mint sok-szor magyarázta, az ékszerre számítani lehet, azt mindig el lehet adni, rossz időben pénzzé tenni. Arany és drágakő az ő szemében teaurált kenyér volt. Ékszert mindig lehet eladni. Míg ők éltek, sose került rá sor a mi családukban.

Grabowai oltár (Hamburg, Kunsthalle) Izsák megáldja Jákóbot

DR. E. M. ZWEIG (JERUZSÁLEM): EVER HÁJÁRDÉN

AMMAN

Éver Hájárdén — a Jordánon túl — csábítóan és egy-szersmind fenyegetően cseng neved a zsidó fülekbe. Fenye-getően, mint az arab hatalomnak Emir Abdallah uralma alatt álló védőbástyája. És csalogatóan, mint az eltűnt tíz törzs meseországja, a hömpölygő Sambattion túlsó partján. Mert Éver Hájárdén egészen az utolsó időkig el volt zárva előlünk, bevándorló zsidók, sőt turisták elől is. És mégis, Józua honfoglalása óta, egészen a bizánci időkig, ott éltek Rubén, Gad és fél-Menasse hatalmas törzsei... Ezért, ami-kor a jeruzsálemi Palestina Lloyd turistairodája társasuta-zást hirdetett Ammanba és Djerashba, semmi sem tartha-tott vissza attól, hogy résztvevésre jelentkezzem.

Egy forró augusztusi napon kezdett el döcögni az autó-busz, benne 12 utassal, a kipróbált Judai mentorral az élen. Minden utasnak, akárcsak igazi Afrika-utazóknak, megvolt a maga trópusi sisakja és óriási termosz-palackja vízzel vagy teával töltve. A damaszkuszi kapun mentünk ki és megkerülve a város északnyugati falát, előbb a Kid-ron völgyébe, majd az ismert serpentinutakon mindig mé-lyebbre és mélyebbre ereszkedtünk, amíg elérkeztünk a 400 méterrel a tenger színe alatt fekvő Jerichóba. Pár korty az Elisa-forrásból, aztán tovább, kelet felé a határig. Itt vezet át az Allenby-híd a Jordán sárga hullámai fe-lett. Ezen az oldalon a palesztinai hatóságok regisztrálnak minket és a túlsón — ó, szentséges rend! — a transzjordá-niai rendőrség. Ezek már sisak helyett fehérén lobogó kendőket viselnek a fejükön. A „hivatalos közeg“, mint egy falusi „Chazen“, orrhagon mormol a Korán fölé ha-jolva és csak a kellő számú Szurák elmondása után ül sza-badtéri irodájának asztalához. Két bennszülött, a lábainál ülve, tiszteletteljesen nézi az írástudó működését. Hosszú flintáikkal és csillogó töreikkel éppen jól beválnak staf-fázsul a csoportképhez, amely e „történelmi pillanathban“ a hídfőnél készül.

Amint az autóbusz továbbmegy, már a hivatalos fel-iratokon, amelyek legnagyobbbrészt angolul és arabul van-nak, észre lehet venni, hogy itt a zsidóknak már nincs

mondanivalójuk. De mégis ideköszön a Jordán felett le-begő párán keresztül is a Nebo hegye, ahonnan Mózes szemlélte az ígéret földjét. Elhagyjuk a Jordánt, a karfa megint fölfelé vezet és az utunk, amely már koránt-sem olyan gondozott, mint Palesztinában, egy patak, a Wadi el Nimrin, Tigrispatak mentén kígyózik. A dús nö-vényszeret mindkét parton sötétzöld szalagot alkot, amely el-üt az ockerpiros lejtőtől.

Igen, bizonyosan eközött a sűrű káka és oleander kö-zött ütötte fel tanyáját a tigris, a mi Gád-törzsbeli őseink-nek ijedelmére, akik ezen a tájon laktak. Itt állandóan dült a harc ember és állat között és ember és ember között. Mert a pusztából mindig új és új hordák tódultak ide, a civilizációnak már nehezen megnyert területre. Mint vala-mikor a rómaiak alatt, ma is katonai határ ez a terület, melynek feladata megakadályozni a pusztai törzsek beözön-lését. Éppen itt poroszkál az út szélén a transzjordániai lovasság patrouilleja. A két fickó a tüzes méneken nem soká enged, hogy elhagyjuk őket. Már vágatnak is utánunk, magasraemelt puskákkal, amíg el nem érik az autót. Ekkor aztán, lenézően mosolyogva a degenerált európaira, aki autón jár, megállítják lovaikat. Ahány férfit látunk az Éver Hájárdénben, mind fegyvert visel. Ha nem is puskát, de legalább egy szabályt az övbe szúrva. A völgy mind széle-sebb lesz, már gyümölcsös- és zöldségeskertek fogják körül. Ricinus és tamariskus között piros gránátalmák vilá-gítanak. És, hogy egészen az ezeregyéjszakában érezzük magunkat, az oázis lakói, mint a valódi Troglodyták, bar-langokban laknak. Holott ez már Es-salt-nak, Transzjordá-nia legnagyobb, 15.000 lakosú városának a környékén van. Az egyik úthajlásnál megállunk és Judai magyaráz: „Itt állt a zsidó Gadarah. De mégse menjünk be a városba. A lakosai legnagyobbbrészt muzulmánok, a többi keresztény; egyikük sem marad fanatizmus tekintetében Hebron „hő-sei“ mögött.“ — Hogyan, hát ezeknek a nagyszemű szőlők-nek a leve nemcsak szelidségre hangolhatja az embereket?

Alkonyatkor felérkezünk a bibliából is ismert, 1100 méter magasan fekvő Jegbeha-fensíkra. Itt keresztülvágunk egy Es-Suweli nevű cserkeszfalun, amelynek tisztasága kel-

lemesen meglep. Mingyárt ezután megint egy darab pusztai romantika következik. Fekete beduin-sátrak között, a tábortűz fényében kísérte-tiesen szikár alakok mozognak. Ez-után Amanba érkezünk. Már a tö-rökök is itt építették a mekkai vasút kezelési centrumát. És most Aman Emir Abdallah ibn Hussein fővárosa lett és már 10.000 lakosa van. Ujjá-alkotás ősi alapon, — mert már a bibliai időkben vetélytársainknak, Ammon fiainak az erődei állottak ezen a hegyen.

A hotelunknak Philadelphia volt a neve. A Cook-utazóiroda építtette és egy arabé, aki nagy körültekintéssel vezeti. Hála a vállalkozó szellemnek, amely ebben az eldugott zugban fo-lyóvízes hotelszobát alkotott.

Éppen az ablakomból antik amfi-teátrum félköre látszik, mellette az ívek, az Odeon romjai, amely az am-monitáknál a hangversenysterem sze-repét játszotta.

Amman (Transzjordánia fővárosa), római időkbeli származó amfiteátrummal.

A vacsora után a telihold sétára csábít bennünket. A piac még nyüzsg az — igaz, hogy csak hímnemű — emberektől. Minden üzlet nyitva van. A kávéházakban emberek guggolnak a földön, a sima tetőkön nargilét szívnak. Sehol egy ellenséges szó vagy barátságos mozdulat. Még a kíváncsiságukat is előkelően mérséklük. Természetesen azért két rendőr kísér minket, lehet, hogy önszántukból, de lehet, hogy Judai bérelte őket. De mégis feszült a hangulat, amely egy félreértés miatt is kitörhet. Így nem csoda, hogy megörültem, amikor egy ilyen cégtáblát láttam: Jack Salomon, fotográfus. „Hurra, az első fecske.“ De a vezető leint, mert a kirakatban az emirnek és testvérének, Feisalnak a képe lóg és azt hihetnék, hogy ezen gúnyolódunk. Inkább menjünk tovább. De mit jelentsen ez a gyülekezet? Az ucca közepén két arab vastag bőrkesztyűkben ritmikus botpárbajt vív. A publikum „koesz“ (szép) kiáltásaitól feltűzelve, most a küzdők kardokat és kis paizsokat ragadnak, amelyeket egy kereskedő nyújt oda nekik. A szokás szerint előbb lassú és ringó léptekkel, majd mindig gyorsabban és gyorsabban kibontakozik a fegyvertánc. Köszöntik egymást, fenyegetően közelednek, ráütnek hol egymás pajzsára, hol az ucca köveire, hogy csak úgy pattognak a szikrák; megint hátrálnak, de csak azért, hogy újra összecsaphassanak, míg végül a győztes vad győzelmi kiáltással szimbolikus vágást tesz a győztes torka előtt. — Nem hasonlítanak a japán samariakra? Ez is Ázsia és az is.

Társaságunk eközben a hotel teraszán sziesztázik, mindenki előtt egy pohár jégbehűtött víz van. Magától értetődik, hogy Judai előhossa a bibliát és elmond egypár adatot Rabbath Ammon történetéből: Hogyan hívta ide a moabiták királya Biléámot, aki átok helyett megáldotta

Petra (Transjordánia)

Izraelt. Hogyan nyomták el az ammoniták a szidó törzseket, amíg meg nem jelent Jephta mentőként. Elmondta, hogyan romboltatta le Dávid király Rabbá-t és hogyan küldte a halálba Uriah-t, hogy övé lehessen Batseba...

Másnap reggel már félhatkor felköltöztek. Reggeli után megnézzük az amfiteátrumot, amelyet a rideg hegyből varázsoltak elő. Lépcsőről lépcsőre hágunk, amíg el nem érünk a tetőt megkoronázó templomba. Innen nézett le a kőbefaragott istenek mozdulatlan arca fölényesen a lent zajló tömegre. Lentről pedig felhallatszott: nozzájuk a 4000 ember örömditása, ha egyik gladiátor megölte a másikat, vagy egy hadifoglyot összemarcangoltak a vadállatok. Mennyi zsidó vér folyt ezeken a köveken. Hiszen láttam még diákkoromban Carnuntumban, Bécs mellett, egy 10. légióbeli centuriónak a sírkövét. Ez a légió volt az, amely Rammonából Jeruzsálembe masírozott, Titus parancsára, hogy feldúlja a templomot. Milyen kicsi a föld.

A régi folyosóból, amely az ülések alatt húzódik, ki lehet látni a szomszéd hegyre, ahol az Emir háza emelkedik. Az épület cifra és ízléstelen, de felette büszkén lengeti a szél a fekete-fehér lobogót.

Németből: P. G.

Amman (Transjordánia) Forum

NAPTÁR. Kiadja a Zsidó Gimnázium Barátainak Egyesülete. A teljes naptári részen kívül, melyhez az összes ünnepi szokások leírása csatlakozik, két irodalmi járulékot tartalmaz ez az értékes kis naptár: Widder Salomon meglehangú megemlékezését Kramer Malkéről és Dückstein Zoltán színes leírását a los-angelesi olimpiászról. Néhány érdekes zsidó statisztikai összeállítás egészíti ki a könyvecske tartalmát.

SASS IRÉN: KÉT SÁPADT EMBER

KÖZÉPKORI TÖRTÉNET

A város közepén lévő Szent Vencel-tér nagy fekete dómja, mint egy fenyegető ököl meredt az égre. Az ég fekete és vörös volt. Az éjszakát égő házak riadt-vörös fénye világította meg. A gheztó égett.

A vastag vasláncokkal elzárt gheztóban már délután óta tartott a szörnyű tánc. Sikoltástól és halálhörgéstől volt terhes a levegő és a nyomoruságos házakat összekötő, hepe-hupás uccák ragadós sarát a kiontott zsidó vér tette még ragadósabbá. Ezen a napon bucsú volt a kis bajor városban s a délelőtti napfényben ájtatos processzió éneke csendült fel a Szent Vencel-dóm körül. Mikor pedig elcsitult az ének a dómban csakúgy, mint a kocsmákban, a fullasztó délutáni csöndben részeg zsoldosok futottak néhány barát vezetése mellett a gheztó felé és nyomában a jámbor, processziózó, délnémet parasztok.

Este már nem volt zsidóház, ahol halottat nem sirattak, vagy sebesültet ne ápoltak volna. S a gyűlölet, a gonoszság és ostobaság véres vitustánca még egyre tartott. Mint átizzasztott lángoló egérfogóban sikongtak a gheztó zsidói. Várták a halált. Menekülésre remény se volt. A kapukat vigyorgó és fegyveres zsoldosok őrizték.

S mint a hajszott vad, egy sovány és fekete árnyék mégis keresztül szökött a lángoló börtön falán. A háztetőkön keresztül ezer halálveszedelemben mentette életét valaki, aki túljámbornak, vagy talán túlfiatalnak tartotta magát ahhoz, hogy részeg katonák késétől haljon meg. A rendetlenül és egyenlőtlenül épített háztetők és kémények között kúszott előre, mint egy sovány, eszeveszetten menekülő macska és a gheztó külső falán, véres körmökkel, leszaggatott húsu tagokkal kapaszkodva, nesztelenül és lihegve ereszkedett alá. Mikor talpa a földet érte, a sűrű és vaksötétben futásnak eredt. Megsebesülve és vérezve, de fáradhatatlanul futott, mint a szélvész, mert halálfélelemtől dobogó füleiben egyre az üldözők lábainak robaját hallotta visszhangzani. Aki ismerte, tudhatta ki ő, Mózes volt, a talmudista, 19 éves, fiatal házas, két kicsi gyerek apja. Az égő gheztóban felperzselt boldogságát is magamögött hagyta, egy asszonymnak és két apró gyereknek hulláját, akiket átmetszett torokkal talált a nyomoruságos szobában, mikor a pogrom vészírére a jesivából hazarohant...

Futott. Haja verejtéktől nedvesen, csapzottan tapadt homlokára. Szőkés-vörös, fiatal szakállá könnytől és vértől volt nedves. Arca sápadt volt, egy hat-ezer esztendeje élő és hatezer esztendeig üldözött fajtának egész sápadtsága ott ült beesett, keskeny arcán.

Ösztönszerűen a város belseje felé futott. Bokron és kerítéseken ugrott át megvadulva és esztele-nül, darabokra tépett kaftánban, mely úgy lobogott a szélben, mint egy fekete zászló. A Thóra fensége és a Talmud buvárkodó nyugalma lefoszlott róla. A távoli és isteni világ, amelyben eddig élt, egyszerre elsüllyedt. Mózes, a talmudista, tizenkilenc esztendő s ele-

tének opálos álmvilágából egyszerre a kérlelhetetlen és valódi élet véres rettenetébe zuhant bele. És látta, hogy ez az élet tele van vérrel, jajjal, halállal és az Isten, a csodatevő és szabadító Isten nagyon-nagyon messzi van és talán nincs sehol.

Mélységes, szent és titokzatos héber szavak, melyek ötéves kora óta zsongtak agyában és kiszorítottak onnan minden más gondolatot, amelyeknek földöntúli, misztikus erőt tulajdonított, amelyek nemcsak erőt, önérzetet, büszkeséget, az életben való hitet jelentettek a számára, de igazságot, biztonságot és veszedelmet is, ezen és a túlvilágon, most erőtlenség összevisszaságban kovályogtak benne, mint a felhőrongyok, amelyeket erőszakos szél tép darabokra. Kis családja holttestén keresztül menekülve próbálta menteni fiatal életét és a menekülés riadalmában fel sem tudta fogni, hogy mi történik körülötte. Csak mikor az égő gheztón kívül, egyre jobban közeledett a város belseje, a keresztényeklakta területek felé, kezdtek rendeződni gondolatai és kezdett tisztulni benne a szörnyű kérdés: miért?!

Miért történt mindez?! Miért ég a gheztó? Miért folyik zsidó vér az uccákon? Miért feküsznek zsidó hullák temetetlen a házakban s a házakon kívül? Miért halt meg Sára az ő fiatal asszonya s a két kicsi gyerek, kik együtt sem éltek többet négy rövid röpke évnél? Miért menekül Mózes, a talmudista, ő maga a jámbor és sápadt ember, ősrégi betűk, szavak és ígék alázatos szerelmese sebzetten és félőrrülten most egyedül a gheztón kívül? Miért mindez? És hol van az Isten, aki látja és meg nem akadályozza a szörnyűséget?

Valami hiba történt a világban gondolta Mózes, szörnyű vétkeket követtek el a zsidók, a gheztó nyomorult férgei és ezért zudult rájuk a vész. Felszakadtak benne a zsoltár szavai: „Könyörülj rajtam én Istenem, a Te kegyelmességed szerint; irgalmad szerint töröld el az én vétkeimet...”

Aztán azt hitte, hogy a sírás és jajgatás még nem elég hangos ahhoz, hogy föléljen az ég trónusához. Jobban kellene sikoltani, hangosabban ordítani, hogy Izrael atyja felfigyeljen a szörnyűségekre, amelyek a gheztó falain belül történnek. Hirtelen megállott. A vérvörösrre festett végtelen fekete égbolt alatt dobogó szívvel meredt a sűrű sötétbe és egyszerre megkínzott agyába villant a végső segítség gondolata: A titokzatos, szent és ki nem mondható Isten nevet kell ki-mondania, hogy az égi segítség megérkezzen. És Mózes, a sápadt és szőke talmudista, a végtelen csendben, az idegen város közepén, a fekete-vörös, szörnyű égbolt alatt magánosan és megkínzottan egész testében megborzongva felordított:

— Jahve! Gyilkolnak minket! Hallod Jahve?! Gyilkolják a Te gyermekeidet!

Mint a harangütés kongtak el szavai a csendben.

Egy percig várt, aztán visszafordította fejét a ghetto felé. Reszkető és alázatos ijedelmében, szent vakmerősége ájult tudatában azt hitte, hogy szörnyű dolgot idézett elő. Hogy elsüllyedt minden körülötte a ki nem mondható Isten név kimondtán, vagy... vagy... mint az eloltott gyertya, kialudt a ghetto...

Egyik sem történt. A ghetto tovább lángolt és falai mögül az ordítás tovább hangzott. A ghetton túl pedig csend volt, békésen és nyugodtan aludt a város, mint azelőtt...

Ez végső és legnagyobb csapás volt Mózesre, a talmudistára. Elhagyottnak, kiirtottnak érezte magát. Elhagyta őt a Legfelsőbb hatalom, kiirtotta őt a Titokzatos Atya, aki ime kétségbeesett felhördülését nem tagadta el, nem tett csodát s talán nem hallotta meg tizenkilenc esztendő életének alázatos és jámbor imáit sem s nem vette figyelembe hűséges áldozatait.

Ebben a végső csapásban és halálos csalódásban megdermedve és megkövülve állott Mózes, a talmudista, mikor a háta mögött durva csizmák kopogását hallotta és egy rekedt, fakó hangját:

— Valaki van itt és imádkozik... vagy mi a fenét csinál...

Ekkor az életöszön gépies ereje meglódította Mózes és megint futásnak indította. Sebesen és puhán futott előre és nesztelen léptei nyomán most már világosan hallotta a csizmák ütemes kopogását, amint kitartóan követték őt.

A Szent Vencel-dóm előtt megtorpant. Hova, merre? Mögötte a lépések egyre közeledtek, előtte a templom, melytől irtózott s mely gyermekkora óta úgy állott képzetében, mint egy fenyegető, rossz álom.

Pár pillanatig habozott. Oh, mindegy! Jahve elhagyta őt, a jámbor és együgyű tanítványt s a dóm ólomkarikás színes ablaka nyitva állott. Az életöszön ismét lökött egyet Mózesen, a talmudistán s egy könnyed és halk lendülettel átröpítette őt a nyitott ablak párkányán.

A templom félhomályos volt. Fönt az oltár előtt vörösen égett az öröklámpa, mint egy világító vércsöpp. A hold sugarai áttörtek a színes ablakokon és fényes, ferde pászmákban buktak alá a kockás kövezetre...

Kábultan s szinte önkívületben botorkált előre Mózes a dómban, az oltár felé. A nehéz, barna, faragott padok lábaiban, a bársonnyal párnázott térdep-lökben megbotlott néhányszor és akkor négykézláb csúszott előre. Vértől tagjai piros csíkkal rajzolták az utat, amerre sebzett testét vonszolta.

Fönt, az oltár előtt aztán visszahőkölt és rekedt állati kiáltás tört elő a torkán. Ott látta önmagát az oltár fölött, a sápadt és sovány fiatal férfit, vöröses-szőke szakállal keskeny arca körül, vértől tagokkal, elkínzottan és meggyötörtén, két óriási viaszgyertya opálás fényében...

Kimeredt szemekkel meredt a képre: — Ez én vagyok... — suttogta dadogva — az én sovány és

meggyötört testem... az én vörös szakállam... az én elkínzott arcom... az én hulló vérem... De mit keresek én itt az idegen templomban, a vérengzők, a gyilkolók templomában, itt a liliomok és gyertyafény között? Mit akarnak tőlem, üldözöttől, ők az üldözők, tőlem, megkínzottól, ők a kínzók, tőlem, megsebzettől, ők a sebezők?... Mit keresek én itt? Hogy kerülök én ide?!...

Aztán közelebb lépett, még jobban kimeresztette vérrel átfutott könnyes szemeit és meglátta a sápadt férfi lehorgasztott feje fölött azt a másikat, azt az idegen, azt az elkerült és zsidó ajkak által soha ki nem mondott titokzatos négy betűt...

És megborzongott, mint előbb a szabad ég alatt, a ki nem mondható, szent Isten név kimondásakor és egyszerre érezte, hogy maradék vére lángolva száguldani kezd elerőtlenedett ereiben. Bukdácsolva egészen közelment, odaállott a másik sápadt ember elé úgy, hogy arca szinte annak arcát érintette és beleordított a lehunyt szemeibe:

— Ismerlek, ne hidd, hogy nem tudom ki vagy! Ama galilei vagy, aki egykor azon a földön vándoroltál, ahol az én őseim lába járt. Te láttad a kék eget Nasareth fölött és voltál a szentélyben, amelyről én tizenkilenc esztendő alatt tizenkilencezer szent álmot álmodtam. A főpap te föléd is kiterjesztette kezét és a Te galambjaid is ott füstölögtek az oltáron... mit akarsz hát?! Miért jöttél ide Cionból, hogy ezek a vadak a te neveddel gyujtogassanak és gyilkoljanak?! Miért hagytad oda Jeruzsálemet, hogy ezek az embertelenek most a te nevedben vérben fürödjének? Miért vitted a két fehér galambot pészachi áldozatul az oltárra, hogy ezek a gyilkosok most galambnál ártatlanabb kis gyermekeim vérért csorgassák az ucca porába. S miért hagyod, miért tűröd, miért engeded, hogy üldözzenek és gyilkoljanak ők, akik oly kevésbé hasonlítanak hozzád, engem, akinek hús voltál a húsból, vér voltál a vérből, aki annyira hasonlítok hozzád és aki hatezer év óta hordom azt a keresztet, amelyet te hat napig hordoztál? Miért, mondd, miért van mindez, miért állsz itt lehunyt szemekkel, miért nem hördülsz fel, miért nem sujtsz le a gyilkos idegenekre, te, te sápadt zsidó, miért nem jut eszedbe anyád, a zsidó asszony, akit zsidók temettek el zsidómódra, zsidó könnyekkel és zsidó imákkal?! Miért, mondd miért?! Mondd! Mondd! Mondd!?

Az utolsó szavak már csak suttogva és hörögve buggyantak ki Mózes száján, aztán megsebzett fiatal teste összecsuklott és elterült a kőpadozaton. Karjai szétcsapódtak a végzetes és tragikus jelben. Feje lehanyatlott és szemhéjai lecsukódtak.

Az elhagyott dómban, az öröklámpa vörös fényében, két sápadt, sovány férfi feküdt egymással szemben. Vöröses-szőke szakálluk és hajuk csapottan tapadt a vértelen bőrre. És a padimentumon fekvő sápadt férfi homlokára lassan és súlyosan nehéz, forró csöppek hullottak. Talán a nagy viaszgyertyák megolvadt csöppjei...

Talán a másik sápadt férfi könnyei?!...

TISBI ILLÉS: VAN-E JÖVŐJE A MAGYAR ZSIDÓ IRODALOMNAK?

A magyar-zsidó irodalom ügye újra szőnyegre került. Legújabbán Nyiri Tibor vetette fel a sokat vitatott témát, de úgy mint az eddigi cikkezők, ő is csak a felületet érinti, általános megállapításokban elsírja a sivár és kilátástalan helyzetet, de nem konkrétizálja a hibákat, nem tárja fel a pangás mélyebb okait és még csak célzással sem mutat rá, hogy milyen változások terhelhetik egészségesebb irányba a magyar-zsidó irodalom életét. Már pedig ez a kérdés lényege: van-e jövője a magyar-zsidó irodalomnak és ha igen, milyen tényezőktől függ a jövőbeni fejlődés lehetősége?

Erre a kérdésre azonban csak úgy kaphatunk kielégítő feleletet, ha előbb megvilágítjuk a mai helyzet hátterét. Kétségtelen, hogy az eddigi magyar-zsidó irodalom nagyrészből laposságának és nivótlanságának, úgyszintén az olvasók részéről való érdeklődés hiányának főoka, az emancipáció óta uralkodó asszimilációs törekvésekben rejlik, amelyek úgy a közönségnél, mint a zsidó íróknál a zsidóságtól való meneküléshez és származásuk elreplezéséhez vezettek. Ez a törekvés magával hozta, hogy a tehetséges elemek a zsidóságon kívül kerestek érvénysülést és a zsidó irodalom művelésére csak azok fanyalodtak, akik szűk látókörüknél és tehetségük korlátozottságánál fogva nem tudtak bejutni a világi irodalom kapuján. Volt ugyan néhány kivétel is, akik közül kiemagaslanak Ujvári Péter és Patai József alakjai, de ezek csak kivételek és a magyar-zsidó irodalom a nagy többségben levő silányabb és dilettánsízű írók bélyegét hordta magán. Így teremtődött meg az a magyar-zsidó „irodalom”, amely még ma is hurjázik az úgynevezett felekezeti sajtóban és természetesen eltávolította magától azt a közönséget is, amely a zsidó jelleg miatt még nem riadt volna el.

De a tehetség hiányán kívül más körülmények is elősegítették a nivó romlását, amelyek szintén az asszimiláció ideológiájából fakadtak. Az asszimiláns zsidók legjellegzetesebb tulajdonsága, hogy állandóan félnek a nemzsidók kedvezőtlen véleményétől és minden igyekezetük oda irányul, hogy ezt a véleményt tompítsák és minél tisztábbra mossák magukat. Ez a magyarázata a szüntelen és ízléstelen magyarkodásnak és innen van az, hogy nem mernek rámutatni a zsidóságon belüli hibákra. Ennek a szerecsenmosdatási célnak a szolgálatába szegődött az eddigi magyar-zsidó irodalom, ami aztán hazug szentimentalizmushoz, álromantikához, sőt kimondott hamisításokhoz vezetett és teljesen megfosztotta a komoly, életábrázoló irodalom jellegétől. A „felekezeti” író nem a zsidó életből merítette anyagát, nem ismerte és nem is érdekelte, sem a falusi, sem a városi zsidó bonyolult, jellegzetes lelkivilága, sajátos erényei és sajátos hibái, családi élete, megélhetése, kapcsolatai a külvilággal s egyéb problémái és konfliktusai. Ő csak az antiszemita vádjait akarta megcáfolni és ehhez szükség szerint faragott magának jószívű, tökéletes bábokat, hazafias papír-figurákat és más élettelen alakokat, ha pedig befelé fordította a tekintetét, ünnepi idilleket rajzolt, állandó önisméltésekkel variálta a péntek esti gyertyafény, a chanukamécse és a díszes sátor hatását, mintha a magyar-zsidó élete csupán ünnepekből állana...

Ennek az irodalomnak nincs jövője. Nincs jövője, mert a multban és a jelenben is gyökértelenül vegetált s ha tovább is vonszolja vértelen árnyékéletét, nem fog soha mai szűk korlátain túllendülni és nem fog jelentős, maradandó értéket nyújtani sem a magyar, sem a szélesebb értelemben vett zsidó irodalomnak. *De igenis van*

jövője egy másirányú magyar-zsidó irodalomnak, amely még megteremtőire vár és amelyet meggyőződésem szerint most, az idők változása folytán az új írógeneráció meg is fog teremteni.

Ez az új irodalom a magyar zsidóság ember-irodalma. Őszinte feltárása annak az életnek, amely barátságban és ellenségeskedésben, a szeretet és a gyűlölet atmoszférájában zajlik le ott a magyar falukban, a paraszttömegek közé ékelt kis zsidó közösségekben, bemutatása és megjelenítése azoknak az érdekes, emberi, de mégis speciálisan zsidó sorsoknak, amelyek ott szövődnek a boltos pultja mögött, a kocsmasztalnál, a házaló kordélyán és a jesivaélet sötét zugaiiban. És így tovább, a más környezetben élő, kevésbé eredeti, de mégis jellegzetes városi zsidók felvonultatása: a megtollasodott neoarisztokraták, a fel-fuvalkodott pénzemberek, a síberek, a jótékonykodók, az ambiciózus józan kereskedők és iparosok, a luftmensch-ek, le a legsötétebb nyomorban élő nincstelenek és a koldusok világáig. Milyen színes, változatos skálája az emberi életnek, amelyek azonban minden megnyilatkozásukban zsidók, mégpedig magyar-zsidók. *Kiaknázatlan, érintetlen kincsek rejtőznek a magyar-zsidó élet mélyén és világraszóló műveket alkothat az az író, aki megértéssel, művészi látással és lélekkel közeledik ehhez a sokrétű anyaghoz és hivatott kézzel eleven irodalommá formálja.*

Ennek az irodalomnak, bárha hangsúlyozottan zsidó jellegű volna, lenne közönsége és nem volna gondja kiadóra sem. *Aminthogy tízezerszámra közkézen forognak Salom Asch regényei, Josef Roth „Hiób”-ja, a két Zweig, Max Brod, Edmond Fleg és más idegennyelvű írók zsidó munkái.* Mert csak Magyarországon hat újszerűen a zsidó ember-irodalom gondolata. A többi országokban ezt már régen megvalósították a zsidó származású írók és ezzel nem hogy rontottak volna németységükön, vagy franciaságukon, hanem éppen új színnel gazdagították az illető irodalmat és egyben nagyértékű dokumentumokat adtak a zsidóságnak is.

Az ilyirányú magyar-zsidó irodalom kifejlődésének egyetlen akadálya tehát az, hogy a tehetséges és hivatott magyar-zsidó írók még mindig hátat fordítanak a zsidó életnek. Ez azonban nem tarthat már sokáig. A háború utáni változások teljesen illuzóriussá tették a zsidóság megtagadását, mert még arról is kisütik a zsidó származást, aki keresztvízzel akarta lemosni magától. Megszűntek tehát az önmegtagadás előnyei, de megmaradtak azok az óriási botrányok, amelyekre Móricz Zsigmond mutatott rá „A zsidó lélek a magyar irodalomban” című nagy fel-tűnést keltett tanulmányában, szemükre vetve a zsidó íróknak, hogy a dzsentr- és paraszt-világ számukra idegen miliójének és idegen alakjainak ábrázolásával, helytelen irányba terelik tehetségüket. A magyar-zsidó írók mérhetetlenül jelentősebb értékeket termelhettek volna, ha a hortobágyi csikósok és a mezőkövesdi matyók tanulmányozása helyett, a falusi zsidók életét figyelték volna és azokon keresztül láttatták volna meg a magyar parasztot. Ez a meglátás eredeti és értékes lett volna a magyar irodalom szempontjából is, míg így csak másodrendű jelentőségük van a vérbeli, ősparaszt magyar írók mellett.

Azt hiszem, hogy mindez a közeljövőben meggondolásra bírja a zsidó írókat és ha az öregek csökönyszeren ragaszkodni fognak is régi álláspontjukhoz, a fiatalok ráeszmélnek a helyes útra és más szemmel nézik majd a zsidó életet. Ha ez pedig megtörténik, akkor nagy jövője lesz a magyar-zsidó irodalomnak!

A MULT ÉS JÖVŐ SZENTFÖLDI TÁRSASUTAZÁSA

1933 ÁPRILIS 3-TÓL ÁPRILIS 25-IG. (PATAI JÓZSEF VEZETÉSE ALATT.) — SZÉDER-EST JERUZSÁLEMBEN.

A legsúlyosabb viszonyok között, a feltornyosuló nehézségek dacára, a mindenfelől jövő kérdésnek és buzdításnak engedve, szeretettel vállalta a Mult és Jövő a feladatot, hogy 1933 tavaszán a pészachi ünnepekre ismét zárandokcsapatot vezessen a Szentföldre. Akinek ajándékuul juttatja a Gondviselés, hogy a Biblia bölcsőjét és a zsidó újjászületés földjét láthassa, talán éppen most kap alkalmat erre, hogy vágya teljesüljön. Most, amikor az egész világ vajudása közepette új zsidó élet pezsdül az ősök földjén, most, amikor Palesztina már nemcsak rajongások eszményképe, hanem reális valóság, ahol sokan gazdasági újjáépülést is keresnek és találnak. A szentföldi társasutazás résztvevői meg fogják tekinthetni a régi és az új Palesztina minden fontosabb nevezetességét, a nagy mult emlékeit és a zsidó reneszánsz színtereit.

Különösen kedvezményes alkalmat nyújt most erre a társasutazásra az az örvendetes esemény, hogy éppen Pészach előtt elindul Newyorkból a Vulcania óriáshajó, mely több mint kétezer palesztinai zárandokot hoz a tengerentúlról és úgy osztotta be a menetrendjét, hogy Nápolyban fölveszi a Mult és Jövő társasutazásnak résztvevőit, akik így a legnagyobb kényelemben, az eddigieknél ötszörte nagyobb hajón tehetik meg a tengeri utat Nápolytól Haifáig és visszafelé a Riviéráig. A Vulcania óriás motorhajó 32.000 tonnás befogadóképességű, 193 m. hosszú, 25 m. széles és 28 m. magas, úgyhogy ma már a legelsők közé tartozik az atlanti-óceáni forgalomban. A hatalmas méretű gőrhajónak olyan pazar és praktikus a berendezése, hogy annak harmadik osztálya is csupa 2—3 és 4 személyes, hideg-meleg vízzel berendezett kabinjai messze felülmúlják más hajónak második osztályát. A Vulcaniának turista második osztálya pedig valóban az első osztályoknak teljes luxust nyújtja. Olvasószalónok, hangversenytérmekek, mozgóképek, szabaduszoda és egyéb szórakozó helyiségek állnak rendelkezésre a harmadik osztályon is. A kabinok nagy ablakai mind pompás kilátással nyílnak a verőfényes óceánra.

A társasutazás alkalmat ad odafelé Róma (Firenze), Nápoly és Athén, visszafelé pedig Rhodos, Cannes, Nizza és Montecarló megtekintésére. Azonkívül pedig módot nyújt egyiptomi kirándulásra is.

A társasutazás részvételdíja harmadik osztályú gyorsvonaton Budapesttől Budapestig, a Vulcania elsőrangú harmadik osztályán, beleértve az összes szentföldi túrákat, rituális ellátást a hajón és a Szentföldön, a belépődíjakat, ki- és behajózási díjakat, összesen

640 P és 8 angol font. (Mai paritáson.)

A turista másodosztályon 840 P és 8 angol font.

Időbeosztás:

Április 3-án, hétfőn reggel 7.45 indulás D. V. közvetlen gyorsvonattal Budapestről.

Április 4-én, kedden reggel megérkezés Rómába. Nevezetességek megtekintése későbbi program szerint.

Április 5-én, szerdán megérkezés Nápolyba (múzeum, Vezuv). Behajózás este 21 órakor.

Április 6-án csütörtökön. Előadások a Szentföldről a hajón. Este ismerkedési est az amerikai zárandokokkal.

Április 7-én, pénteken megérkezés Athénbe (Akropolis megtekintése). Péntek este istentisztelet a hajón.

Április 8-án, szombaton, istentisztelet és előadások a hajón.

Április 9-én, vasárnap reggel megérkezés Haifába. Ebéd a Karmelhegyen. Délután autón Nahalal, Leányfarm,

Nazarethen át Tibériásába (Ruthenberg-művek, Daganja).

Április 10-én, hétfőn reggel autón az Émek kolóniáin át (Ejn Charod, Erdélyi kolónia, Balfouria) Jeruzsálembe. Este istentisztelet a nyugati falnál. Széder este Jeruzsálemben.

Április 11-én, kedden, Pészach Jeruzsálemben. Rabbi Jochanan b. Zakkai és R. Jehuda Hachászid templomaiban. Az Óváros megtekintése. Délután séta a Kidron völgyében és az Olajfák hegyén.

Április 12-én, szerdán, az Egyetem és Könyvtár megtekintése, látogatás a jemeni és bucharai negyedben, királysírok, Cidkijáhu barlang.

Április 13-án, csütörtökön, autón Ráchel sírjához Betlehembe, Jerichóba, a Holt-tengerhez és a Jordánhoz. Délután Becalel és muzeum megtekintése.

Április 14-én, pénteken, autón Tel-Avivba. Útközben Móca, Kirjat Anavim, Ifjak falva, Rison l'Cion, Mikvé Jiszrael kolóniák megtekintése. Este istentisztelet a telavivi nagytemplomban.

Április 15-én, szombaton, Tel-Avivban. Séta a városban, a tengerparton. Előadások.

Április 16-án, vasárnap, autón Haifába, útközben Petach Tikva, Zichron Jákov, Rothschild-kolóniák, Eljáhu barlangja. Este istentisztelet a Karmelen.

Április 17-én, hétfőn, ünnep a Karmelen. A Technikum, az Ó- és Újváros és az új kikötő megtekintése.

Április 18-án, kedden, visszafelé a tengeren, a Vulcania hajón.

Április 21-én, péntek, Palermo.

Április 22-én, szombat, Nápoly.

Április 23-án, vasárnap, kikötés Cannes.

Április 24-én, hétfő, Nizza, Montecarló.

Április 25-én, kedd, megérkezés Budapestre.

Általános tudnivalók: A fenti részvételi díjban nem foglaltatik benne étkezés a vonaton Budapesttől Nápolyig, illetve Cannestől Budapestig, sem a római tartózkodás költségei, melyek kb. 20 P-t fognak kiteni, sem a nizza—montecarlói tartózkodás költségei, melyek szintén kb. 20 P-t fognak kiteni. Aki ezekben résztvenni nem óhajt, egy nappal később indulhat el Budapestről és ugyancsak egy nappal előbb érkezik haza.

A szentföldi tartózkodás tetszésszerű időre meghosszabbítható. A résztvevők tehát bármely későbbi hajóval is jöhetnek vissza, minden ráfizetés nélkül.

Kirándulás Egyiptomba. A szentföldi program után a résztvevők egy csoportja számára Egyiptom megtekintésére szervezett kirándulás programját később adjuk.

Helyrezerválás. Minél előbb jelentkezzünk, annál kedvezőbb fekvésű kabint lehet lefoglalni. Fontos, hogy a részvétel bejelentése január hó közepéig megtörténjen.

Akik a szentföldi társasutazásban a közös túrák nélkül akarnak résztvenni, azok számára beszerezünk a kedvezményes jegyeket. Ebben az esetben az összköltségek Budapesttől Budapestig 510 P-t tesznek ki, a hajón való rituális ellátással együtt.

Jelentkezhet az is, aki csak odafelé akar a társasággal utazni. Ennek költségei Budapesttől Haifáig 240 P.

A hajón külön rituális konyha van.

Jelentkezni lehet január 15-ig a Mult és Jövő szerkesztőségénél, Budapest, V., Vilmos császár-út 34. Tel. 199—55.

CSERMELY GYULA: A ZSIDÓ NAGYHERCEG

Ez a történetem Oroszországból való, amikor az ősrégi lengyel királyság még három részre szakítottan várta a majdani feltámadást. Amikor Posen még a németet uralta, Galicia az osztrák imperátoré volt, a megmaradt Lengyelország meg a szent cárok hatalma alatt görnyedt.

Ott, orosz-lengyel földön, Olovenszk községben nem lakott, hanem rezideált egy nemes úr, rabbi Izrael Alfarero, büszke spanyol őseinek odaszakadt késői sarja, akit mérhetetlen nagy vagyona és exkluzív életmódja miatt: a zsidó nagyhercegnek híttak. Holott ő is, mint a lengyel urak, hosszú köntösben járt, amit az igazi nagyhercegek nem tettek. No de igaz, hogy az övé a legfinomabb selyemből vagy a legnehezebb atlaszból készült és télen az ő köntösét a legértékesebb cobolyprém bélelte.

Ötödfélezer holdas nagybirtokán főúri kastélyban rezideált és nemcsak Olovenszk községben és a környéken, de távolabbi vidéken is legendák keringtek róla, milyen fénnel vette körül magát Alfarero úr. Akit spanyol földön bizonyára don-nak híttak volna.

Saját temploma is volt a nagy úrnak; kastélyának legtagasabb termét rendeztette be magának templomul, ezt is a legválogatottabb pompával. Csupa nemes anyag és művészet és a fa-faragás remekei mindenütt.

A mindennapi minjánt saját alkalmazottai szolgáltatták, azaz: udvartartása szolgáltatta Alfarerónak.

Csak ezekkel érintkezett Alfarero úr és ezekkel is csak kivételesen és kimérten, a legszükségesebbre korlátozva az érintkezést.

Falujának zsidairól pedig éppenséggel nem vett tudomást a nagy úr. Ki fűrészgyári munkás volt a birtokán, ki gépészsegéd vagy bognár vagy másféle; keresethez juttatta a többi is, sőt az olovenszki hitközség egész budgetjét a magából fedezte, de egyebekben a legnagyobb közönnyel viseltetett irántuk. Műveletlenek, elmaradottak, piszkosak... éljenek csak maguknak, ő is magának él.

A legfantasztikusabb hírek Alfarero úr menóráhjáról keringtek. Nem arról, mely templomának egyik díszje volt, hanem arról, amelyet ő maga használt. Tíz font színaranyból készült, nem is öntött, hanem kovácsolt aranyból; kilencágú kandeláber volt a menórah; a kilencediken, mely a „szolgagyertya“ ága volt, briliánsokkal kirakva ez a két szó sziporkázott: nér lönérausz, gyertyát a gyertyáknak, a nyolc ágon pedig, a chanukagyertyák ágai mindegyikén ugyancsak briliánsokból a héber betűsor egy-egy betűje aleftől chesz-ig. Talapzatán végül tündöklő rubintokból ez a négy szó: hánérausz hálólu kaudes hén... ezek a gyertyák szentek. Saját méhesének viaszka szolgáltatta az anyagot a gyertyákhoz.

Mindig egyedül gyújtotta meg a gyertyákat; fiának három nevelője külön szobában ünnepelte a chanukat és ezekkel ünnepelt a kis fiú is, de ő mindig csak egyedül, mint egy igazi, vérbeli nagy úr. Hollandiában, de még nálunk is spanyol származása miatt: a zsidó grandnak nevezték volna, de ott Lengyelországban, ahol többet tudtak a nagyhercegekről, mint a grandokról, zsidó nagyhercegnek mondta a nép szája.

A háború előtt néhány évvel, kislév hó huszonnegyedikének estéjén, Alfarero Izrael úr, a templomában elvégzett mááriv-ima után, visszavonult saját lakosztályába és chanukagyertyát gyújtott. Kezdő napja lévén az ünnepnek, elmondta az előírt három benedikciót, utána a megemlékezés szövegét: hánérausz haólu ónu mádlikin... végül elénekelte a himnuszt is: móauz cur jösuósi, de megdöbbenően állapította meg magában, hogy mindezt minden meleg-

ség nélkül. Csak teljesítette kötelességét mint zsidó, de lelke nem emelkedett az ég felé és szavából, énekéből hiányzott az ihlet, a fellángolás.

Szomorúsággal töltötte el ez a megállapítás és nagyon nyomott volt a hangulata akkor is, mikor fényüzéssel terített asztalához ült és -- özvegyember lévén -- egyedül étkezett, mint mindig.

Másnap este két, harmadnap három gyertyát gyújtott, de most is minden hangulat nélkül. Gépiesen mormolta el a benedikciót, a megemlékezés szövegét is anélkül, hogy a lelke is ott lett volna, amikor elmondta, a móauz cur-t pedig egészen elhagyta. Holott a zsidó nép egész történelme van belésűrítve abba a kis himnuszba és a megemlékezés szövege is de mennyit mond! Minden zsidóember lelke fel kell, hogy olvadjon a melegben, ami ezekből feléje árad, az ő lelke mégis olyan apatikus maradt, megérintetlen minden különösebb érzéstől.

S hogy a negyedik estén is csak így volt, Alfarero úr a következő reggelen négylovas hintaján Varsóba vitette be magát, ahol egyenesen a főrabbihoz hajtatott.

— Főrabbi úr, — kezdte Alfarero, mikor méltóságteljesen vele szemben ült, — engem az vezetett ide, hogy — szégyelem is, fájlalom is megmondani — hogy a zsidósághban már a legkisebb örömem sincs.

Az ősz pap erre a kijelentésre úgy érezte, hogy egy jéghideg csontos kéz a szívét markolja és szorítja össze. Ez a bevezetés tán, Isten ments, a zsidóságtól való elszakadás és a kitérés szándékát jelenti?

Alfarero meglátta, milyen hatással voltak szavai a papra és be sem várva ennek kérdését, folytatta:

— Ne értsen félre, főrabbi úr. Rosszul fejeztem ki magamat. Nem a zsidósághban nincs már örömem, hanem a saját magam zsidósághban nincsen.

— Ezt hogy értsem, rabbi Izrael? — kérdezte az öreg pap és fellelegzett.

— Úgy értse, tisztelt főrabbi úr, hogy jóllehet szent vallásunk minden parancsát teljesítem hűségesen és tudva semmi tilalmát nem hágom át, mégsem érzem magam boldogan zsidónak. Lelkemet valami jégpáncél burkolja. Kezem gépiesen rakja a tfillint, ajkam gépiesen mormolja a benedikciót, de — hogy is fejezzem ki magamat — lelkem ebben a micvóban nem vesz részt. És minden egyébben is szakasztott így vagyok. Már az elmúlt Ros hasónokor állapítottam meg magamon ezt a változást és Jom kippur napján is éreztem, hogy eltávolodott testemtől a lélek. Az a zsidó lélek, mely a legszegényebb embernek is oly jólesően melegíti a bensejét. Lélek nélkül ültem Szukkoszkor a sátorban és — most Chanuka van, főrabbi úr — eddig négyszer gyújtottam gyertyát, de mind a négyszer csak gépiesen, lelkem egyáltalán nem ünnepelt. Ezért mondtam, hogy a zsidóságom már nem tölt el semilyen örömmel.

Az öreg pap, aki ismerte Alfarero exkluzív életét, csak rövid ideig gondolkozott, majd így kezdte:

— Szent Tóránk első szakaszában Isten azt mondja, hogy nem jó, ha az ember egyedül van. Vonatkozik ez nemcsak a férfira, hogy nem jó, ha asszony nincs mellette, aki megossza vele örömét, bánatát és munkáját, de vonatkozatható ez ránk zsidókra is. Nem jó, ha a zsidó csak egyedül él, nem keresvén érintkezést más zsidókkal is, mert elszárad akkor és elsorvad, elpusztul a lelke. Ismeri a szent rabbi esetét, ahogy Jicchok Leib Peerec egyik novellájában oly gyönyörűen megírta? Álmodott a cáddik, hogy bejárta a mennyországnak az ő számára kijelölt részét; sokaságát a csodaszép termeknek, mégis nyomott volt a lelke,

mégis bánatos. Kérdezte tőle Isten: miért? És felelte a cáddik: egyedül lakjam itt, Atyám? Egyetlen zsidó testvérem nélkül? Inkább egy kis zugolyában a gán édennek, de együtt egy zsidóval s ha csak eggyel is!

— Lásza, édes testvérem, — folytatta meggyőződéssel az öreg pap, — sok zsidó, mihelyt vagyonhoz jut, vagy előkelő nagy állást tölt be, elkülöníti magát zsidó testvéreitől, holott az ellenkezőjét kellene hogy tegye. Fenntartani a zsidókkal való érintkezést, az igazi zsidókkal, nem az ő hozzá hasonló, zsidó dolgokban oly közönyös urakkal; fenntartani még akkor is, ha egyébként alatta állanak. Nem mes gyümölcsfa a zsidóság, de el ne felejtse, uram, hogy a legnemesebb fa is csak alulról kapja, ami élteti. Ha ez elmarad, akkor koronája elfonnyad és hasonlóképpen beszárad annak a zsidónak a lelke is, akinek csak a napsugár kell, de megveti azt az éltetőt, ami alulról jön.

— Kezdem önt megérteni, főrabbi úr, de mint gondolom, még nem fejezte be egészen.

— Úgy van, rabbi Izrael. Önnek, mint tudom, valóságos udvartartása van a birtokán, orvosa és tisztviselői mind zsidók, de ezekben Ön csak a fizetéses alkalmazottait látja. Tehát szálljon le a nép közé, Olovenszkben sok zsidó lakik, keresse a velük való érintkezést és ennek jótékony következménye nem marad el. Megint öröme lesz a zsidóságában, rabbi Izrael.

Alfarero úr hazament és még aznap este lesétált a faluba. Gyalog ment le és egyedül.

Chanuka ötödik estéje volt s ahogy végigment az utcán, itt is öt lángocskát, ott is ötöt látott egy-egy ablakban s ahogy közelebb jött, látta, hogy itt hamúba ágyaltan öt darab féldióhéj a menórah, ott pedig egy lécs, melyhez öt darab gyertya van ragasztva. Ilyen primitívséget ő még sohasem látott.

És már ez is némi gondolkozásra készítette, különösen mikor hallotta és látta, milyen extázissal éneklí ott bent az a zsidó a móauz cu-t. — Az ő menórájja is menórah, — mormolta — és tán kedvesebb Isten előtt, mint az enyém. Mert zsidó örömmel gyújtotta meg a gyertyáit.

Tovább menet egyik ablakban hádogból való menóráht látott. Nyolc, egymáshoz forrasztott kis csónak, beletéve egy megfelelő kis tepsibe, ez volt a szegényes menórah, de a zsidó, aki meggyújtotta volt s most énekel, noha szintén nagyon szegény volt, mégis gazdagnak látszott a hitében. Gyönyörködve nézte az öt kis lángot; királyi ebédnek a vendége nem nézheti nagyobb gyönyörrel az asztalra tett gyertyatartók lángjait, mint a zsidó ott bent a szegényes menóráhéit.

Alfarero megvárta, amíg odabent vége lett az éneknek, azután benyitott hozzá a szobába. — Jó estét kívánok, reb... nem folytatta, mert nem tudta a nevét.

A zsidó pedig meghökkent: a zsidó nagyherceg, ő nála!

Igazi nagyhercegnek a bejötte sem lephette volna meg jobban reb Zrílet. Azt sem tudta hamarosan, mit tegyen. Még a „bórucl hábó“ üdvözlés is a torkában rekedt és csak fojtottan nyögte ki: — Pa... parancsol?

— Semmit, reb... reb...

— ... Zríle.

— Nos, semmit, reb Zríle, csak kérni akarok magától valamit, — felelte a büszke úr, egy különös ötletre hallgatva.

— Maga... én tőlem kérni? — meredt rá reb Zríle a nagy úrra. — Hát mit adhatnék én magának, mondja? Legfeljebb a másvilági részemet, de azt nem adom oda, tíz millió zsák aranyért sem, többért sem.

— Arra akarom kérni, reb Zríle, hogy holnap az én menóráhmiban gyűjtson. Elhozatom ide a házához s maga annak a gyertyáit gyújtsa meg.

Reb Zríle majd kővé vált. — Azt a színarany menóráht, ami egymaga többet ér, mint Olovenszk minden háza és földje?

— Azt, azt, reb Zríle.

A szegény ember még egy darabig meredten állt, majd megfontoltan beszélni kezdett. S most olyan fordulat következett, ami valósággal elképesztette a nagy urat s amely igazolta a varsói ősz papot.

— Ne fáradjon, púrec, — felelte reb Zríle nagyon komolyan. — Hogy én a maga menórájában gyűjtsak és megszegyenítsem az enyémet, melyben tegnap és tegnapelőtt gyújtottam: azt nem teszem meg. Élettelen bádogg az én menóráhm, mégis megvádolna a Legfelsőbb előtt, hogy megszegyenítettem a magáé kedvéért. Negyven esztendő óta hallja az én menóráhm a bróchót: löhádlik nér sel chánükó, s most félre toljam és megszegyenítsem... azt nem teszem meg.

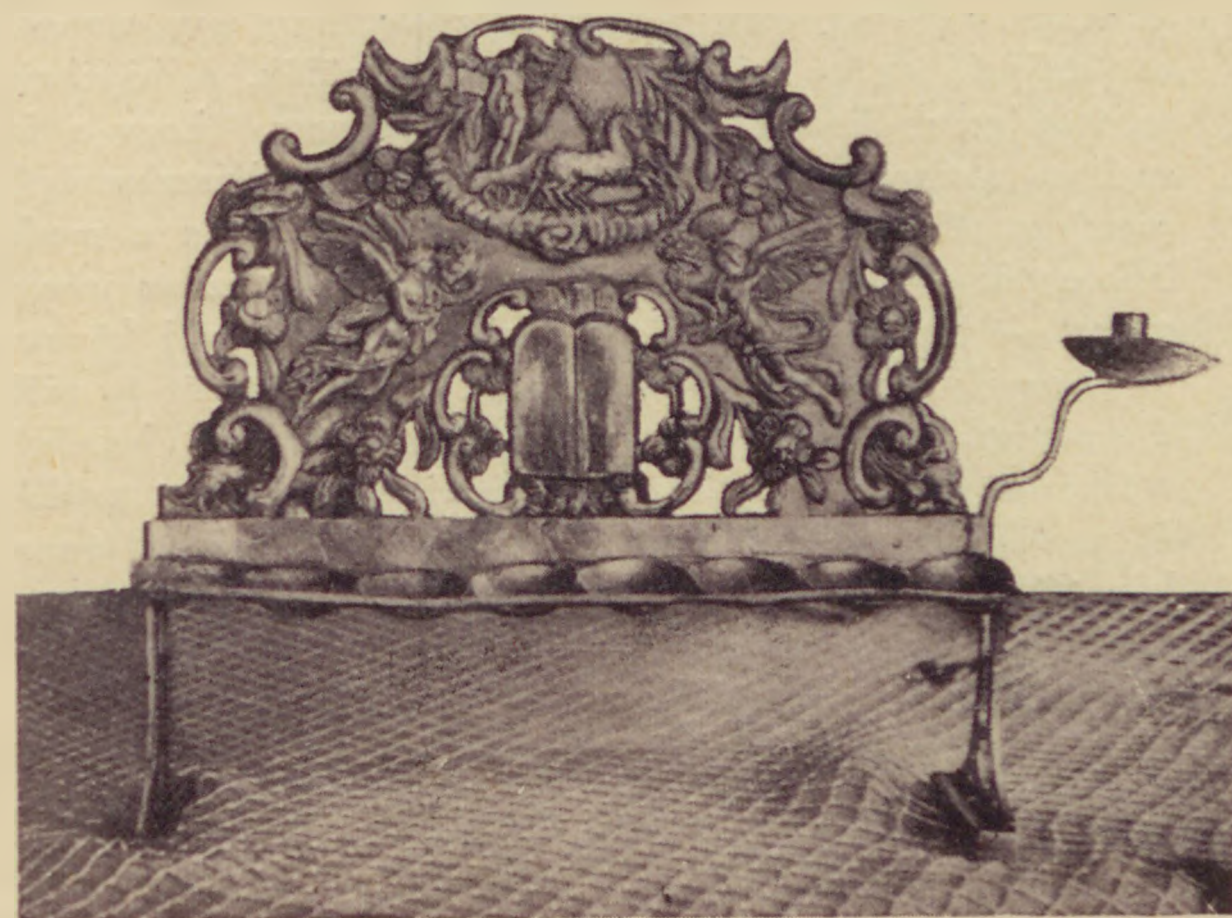
— Nem túlzás ez, reb Zríle? — kérdezte nagy elbámulással a büszke úr.

— Nem túlzás, megmagyarázom, hogy miért. Képzelje, púrec, hogy maga egy szegény kis országnak a királya s amilyen szegény az országa, olyan szegény a koronája is, amit a fején hord. S ha egy napon a cár jönne és mondaná, hogy tegye félre a magáét és hordja az ő koronáját... megtenné-e?

A büszke úr erre nem akart felelni reb Zrílnak. Csak annyit mondott: — Ha megengedi, reb Zríle, akkor benézek ide magához máskor is. Kint pedig, az uccán, maga elé mormolta a meggyőződést: — Igazsága volt a varsói rabbinak. Izráel fiai mind királyfiak. Van-e sok királyfi a világon, aki nemesebben gondolkozik, mint ez az egyszerű, tanulatlan reb Zríle?!

— És igazsága volt a varsóinak abban is, — folytatta a nagy úr a gondolkozást, — hogy szükségünk van az éltetőre, ami alulról jön. Közel kell hát maradjunk a zsidóság gyökeréhez, hogy megkapjuk tőle az éltetőt, míg ha elkülönítjük magunkat hitbeli testvéreinktől, akkor zsidó lelkünk lassacskán beszárad. Beszárad az enyém is, de érzem, hogy máris nagyon felfrissült.

S mikor otthon volt és meggyújtotta a gyertyáit, megint körülengte az öröm, a zsidónak a zsidóságban való öröme és elhatározta, hogy ezután sokkal kevésbé exkluzív életet él. Nem jó a zsidónak egyedül...

Régi Chanukai Menorah. Dr. Atlasz Miklós bártfai igazg. főorvos gyűjteményéből. Pogány, biblia s keresztény motívumok vegyülete. (Érdekes a díszítése: Fent Apollo Napkocsija, lent a Tizparancsolat táblái, oldalt szárnyaló angyalok)

Dr. JORDÁN VIKTOR: A MODERN ZSIDÓ ISKOLÁK KÉRDÉSE

1.

A pesti zsidó gimnázium épületének felavatása alkalmából Korein Dezső rámutat arra (Mult és Jövő, 1932 október), hogy nálunk a modern zsidó iskolákban a gyermekeket a vallási formák betartására (szombat, kásrusz, stb.) tanítják, a család, a szülői ház azonban nem tartja be azokat. Így azután természetes — folytatja —, ha ez az ellentét hipokritává teszi az ifjúságot és az, öntudat és önérzet hiányában, gerinctelenné válik. Arra a kérdésre, hogy mikép lehetne ezen segíteni, azt a feleletet adja: tartsák be a szülők, a család a vallási formákat.

A modern család és iskola közti ellentét — számos társadalmi kérdésben, köztük a vallásban is — s az ifjúságnak ebből származó hipokrizise nem speciálisan a zsidóság problémája. A többi kultúrnépeknél is fennáll. Nálunk azonban ez az ellentét nemcsak az ifjúság hipokrizisének szolgál egyik forrásául, de azt is meghiusítja, hogy iskoláink a maguk speciálisan zsidó hivatását, főproblémánk megoldását: az asszimiláció meghiusítását, a modern zsidó ifjúság visszahódítását a zsidóság részére, aktiválását a zsidóság számára — teljesíthessék.

Ez a főprobléma azóta áll fenn, amióta vallástalan zsidó szülők, a XIX. század vallástalan korszellemé és a zsidóság emancipációjának produktumaként, léteznek. Ha már most megoldásnak csak azt tudjuk ajánlani, hogy e vallástalan szülők ezentúl tartsák be, gyermekeik zsidó aktivitása érdekében, a vallási formákat, akkor ez nem megoldás, mert azok a szülők, akik már maguk is asszimilánsok, nem kívánják gyermekeik zsidó aktivitását sem. Kényszeríteni pedig ezeket a szülőket a vallási formák betartására gyermekeikre gyakorolt iskolai fenyegetések és retorziók által, amire cikkíró példáz, csak arra vezetne, hogy a szülőkhöz is kifejlesztjük a hipokrizist.

A helyzet tehát az, hogy az egyik oldalon áll az asszimilációban elmerülő, mert zsidó öntudat —, zsidó kultúramentes és vallástalan család, vele szemben pedig a másikon az iskola, amely ezen család gyermekének elmerülését azáltal állítsa meg, hogy a vallási formák betartásával fölébressze benne a zsidó öntudatot. A lefolyt évtizedek azt mutatták, hogy a modern zsidó iskolák ezen az úton nem tudták hivatásukat teljesíteni: a belőlük kikerült ifjúság nem lett sem vallásos, sem öntudatos zsidó, épp úgy elvész az asszimilációban, a zsidóságnak, mint a szülők. A hipokrizismentes gondolkodók eleve rámutattak arra, hogy a korszellem eszmei — és a család gyakorlati vallástalanságával szemben szükségszerűen meddőnek kell maradnia a modern iskola vallásosságra nevelni akarásának, mert ez az irányzat maga — hipokrizis. Az iskolának más utat kell követnie, hogy az ifjúságban a zsidó öntudat felébresztését és ezáltal a gyermekben szülői asszimiláns felfogásának legyőzését elérhesse. Ez az út a lefolyt évtizedekben ki lett próbálva és azokból a modern zsidó iskolákból, amelyek ezt az utat követték, igenis egy öntudatos, gerinces zsidó nemzedék került ki, amely szakított szülei asszimilációs mentalitásával, megmaradt a zsidóságnak.

Melyik ez az út? Ugyanaz, amely már 3000 év előtt, az egyiptomi galuth elnyelő asszimilációja ellen megvédte gyermekeinket s amelyet minden kultúrnép gyermekeinek megtartására átvett tőlünk: saját nyelvének használata, kultúrájának fejlesztése („Nyelvében él a nemzet“).

2.

Egészen a XIX. századig vallásos korszellem uralta a világot s ezért a mi nyelvünk, a héber, a vallás köntösében,

az imáknak és ünnepeknek, a halottak kegyeletének és a templomok istentiszteletének, a hittantanításnak és a vallástudományoknak nyelveként is teljesíthette nemzetfenntartó hivatását, megakadályozta a galuthban a belső asszimilációt, miként a külsőt a ghetto falai. Az utolsó évszázaddal azonban a modern emberiség a vallástalanság korszakába lépett — hipokrizis volna ezelől szemet hunyni! — míg a héber megmaradt a kizárólagos vallási keretben. Ezért szűnt meg hatása a modern zsidókra, lépett föl — a külső akadály megszűntével párhuzamosan — a belső asszimiláció, veszték és vesznek el ők és gyermekeik a zsidóságnak. Ennek a helyzetnek felismerése szülte a hébernek a vallás terrénján túl feléledését, a héber nyelv újjászülését és azok a modern zsidó iskolák, amelyek felismerték ennek a változásnak történeti és pragmatikus okát és levonva a konzekvenciát, növendékeik zsidó nevelésénél bevezették azt, teljesítették hivatásukat: öntudatos zsidó ifjúságot neveltek fel, a gyermekekben győzelmet arattak asszimiláns szüleikkel és környezetükkel szemben.

Ez az új út nem azt jelenti, hogy a modern zsidó iskola ne foglalkozzon vallásoktatással is. Sőt. Számos olyan modern héberiskola van, amelyik az iskolafenntartók és a szülők vallásos életének megfelelően a vallási formák tanítására és betartására helyezi a fősúlyt. Hanem jelenti azt, hogy azoknál a gyerekeknél is eléri a héber iskola a célt, ahol vallástalan és asszimiláns családdal szemben, amikor a primér vallási út nem vezethet célhoz, kell a gyermekeket megmenteni a zsidóságnak.

És ez az út a tapasztalatok szerint az egyetlen. Minden egyebet kipróbáltunk, minden csődöt mondott: lelkes és képzett hittantanárok, kitűnő hittankönyvek, tüneményes templomok, mesteri kántorok, búgó orgonák, ragyogó hitszónoklatok, elegáns bérházak, ifjúsági istentiszteletek és könyvek, irodalmi körök, serkentő ösztöndíjak, saját iskolák. Ha mindezt a modern zsidó ifjúnak őseink újjáéledt nyelvén és szellemében nyújtja az iskola, akkor ezek hatásos segédeszközök, természetes kiegészítők a zsidó önérték, öntudat felkeltésére, a zsidó irodalom és tudomány megszeretésére, a zsidó történelem tanulmányozására és — a hívőtermészetűeknél — a vallásossághoz való visszatérésre is. A nem-héber iskola továbbra is hipokrita nemzedéket fog nevelni, meddő lesz ezentúl is minden fáradozása az ifjúság megmentésére.

A modern zsidóság rabbijai és vezetőférfiai közül a nem-hipokriták, azok, akik nem a zsidóságból, hanem a zsidóságért akarnak élni és akiknek legfőbb gondját szintén az képezi, mikép lehet az asszimilációban elmerülő szülők ellenére gyermekeikből egy öntudatos zsidó nemzedéket nevelni, tudják, hogy valóban ez az út, egy héber nyelvű és kulturájú új nemzedék felnevelése, az egyetlen, amely célra vezet. Azóta, hogy én erre 23 évvel ezelőtt a Mult és Jövő első évfolyamát képező Magyar Zsidó Almannachban nálunk rámutattam, újabb és számosabb tapasztalatok adják meg a feleletet a hebraizáció ellenfeleinek.

Régen megdőlt a hipokriták egyik fő ellenérve, hogy a héber már nem képes tetszhalottaiból, a fordításos bibliákból és imakönyvekből, a talmudfoliánsokból és tudományos kiadványokból, ahová a lélekölő galuth alatt visszavonult, föltámadni. Lengyelországban és Besszarábiában, Angliában és Amerikában egyaránt a héber óvóházak, elemi iskolák és gimnáziumok évről-évre sokezer gyerekekkel és ifjúval erősítik az új, a héber nemzedéket, — nem is szólva a legfontosabbról, Erec Jisráelről, ahol már a

harmadik héber anyanyelvű nemzedék vet és arat, tanul és tanít, építi az ős-újhont.

Hasonlóképp nem szorul ma már cáfolatra az a materialista érv, hogy miután a galuth országaiban nincs gyakorlati haszna a héber nyelvtudásnak, nincs értelme, hogy gyermekeink beszéljék, a héber kultúrát ápolják. A legmesszebbmenő internacionális irányzat sem érinti a nemzeti nyelv és kultúra ápolását egyik népnél sem, még annál sem, amelynek állama az internacionalizmus előharcosa.

Beteges agyrémnek bizonyult az a nagy ágyú, hogy a galuthban a nemzeti államok nemzetiségi politikát látnának a héberiskolákban s így azok, a héberül beszélő zsidóság, veszélyeztetné az emancipációt. Nincs a kultúrállamok között egyetlen egy sem, amelyik politikának minősítette volna zsidó lakosságának hebraizációs mozgalmát — amint-hogy a magyarság sem fogja így fel. Minden elfogulatlan művelt magyar ember megértéssel és tisztelettel tekint a héber renaissancera — a hitleristák pedig a zsidók létezését, bármily is legyen nyelvük, egyedül elég oknak tekintik nemcsak az emancipáció, hanem a zsidóság eltörlésére is.

3.

És az utóbbi évtizedek nemcsak ezeknek és a többi ellenérveknek alaptalanságát mutatták meg, de egy sokkal fontosabb tanulsággal is szolgáltak: hogy hol nem sikerülhet a hebraizáció és melyik a sikeres út.

Nem sikerülhet ott, ahol egyszerre nyitják meg a héber iskolának összes osztályát, amikor sem a tanulók, sem a tanárok nem tudhatnak héberül. Az ilyen iskolának csak a neve héber és előbb-utóbb össze kell omlania. Amint azt több szomorú példa igazolja.

A sikeres utat az Erec mutatta meg nekünk, újra „Cionból indult ki a tan“. A zsidó községek mindegyike héber óvodát nyitott meg, ahol a kicsinyek játszva sajátították el a héber beszédet — aminthogy Hamburgban ugyanilyen könnyedén tanulnak meg angol óvodákban a német apróságok angolul. Az óvodából kikerült és immár héberül beszélő gyermekek részére aztán elemi iskola nyílt meg és pedig annak csak első osztálya, ahol így héber lehetett a tan- és társalgási nyelv. Folytatólagosan aztán, évről évre hozzájött egy-egy további osztály, majd — a városokban — ugyanígy fokozatosan fölfelé kiépítve a középiskolák osztályai. Tizenhat év termelte ki (2 az óvoda, 4 az elemi, 8 a középiskola) az első héber maturánsokat.

Ez az egyetlen járható út. Eredménnyel követték azt a galuth országai is és Munkács példája bizonyítja, amelynek héber gimnáziuma, az óvoda és elemi szerves folytatásaként 16 év alatt fokozatosan kiépítve, ez év júniusában hocsátotta szárnyra az első maturáns csapatot, hogy a magyar nyelvglobuson épp oly eredménnyel járható ez az út, mint egyebütt. És a minisztérium érettségi biztosának hivatalos kijelentése, hogy Munkácsott a teljes nyilvános jogú héber gimnázium növendékei az állam nyelvét épp úgy beszélik, mint a legjobb állami intézetekben és az a tény, hogy a gyakorlati életben, az egyetemeken és hivatalokban épp úgy elhelyezkedhetnek, mint azok — teljesen megnyugtatta azokat is, akiknek ilyen tekintetben jóhiszemű aggályaik voltak.

Munkács példáját készül most követni Erdély és a Bánát, ahol országos iskolaszervezet keretében fognak hozzá az ottani helyzet megkívánta hasonló iskolarendszernek megalapozásához, fokozatos felépítéséhez. Az iskolaszervezet teljesen párt- és politikamentes lesz, mint az iniciátor és a szervezetet életre hívó Bné Brith-Rend erdélyi tagozata, melynek páholyaiban harmónikusan dolgoznak együtt a zsidóság problémáinak megoldásán a különféle árnyalatú

zsidó intellektuellek, konzervatív hitközségek elnökei modern kollégáikkal, cionista vezérek nem-cionistákkal. Az iskolák száma és jellege a jövő zsidó nemzedék racionális Berufsumschichtungjának (mezőgazdaság, ipar) szükségletei szerint lesz tervszerűen megállapítva. Az erdélyi BB az új zsidó nemzedék felnevelésének intézményes lehetővé-tételét tűzte ki magának a következő évek centrális feladatául.

*

Az igazság és a tények útja a győzelem útja. A tiszán és dunántúli területek épp úgy rá fognak majd térni a zsidó ifjúság, a jövő generáció megmentésének itt vázolt útjára, ahogy azt a tiszáninnen és az északi területek már most teszik. A gheztó külső falai az emancipációval leomlottak. Helyükbe egy sokkal károsabb belső gheztó lépett: az asszimiláció, a gerinctelenség. A zsidó renaissancának sikerült mindenütt lerombolnia ezt a gheztót is. És mindnyájunk örömeire annak utolsó pillérei is kezdenek már inogni, hogy helyt adjanak az öntudatos ifjú héberek autó-emancipált nemzedékének.

AVIGDOR HAMEIRI NÉGY ÚJ KÖNYVE

Négy új műve jelent meg egyszerre Avigdor Hameirinek. Kettő héber eredetiben, kettő magyar fordításban. Palesztinában kiadták háborús leírásának új sorozatát, a „Gehinam sel mata“ (A Pokol fenekén) folytatását és sajtó alá rendezték verseinek újabb gyűjteményét. És ezalatt nálunk megjelent „Egy marék föld“ című novelláskötete, melyhez Kuti László értékes tanulmányt írt a költő fejlődéséről. A kötet nagyrészt Hameirinek a Mult és Jövőben megjelent elbeszéléseit foglalja össze. Egyidejűleg került ki a sajtó alól a „Hasigaon hagadol“ (A nagy örület) című háborús könyvének magyar fordítása is. A művek ismertetésére visszatérünk.

Reichen-thal cimlapja
Hameiri könyvéhez

PROF. DR. LEO BAECK (BERLIN): BARUCH SPINOZA

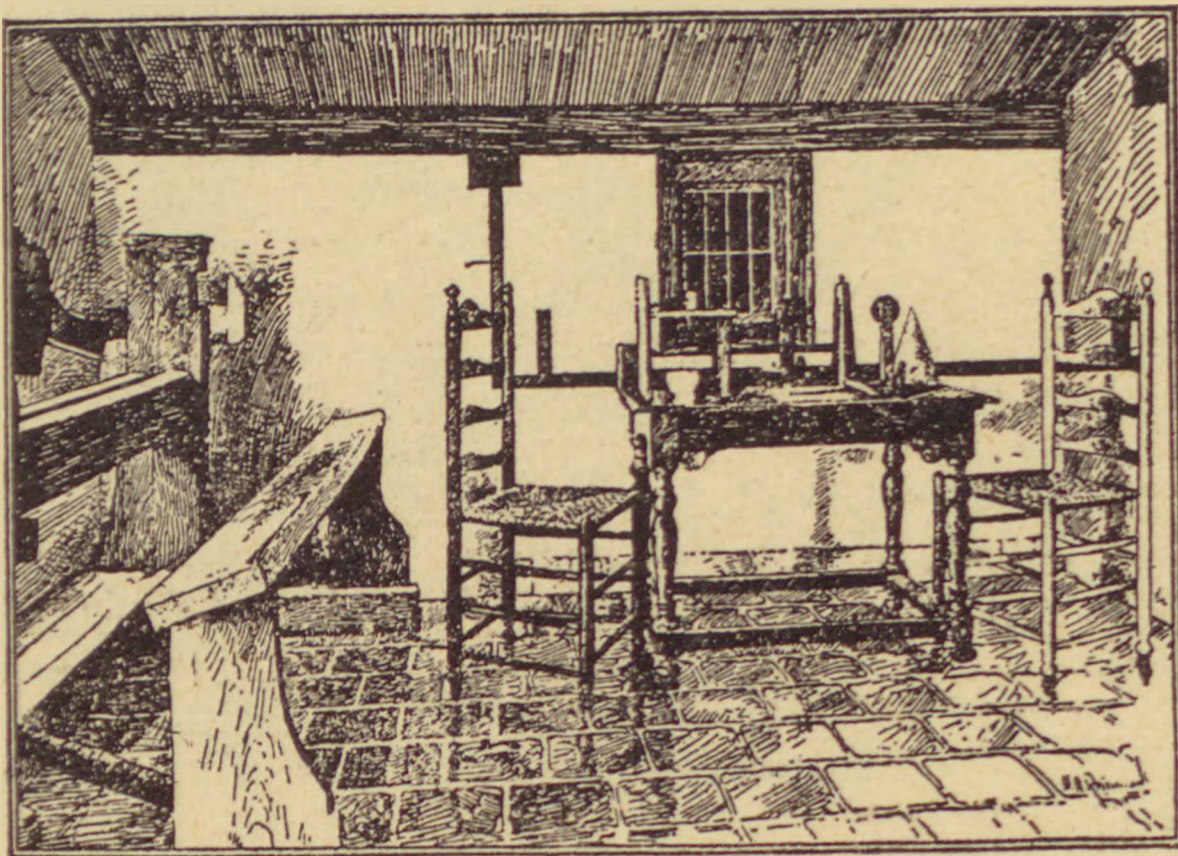
SZÜLETÉSÉNEK 300-IK ÉVFORDULÓJÁRA

Hitközsége kitaszította Spinozát a köréből, de az egész nagy zsidóközösség büszkén vallja fiának. Nem csupán úgy tekinti őt, mint vért az ő véréből, hanem mint szellemet az ő szelleméből. Nem gondolatai által, de gondolkodása által hozzátartozik Spinoza, még ha Mendelssohn Mózes és később Hermann Cohen állást is foglaltak a zsidóság szempontjából filozófiája és teológiája ellen.

A gondolkodás végigvitele, ami őrá jellemző, mutatja a zsidósággal való mély rokonságát. Rendszerében megkísérli, hogy a törvényt és egységének gondolatát végső következtetéséig vezesse el. Megvolt benne a szellemi elhatározottság és erő, hogy az irányt, amit maga elé tűzött, a végsőkéig betartsa. Ebben kétségtelenül van valami zsidó. Ez a messiási eszme meglátójának a sajátsága, aki az Eszme által követelt utat a végletekig követi és ilyen a talmudista módszere, aki a törvény érvényességét a végső lehetőségekig kiterjeszti.

A cselekvés végigvitele a másik körülmény, mely közös Spinozában a zsidósággal. Élete mindenben egyezett tanításával. Amint a gondolkodása, örökkévalósága volt, olyan volt az élete, napjainak tartalma is. Ellentétje ennek Schopenhauer felfogása, aki azt írja, hogy époly kevésbé szükséges, hogy a filozófus szent legyen, amint egy nagy szobrásznak nem kell feltétlenül szép embernek lennie. Nagy gondolatok nem mindig feleltek meg az élet nagyságának. Spinoza életével is példaképpül szolgált századoknak. Ez a végső konzekvencia-levonás a tanításból az életre, ez a hajlamosság a mártíromságra jellemzi Spinozát, a zsidót.

Ez az elhatározottság a benső emberi egység és teljesség kidomborítására, amely ebben a bibliai vershen jut kifejezésre: „Teljes légy az örökkévalóval, a te Isteneddel“. Spinoza életfelfogásának is irányvonala volt. Az isteni egység eszméjéből folyó emberi egység, sőt a mindenség egységének gondolata. Minden mulandó, minden földi kapcsolatban van a Teremtő Örökkévalóval. Minden tőle kap értelmet, törvényt, hivatást. A világot és az embert csak az ismeri, aki felfogja, hogy az Örökkévalónak megnyilatkozásai. Ez az egység adja meg mindennek a jelentőségét. Ezt tanította Spinoza. Neki is minden megismerés Isten megismerése, minden gondolkodás és filozófia végeredményben etika. Spinozának sokszor ismételt szava, hogy minden igazi megismerés sub specie aeternitatis, az örökké-

Spinoza dolgozószobája

valósághoz való vonatkozásban bír értékkel, igazi zsidó ige, amely megfelel a zsidóság monotheistikus felfogásának.

Sok vonal vezet a középkori zsidó filozófiától Spinozához, zsidó talajból táplálkozik sok tanításának gyökere, de ennél is lényegesebb az ő zsidó jelleme, egyéniségének zsidó lelke.

KOREIN DEZSŐ: VISSZA AZ OTTHON ZSIDÓ JELLEGÉHEZ!

Megboldogult Léderer Sándor, a Pesti Izr. Hitközség nagynevű elnöke adta ki a jelszót: „vissza a zsidósághoz!“, „vissza a szombathoz!“ Megtoldom ezt a visszafordulást a fenti cím alatt és szeretném, ha először a *családi otthon zsidó jellegének regenerálását kezdenénk meg*, mert innen indul útnak a „vissza a zsidósághoz“ való célkitűzés. Hisz mégis csak furcsa, hogy a mai modern otthonok berendezésénél gondosan kerülnek annak csak néhány szimbólumban való zsidó jellegének kidomborítását is. A legmodernebb kubista festményektől, a japán és kínai groteszk figurákkal teletömött vitrinekig, minden található, *csak egy-két zsidó jellegű kép vagy ceremóniális tárgy nem*. Milyen más volt ez a régi jó világban! Nem volt olyan zsidó ház, amelynek szobafalát egy érdekes mizrach-festmény vagy Jahrzeit-tábla ne díszítette volna. Találtunk ott régi rabbiképeket, jeruzsálemi szentély-másolatokat stb. Arról nem is szólva, hogy a chanuka-menórák és kiddus-serlegek vagy szombat-esti beszókim-tartók, vagyonosabbaknál pedig az ezüst tóra-díszek nélkülözhetetlen kellékei voltak a lakás interieurjának. Ma, sajnos, ez a legtöbb helyen hiányzik, *mert már a fiatal házaspár új otthona berendezésénél gondosan kerül mindent, hogy annak ments Isten! valami zsidó jellege legyen*. A képeknél az sem lehet kifogás, hogy nincs megfelelő művészi értékű zsidó jellegű rajz vagy festmény, hisz, hogy a moderneket említsem, amelyekhez mindenki hozzájuthat, itt van például *Struck, Lilien, Abel Pan, a mi kitűnő Lakos Alfrédünk, Steinhardt, Budko, Kaufman*, stb., stb., *mindazok a hazai és külföldi művészek, akiknek zsidó képeiről a „Mult és Jövő“ minden számában gyönyörű reprodukciókat hoz*. A legnagyobb fáradtsággal, gondnal és áldozatkészséggel szedik össze a legmodernebb bútorokat, festményeket, szőnyeget és csillárokat, de kinek jut eszébe ugyanakkor egy szép menórát vagy kiddus-serleget is beszerezni, *hogy ezzel az otthon zsidó jellegét megadja*. Nászajándéknak pedig a mai zsidó is csak valami „modern“ dísz tárgyat ad rokonának, jóbarátjának.

És hova tűntek a kultúrzsídók lakásairól a mezuzák? Még előkelő zsidótisztséget viselő emberek ajtóiról is hiányzik a zsidó vallási szimbólum ezen kötelező jelvénye. A legtöbb helyen eldugva látunk egy miniatűr, rendszerint poszul, azaz használhatatlan mezuzát, ezt is csak a külső ajtón, noha ez a biblia határozott parancsa szerint, *a lakás minden egyes ajtajára külön-külön kötelező*.

Ezzel szemben mily tiszteletreméltó a művelt keresztény, főleg katolikus családok otthona. Gyakran van alkalom előkelő katolikus helyeken látogatást tenni és mindennél találok valamely vallási szimbólumot vagy szentképet a lakásban. *Ha belépek, már látom, hogy vallásos keresztény család otthonában vagyok*. A modern zsidó lakás ezzel kirívó ellentétben valóságos kiállítás a legszélsőbb modernség berendezésének és még nagyítóüveggel sem tudunk ott egy zsidó jellegű dolgot felfedezni, úgy hogy ha nem tudnám hol vagyok, sejtelnem sem lehetne arról, hogy egy hittestvérem otthonában tartózkodom. *Még biblia, vagy imakönyv sincs némely házban*. Volt erre is már prece-

densem. Egy művelt zsidó családnál a társalgás folyamán szerettem volna a házigazdának a bibliából egy verset bemutatni, de zavartan mondotta, *hogy bizony zsidó könyv nincs házában*. Rendben van ez így? Hát nem az asszimiláció első stádiuma az, mikor a házigazda elmondhatja a bibliával: „*Biárti hákajdes min habajisz*“. „*Eltávolítottam minden szentet házamból*.“

Bécsi orvos-bátyám, ki diákkorától kezdve mai napig mindig mély vallásos életet élt, mint egyetemi hallgató, egy ízben Bécsben egy keresztény asszonynál vett fel lakást. Természetesen első dolga volt lakószobájának ajtajára mezuzát elhelyezni. A lakásadóasszony kérdésére, hogy mit szögez a doktor úr az ajtófélfára? *azt válaszolta: egy — termométert*. Hát bizony bátyámnak már akkor igaza volt, *mert tényleg a mezuzát a zsidó lakó vallási termométerének tekinthetjük*. Hőmérője az a zsidó lakásban élők vallásosságának és bizony, ha szép nagy mezuzó ékeskedik az előszoba ajtaján, már előre tudjuk, kik laknak az otthonban. Mert mást mond a szép mezuzó a belépőnél és mást, a majd a plafonig felcsúszott kis, kopott, elárvult, rendszerint poszul mezuzó.

Erről prédikáljanak alkalmilag a modern papok és hitszónokok. Talán itt kellene megfogni a zsidó otthonok regeneráló munkáját és a vallásos jelleghez való őszinte, öntudatos visszatérést.

ZSIDÓ HUMOR

A KEZES.

A minszki Rabbi Tanchumhoz jött egy tudatlan gazdag ember a vejével, akit nagy pénzen szerzett.

— Rabbi, vizsgáztassa meg a vőmet, mit tud.

R. Tanchum megkopogtatta a korsót, látta, hogy üres. De nem akarta az apóst megszorítani, így szólt hozzá:

— Kezeskedem, hogy a vőd tudja a Tórát.

A gazdag ember boldogan távozott. A hivek pedig megkérdezték a Rabbit, hogy kezeskedhetett a vő tudásáért, amikor az oly tudatlannak bizonyult.

— Nem baj, — mosolygott R. Tanchum. — Mi a kezes feladata? Ha az adós nem tud fizetni, neki kell helyt állania. Úgy van itt is. Én átvettem a kezességet; ha ő nem tud, igyekszem én pótolni...

AMI BIZONYOS...

A locki Rabbi Mendele meglátogatta szülővárosát. Felkereste első tanítóját, akinél alef-bészt tanult. Ugyanott lakott másik mestere, akinél talmudot és kommentárokat tanult.

— Mért nem látogatott meg engem? — kérdezte emez, — hiszen én sokkal tovább tanítottam, mint első tanítója.

— Megmondom, — felelt R. Mendele. — Te tanítótál bizonytalan dolgokra, miket lehet így magyarázni, meg amúgy magyarázni. Az első mesterem azonban biztos dolgokra tanított. Mert az kétségtelen, hogy az alef alef, a bész meg bész...

MI A KÜLÖNBSÉG.

A kutnai R. Mózes Áron ereje főképp abban rejlett, hogy minden magyarázatot szét tudott szedni és meg tudott cáfolni. Egyszer összekerült a guri R. Jicchok Meirrel. Ez előadta legújabb magyarázatait, amaz pedig sorra szét-szedte.

— Most mondja meg, — szólt R. Jicchok Meir, — mi lesz a különbség kettőnk közt a túlvilágon?

— Hogy-hogy? — csodálkozik R. Mose-Ahron.

— Egyszerű, — felelt a Jicchok Meir. — Ha majd engem az égi trónus elé idéznek és kérdik tőlem: Foglalkoztál a Tórával? azt felelem: igen és elmondom egyik magyarázatomat. Ha pedig Isten megcáfolja fejtegetésemet, beismerem: természetes, hogy a Mindenható jobban ismeri a Tórát, mint egy mulandó ember. Te pedig, ha a túlvilágon ítéltre hívnak és kérdik tőled: Foglalkoztál a Tórával? azt fogod felelni: „Mondjon Isten valami Tóra-magyarázatot és én azonnal szétszedem és megcáfolom“...

LÁGY ÉS KEMÉNY.

A Chaszam Szófer ült a tanítványai között, akik kíváncsiskodtak, melyik Talmudtraktust fogják legközelebb tanulni.

— Bécát: A Tojás traktátusát, — feleli a mester.

— Hiszen ez nagyon könnyű! — csodálkoztak a tanítványok.

— Nem tesz semmit, — felelt a Chaszam Szófer, — a tojás lehet lágy is, meg kemény is.

SZERETEM AZT, AKIT ÍGY SZIDNAK...

Rabbi Gerson, a Rodzini, szokta mondani: Vannak emberek, akiket szidnak előttem és mégis jobban szeretem őket, mint némelyeket, akiket dicsérnek előttem. Hogyan? Van ember, akit így dicsérnek: Az illető még minden nap tefilinben imádkozik, kóser háztartást vezet. S van ember, akit így szidnak: Kicsit későn jár a templomba, nem jár pontosan a mikvebe, stb.

MERT EGY TULAJDONSÁGA HIÁNYZIK?

A vilnai község vezetője, R. Sabatai Kohen, a híres „Sach“ nagyon szerette volna kántornak megválasztatni egyik tönkrement hívét, a „Beér Hagolha“ szerzőjét, R. Mosét, aki nagy nyomorral küzdött. A hitközség ellenkezett: „Hiszen nincs hangja!“ Mire a Sulchan Aruch gaonja csodálkozva felelt: „Hát ez baj?“ Bölcsseink szerint az előimádkozó legyen imákban jártas, tanult ember, istenfélő, sokgyermekes, gondokkal sujtott, kedvelt a községben és kellemes hangú. Hát R. Moseben megvan minden előírt tulajdonság: sok a gyermeke, sok a gondja, tudós, közkedvelt, istenfélő, csak éppen hangja nincs. És mert egy tulajdonság hiányzik, mellőzzük őt? Hol találunk kántort, akiben megvan valamennyi felsorolt tulajdonság?...

Egy palesztinai bevándorló pár, Chasanskyék, együtt 216 évesek. Középen Stuparich hajóskapitány. Fönt Rosen és Rev. Max Green Amerikából. — Ein Einwanderer-Paar, zusammen 216 Jahre alt, auf dem Wege nach Palästina

TOLLHEGYRŐL

SÓS ENDRE:

NEM LESZÜNK EURÓPA NÉGERJEI!

„*Der Jud ist schuld?*“ — „*A zsidó a bűnös?*“ — Ez a címe egy testes kötetnek, amely most jelent meg a német könyvpiacra és keresztmetszetben tárja elénk a horogkeresztes mozgalom szellemi fegyvertárát.

*

Gottfried Feder birodalmi gyűlési képviselő — Hitler egyik alvezére — a munka „legvadabb“ cikkírója. Gottfried Feder — pedig igazán sokmindenhez hozzászokhattunk az utolsó években — olyan „tanulmányt“ bocsátott közre, hogy önkéntelenül felordít az ember: Hát ezért találta fel Gutenberg a könyvnyomtatást, hogy ilyen förmedvények megjelenhessenek? Hát egy ilyen embert komolyan lehetett jelölni egy év előtt miniszteri tárcára?

*

Gottfried Feder szerint „A zsidók nem is emberek, hanem emberi alakba bujt állatok“. És a Talmud értelmében minden bűnt elkövethetnek másfajú embertársaik ellen.

*

Milyen kevésbé ismeri a horogkeresztes „bölcse“ a régi zsidó törvényeket és szokásokat! Mi, zsidók, voltunk éppen azok, akik intézményesen védtük az idegent és menedékjogot biztosítottunk számára! Mi, zsidók, adtuk a világnak — a szombat alakjában — az általános munkaszünet rendszerét! A szombatot nemcsak a zsidó család használta fel tanulásra és pihenésre, hanem ezen a napon nyugalmat biztosított szolgálóinak, sőt — ime, a modern állatvédelem őse — állatainak is!

*

A zsidók szombati munkaszünetét sokan félreértették és lustáknak bélyegezték őket. 1930-ban egy római levéltárban valaki megtalálta *Claudius Rutilius Namatianus* szenátor „*De reditu*“ című verses feljegyzéseit. A római szenátor 416-ban Galliába utazott, hogy megnézzze: milyen károkat okoztak birtokain Alarich átvonuló csapatai... És ebben a verses naplójában sokkal, de sokkal nagyobb felháborodás hangján írt arról, hogy a zsidó bérlője nem engedte szombaton kényelemben részesíteni szolgálai által, mint arról, hogy a gótok mennyire elpusztították vagyónát.

*

A római szenátor nem akarta, vagy nem tudta észrevenni a szombat és az általános munkaszünet áldásait, amint később is sokszor gáncs érte emiatt a zsidóságot.

De azért — hiába káromkodott a római szenátor — a zsidó bérlője mégsem lehetett olyan túlságosan lusta. A római szenátor — azt hiszem — nem adta volna bérbe egy zsidónak földjeit, ha attól tartott volna, hogy a bérösszeget nem fogja megkapni.

*

Gottfried Feder szerint a zsidó faj egyik főtulajdonsága a túlzott kéjvágy is. Elég végignézni — írta a hitlerista „tudós“ — a statisztikákat. Nyomban meggyőződhetik belőlük bárki, hogy a nemi erőszak elkövetőinek javarésze zsidó. A zsidók olyan perverzok, hogy még a tízéves gyermekeket sem kímélik.

*

Nehéz helyzetben vagyok. Gottfried Feder nem nevezte meg, hogy milyen statisztikára alapította vádiratát. Ellenérvekkel csak akkor lehet dolgozni, ha vannak érvek is. De itt csak kijelentések hangzottak el, az adatokat, úgy látszik, a holdból kell hozni... A multkorjában véletlenül kezembe

került egy régi — 1904-ből származó — amerikai statisztika, amelyben azt láttam, hogy minden 100.000 emberre, akit erőszakos nemi közösülés miatt elítéltek, 18 színes, 19 francia és orosz, 53 olasz és 11 zsidó esett. Pedig Amerikában éppen elég zsidó található.

*

Ugy-e, sem a *négerek*, sem a *zsidók* nem olyan rettenetesen erkölcstelenek? Ami a hiperszexualitásukat illeti, a régi rómaiak leszármazottjai, a taliánok — az amerikai statisztika szerint — jóval temperamentumosabbak!

*

És mégis: ezeket a *négereket* és ezeket a *zsidókat* tartja Hitler táborra a társadalmi rend legveszedelmesebb ellenségeinek, legszörnyűbb megrontóinak.

Frick, Thüringia volt belügyminisztere, a minap kijelentette, hogy az 1936-ban megtartandó berlini olimpiáson nem fognak megtérni *négert* és *zsidót*!

*

Néger és zsidó... Hitler alvezére nem véletlenül állította őket egymásmellé. Ha a horogkereszt felragyogna a földrészünk egén, mi lennénk *Európa négerjei*!

*

Ferdinand Werner tanár, a hesszeni tartománygyűlés elnöke, tehát egy elég magas közjogi méltóságot betöltő egyén, „*Miért van zsidókérdés?*“ című értekezésében abból indult ki, hogy zsidókérdés mindig volt és már *Horatius* és *Tacitus* is megvetéssel írtak a zsidó fajtáról, amely mindig előljárt a *csempészésben*, *sikkasztásban* és hasonló bűncselekményekben.

*

Ferdinand Werner sem ismeri a régi zsidó jogot. Ha ismerné, akkor tudná, hogy a régi zsidó jogrendszer milyen szigorú rendelkezéseket tartalmazott az uzsora ellen és még a kamatszédést is megtiltotta.

A szegény adós védelme, a moratórium intézménye is zsidó találmány, sőt a jóbel év arra szolgált, hogy bizonyos adósságokat teljesen töröljenek.

*

Mennyivel messzebb tartana ma a világ a gyógyulás útján, ha elfogadná a régi zsidók nézeteit és a hatalmas nemzetek elengednék a kisnemzetek hadiadósságait!

Ha az „erkölcstelen“ zsidók felfogása csak az Amerikai Egyesült Államokban győzne, már akkor is, a mai konfliktuspó helyett, százkilométeres sebességgel száguldana Európa a béke, a nyugalom és a zavartalan megélhetés felé!

*

Minden társadalmi osztálynak és minden foglalkozási kategóriának meg vannak a maga bűnözői. Ezek a bűnözők természetesen az illető osztály és az illető foglalkozási ág területein kerülnek konfliktusba az erkölcsi világrénddel. A zsidók évezredek óta főképpen kereskedelemmel foglalkoztak. A bűnözőik tehát elsősorban kereskedelmi bűnöket követtek el.

Rendben van. Ennyit koncedálok. A kereskedelmi bűnök „rész-statisztikájában“ vezetünk. De az általános bűnözés statisztikájában nem. És jegyeztessék fel éppen ezért, hogy zsidó gyilkos alig található. Vagyis csak elvétve szerepelünk a sokkal súlyosabb, mert emberéletet kioltó bűncselekmények elkövetői sorában.

*

Sok vád, sok rágalom zudul felénk... Mathilde *Ludendorff* szerint, például, mi ölettük meg *Luthert*. Hitler elődjét. Aki épúgy ki akarta űzni a zsidókat Németországból, mint a mai horogkeresztes apostol. Mathilde *Ludendorff* azt is tudja, hogy hogyan írtattuk ki *Luthert*. Az ő

véleménye szerint legjobb barátját, *Melanchtont* veszteget-
tük meg és a reformációnak ez a másik nagy alakja mér-
gezte meg a zsidógyűlölő vallásalapítót.

*

A melódia mindig a régi. Csak a szöveg más.

Néha — *vérvád*. Néha — *erkölcsi kifogások*. Néha —
uzsoralárma. Néha — *kimagasló zsidóüldözők meggyilko-
lása*.

Az antiszemita legendák szaporodnak. Ha egyik szét-
foszlott, jön helyébe másik. És mégis mozog a föld! És
mégsem leszünk Európa négerjei!

*

A NUMERUS CLAUSUS „ŐSI TISZTASÁGÁBAN“

Ezt a célt tüzték ki maguk elé azok a diákok, akik a
világért sem akartak zavargást, mert hiszen ők is tudják,
hogy ma minden rendzavarás egyenlő a hazaárulással, nem
is bántottak senkit, azokat a zsidó leányokat csak véletle-
nül lökték meg, a fiukat pedig legfeljebb gyengéden elta-
nácsolták, nehogy a numerus clausus valamit is veszítsen
ősi tisztaságából. Ők csak a „törvényt“ akarják védeni,
amely ma már megszűnt törvény lenni. Az „ősi tisztaságot“
meg legfeljebb Haller István egyénisége adhatta neki.

„ROMANTIKA“

Az egyik fajvédő lap szemére veti a „zsidó sajtó“-nak,
már mint a liberális napilapoknak, hogy olyan lármát csa-
pott a debreceni diákszavargások miatt, mintha újra fel-
ébredt volna nálunk az 1919—20. évek romantikája. Ez a
„romantika“ tudvalevőleg annakidején Izsákon, Orgovány
erdejében s részben a Duna fenekének misztikus sötétjében
játszódott le. És romantikának talán kissé erős volt.

ÚJ KÖNYVEK

EDMOND FLEG: MIÉRT VAGYOK ZSIDÓ? Fordította
Bisseliches Mózesné. Mult és Jövő kiadása. Ez a kis könyv,
melynek francia eredetije és német fordítása külföldön oly
hamar közismertté vált és általános megbecsülést talált,
megkapó lélekrajzát adja a belső töprengések kohójában
megtisztuló embernek, aki állandó küzdelmet folytat az
emberségért és a zsidóságért. Fleg, a költő és a gondolkodó
feltárja az új zsidó lélek fejlődését, első meg hasonlítását és
eltávolodását, majd a közönyből való felébredését és végül
ráeszmélését az öntudatos zsidóságra. Fleg problémája ná-
lunk talán kissé másként alakult ki, itt talán kevesebben
vannak, akik a zsidóságtól messzire eltávolodva keresnek
az utat visszafelé, de Fleg könyve nálunk is feltétlenül ak-
tuális. És felelete a kérdésre nálunk is hódítani fog a zsidó-
ság számára. A sima, gördülékeny fordítás kitűnő munká-
jáért elismerés és köszönet jár Bisseliches Mózesnének.
A könyv ára 2 pengő.

AZ „ÚJ KELET“ A HERZL-KÖNYVRŐL. A kolozsvári
Új Kelet napilap nagy cikkében többek közt a következő-
ket írja:

„Nemcsak zsidó, de világirodalmi viszonylatban is ki-
emelkedő művészi és irodalmi esemény *dr. Patai József*,
a zsidó kultúra magyarországi mesterének legújabb műve,
Herzl Tivadar életéről írott pompás monografiája. A kö-

zel négyszázoldalas, 100 szebbnél-szebb illusztrációval el-
látott könyv a művész csiszolt tollával és a történetíró tu-
dományos alaposságával tárja az olvasó elé az újkori zsidó
történelem eme legendás alakjának életét. Nemcsak
Herzl portréját rajzolja meg pregnáns vonásokkal, hanem
feltárja előttünk korának és a korabeli zsidóságnak ana-
litikus jellemrajzát is.

Sokan és sokat írtak már Herzlről. A Herzl-irodalom,
mondhatni, külön helyet foglal el a zsidó irodalom törté-
netében. De senki sem írta még meg olyan alapos részle-
tezzéssel és művészi érzékkel ennek a nagy életnek az ese-
ményeit, mint Patai József legújabb könyvében. Megkapó
fordulatokban, éles konturokban rajzolódik fel előttünk
Herzl élete a maga érdekfeszítően drámai színjátékában.
Valósággal filmszerűen pereg le az a negyvennégy esz-
tendő, amelyet Herzl élt s amelyből az utolsó tíz évet né-
pének ajándékozta.

Nagyértékű írásmű ez a könyv. Élvezetes és tanulsá-
gos olvasmány minden ember számára. Nagy emberi és
történelmi dokumentum, amely megérteti velünk a mul-
tat, a jelent és a jövőt. Nemcsak cionistának: minden zsi-
dónak el kell olvasnia...

Dr. LEMBERGER ÁBRAHÁM: SZÓJÁTÉKOK. Dr.
Lemberger Ábrahám, Nyirbátor tudós főrabbija érdekes
munkát adott ki, amelyben héber szójátékokat gyűjtött
össze alef-béth sorrendben. A szójátékok, melyek azt a
véletlent használják fel, mely a héber szavak formai fel-
építésében található, gyakran igen szellemes következte-
tésekre adnak alkalmat a szerzőnek, aki ezzel a módszer-
rel Samson Rafael Hirsch példáját követi. A mű, mely
Fohn Adolf könyvnyomdájában nyomtatott, a szerzőnél
kapható.

NAGY IMRE: ÖTEZER VICC. Éveken át folytatott
szorgalmas gyűjtő és termelő munkásságának eredményét
bocsátotta közre Nagy Imre, az „Ojság“ című vicclap
szerkesztője ebben az öt vaskos kötetben. A legkülönbö-
zőbb vicctípusok tömegével vannak képviselve a hatalmas
gyűjteményben, az arisztokrata-viccek, skót-viccek és nem
utolsó sorban a zsidó-viccek és a speciális Móricka-viccek,
amelyek igen érdekes fényt vetnek a zsidóságra annyira
jellemző öngúnyra és arra a beállítottságra és szemszögre,
amelyből a zsidó a saját fajrokonaira tekint. De az ilyen
komoly szempontoktól eltekintve is, értékes munkát vég-
zett Nagy Imre a zsidó humor szemelvényeinek összegyűj-
tésével.

**Gyermekek bundák,
Boy-kabátok
és cipők**

*rendkívül leszállí-
tott áron, nagy vá-
lasztékban*

Székely Jenőnél
Petőfi Sándor-u. 9

A kitűnő HOFFMAN-féle orth. vendéglőben

változatos, finom menü mérsékelt árban, házhoz
szállítva is. * Lakodalmakat vállal elsőrendű
kivitelben. * Elsőrendű falborok.

Budapest, VI., Révay ucca 4/B
Telefon 23-8-43

Három zsidó kormányzó Amerikában — Drei jüdische Gouverneure in Amerika
Henry Horner (Illinois)
Amerika egyik legnagyobb
jogásza

Hubert H. Lehmann,
New-York kormányzója,
Roosewelt jobbkeze

Arthur Seligmann
Uj-Mexikó kormányzója,
First National Bank igazg.

Fannie Hurst
amerikai író, akinek zsidó
drámája most bejárja a világot
nagy sikerrel

STEPHEN S. WISE LEVELE

A genfi zsidó világkonferenciával kapcsolatosan dr. Patai József Stephen Wisehez, a modern amerikai zsidóság egyházi fejéhez és vezéréhez fordult, kitől alábbi választ kapta:

Kedves Dr. Patai

nagyon örültem szíves levelének és boldog vagyok, hogy megküldte nekem pompás könyvét szeretett barátomról, Herzlről. Azt hiszem, úgy becsülöm meg leginkább ezt a könyvet, ha elhelyezem a Jewish Institute of Religion könyvtárában, amelynek én vagyok az elnöke. Viszonzásként valóban nem áll alkalmamban bármely könyvemet is beküldeni, mely egyértékű lenne ezzel a korunk legnagyobb zsidójáról szóló hatalmas művel. De mint a barátság zálogát elküldöm Önnek sok jó kívánsággal egyetemben „The Great Betrayal” című könyvet, melyet Jacob de Haas-szal együtt írtam.

Semmi sem bánt jobban, mint a magyar zsidóság távolmaradása a genfi zsidó világkongresszusról. Sokszor azt gondolom, nincs még egy ága a zsidóságnak, mely szomorúbb képet nyújtana, mint az Önöké. Más ország zsidósága, ha üldözik, szervezkedik és küzd, kivéve a maroknyi magyar zsidóságot, amely tunya, meghunyászkodó és nem lázad az önérzete. Milyen szomorú változás azóta az idő óta, amikor a magyar zsidóság a büszke és a nagy zsidósága volt a világnak!

Ön magyar születésemről beszél. Nemcsak, hogy én Budapesten születtem 1874 március 17-én, hanem szüleim is Magyarországon születtek. Apai nagyapám Joseph Hirsch Weisz, egri rabbi volt, anyai nagyapám Farkasházy-Fischer Móric volt, Anyám leányneve Farkasházy-Fischer Sabine.

Biztosítom, kedves Patai dr., hogy ha szívemből szólnék a magyar zsidósághoz zsidó kérdésekről, akkor nem volna lehetséges Önnek azt közölni.

Meleg tisztelettel

igaz híve

Stephen S. Wise.

KRÓNIKA ÉS SZEMLE

AZ ORSZÁGOS IRODA elnöki méltóságát Stern Samu udvari tanácsossal, a Pesti Hitközség elnökével töltötték be. A nevezetes ülést jánosi Engel József udvari tanácsos, a pécsi községkerület elnöke vezette, mély hálával emlékezett meg báró Kohner Adolfnak, az Országos Iroda lemondott elnökének buzgó, eredményes működéséről. Ezután a községkerületi elnökök egyhangúlag Stern Samut választották meg elnöknek, alelnöknek pedig Szántó Jenőt, a budai hitközség alelnökét, aki a Pro Palesztina Szövetségnek is alakulása óta elnöki tanácsagja. Stern Samu elnök köszönetet mondott a bizalom egyhangú megnyilatkozásáért, kifejtette, hogy legelső feladatának tekinti a kongresszusi alapon álló zsidóság újjászervezését. *Békét óhajtott az egész magyar zsidóságban, békét az ortodox zsidósággal, a statusquo hitközségekkel, küzdeni akar a magyar zsidóság jogaiért, a tanszabadság helyreállításáért.* Behatóan tanácskozott az ülés az egyetemeken és különösen a debreceni egyetemen történt zavargásokkal és fölkérte Stern Samut, hogy sürgősen járjon el a kormánynál és hasson oda, hogy a kormány tekintélyével és súlyával mindent megtegyen a megzavart jogrend helyreállítására. Ennek megfelelően már másnap fogadta Gömbös Gyula miniszterelnök Stern Samu elnököt, aki több mint egy órán át tájékoztatta a kormányfőt a magyar zsidóság aktuális kérdéseiről.

BÁRÓ HATVANY BERTALAN ELŐADÁSA. Rendkívüli érdeklődés kísérte báró Hatvany Bertalan előadását a magyarországi cionista szervezetben. Báró Hatvany kétségtelenül a fiatal zsidó generációnak legértékesebb egyéniségei közé tartozik, aki a lelke mélyén gyökeredző zsidó problémákkal szeretettel és odaadással foglalkozik s belső töprengéseit őszintén és nyíltan tárja fel. Két palesztinai utazásán nyitott szemekkel és becsületes feltárással figyelte az eseményeket és azóta több előadásban állott a palesztinai munka történeti hivatásának hirdetői közé. Jellemző báró Hatvany Bertalanra, hogy éppen a cionista szervezetben tartott előadását a tőle megszokott őszinteséggel a cionizmus kritikájára használta fel, amit a hallgatóság szeretettel fogadott tőle. Báró Hatvany Bertalan szerint cionizmusnak kizárólag a palesztinai építés munkájára kell szorítkozni, mindenféle politika kikapcsolásával. Dr. Izsák Ede, a szervezet elnöke a hallgatóság háláját és köszö-

netét tolmácsolta az illusztris előadónak, akit lelkesen ünnepeltek.

A PRO PALESZTÍNA SZÖVETSÉG NOVEMBERI ESTJÉN dr. Patai József elnöki megnyitójában köszöntötte dr. *Kahán* Niszont, aki ifjúságának zsenge éveitől kezdve minden energiáját a palesztínai ügynek szenteli, valamint *Donáth* Gyula egyetemi tanárt, aki 80 éves kora dacára ifjúi erővel küzd az egyetemes zsidóság céljaiért. Dr. *Kahan* Niszon „Szocializmus és Palesztína” címen tartott előadásában vázolta azokat a problémákat, amelyek a szentföldi építőmunka szociális struktúrájával függnek össze, ismertette a különböző társadalmi rétegeknek pszichológiáját és az építés különböző módszereit és arra a konklúzióra jutott, hogy Palesztinában nem lehet osztályharc, mert valamennyi réteg egyesül egy nagy ideálnak szolgálatában. *Donáth* Gyula professzor egy 55 év előtti boszniai harcéri emléket hozott kapcsolatba a szentföldi művészet fejlődésével.

A PESTI IZR. HITKÖZSÉG SZABADEGYETEMI ELŐADÁSSOROZATÁNAK ünnepélyes megnyitása november 28-án volt a Goldmark-teremben. *Barna* Károly előljáró megleghangú megnyitóban ismertette a szabadegyetemi előadások hivatását, majd dr. *Hevesi* Simon tartott mélyenjáró előadást vallás és filozófia viszonyáról, főképp a zsidósággal kapcsolatban. Utána dr. *Sebestyén* Károly kezdte meg értékes előadássorozatát a zsidóság szerepéről a magyar irodalomban. Egymást követik a többi előadások is. *Kiss* Arnold, *Marczali*, *Szabolcsi* Lajos, dr. *Löwinger* Sámuel stb. December 5-én kezdte meg dr. *Patai* József előadássorozatát a biblia utáni héber költészetről, melynek folytatása minden második héten hétfőn, dec. 19., jan. 9., jan. 13-án este háromnegyed hat órakor lesz a Goldmark-teremben.

AZ IMIT NOVEMBERI ESTJÉN *Kóbor* Tamás elnöki megnyitójában nagy körvonalakban mutatott rá a zsidóság mai helyzetére, amikor felhők borulnak a zsidóság horizontja fölé, vissza kell vonulnia hite és kultúrája védőbástyájának falai közé. Dr. *Winkler* Ernő nagykanizsai főrabbi értékes emlékbeszédet tartott *Venetianer* Lajos egyéniségéről, tudományos és irodalmi működéséről, utána *Sós* Endre tartott érdekes előadást a zsidóság aktuális problémáiról. A hallgatóság lelkes tapsokkal honorálta az előadókat.

MEGHALT GRÜNFELD VILMOS, A BRASSÓI LAPOK ALAPÍTÓJA. November hóban 75 éves korában meghalt *Grünfeld* Vilmos, a Brassói Lapok és még néhány magyar ujság alapítója és e lapoknak éveken át volt vezetője. Munkabírása utolsó percéig lelkes tetterővel állott vállalatai élén, benne az erdélyi lapkiadás egyik legtehetségesebb és legérdemesebb emberét veszítette el.

DEMBITZ GYULA JUBILEUMA. A Budapesti Kereskedelmi és Iparkamara dísztermében az ország közgazdasági reprezentánsai meleg ünneplésben részesítették Dembitz Gyula kormányfőtanácsost jubileuma alkalmából. A kereskedelmi miniszter megleghangú levelet intézett az ünnepelt-hez. Sipőcz polgármester a főváros üdvözlét tolmácsolta, Fehér Ferenc dr., Éber Antal és még számosan köszöntötték. Dembitz Gyula minden zsidó kulturális és humánus ügynek lelkes és áldozatkész támogatója.

A TEMESVÁR-JÓZSEFVÁROSI WIZO-CSOPORT tagjai 1932 november 16-án Mannheim Lajosnál gyűltek össze. Előadó dr. Márkus József, a Zsidó Lyceum igazgatója volt, aki Perez egy novelláját héber eredetiből fordította és ismertette. A meghatóan bájos, naív legendát tartalmazó novellának a szellemét, a lelkét adta vissza a kiváló előadó.

Rendkívül nívós volt a TEMESVÁR-JÓZSEFVÁROSI WIZO-CSOPORT november 23-iki dr. Erdélynénél tartott összejövetele. Sallai Edit Uriel Acostáról tartott igen érdekes és kimerítő előadást, majd dr. Erdély Lajos, a kiváló hegedűművész játszott megszokott művészi készséggel.

A KOLOZSVÁRI WIZO közgyűlése a WIZO tagjainak nagy érdeklődése mellett folyt le. Kertész Mártonné al-elnöknő nyitotta meg a közgyűlést. A testületek üdvözlései után Weinberger Nándorné tartotta meg jelentését a WIZO elmúlt évi munkásságáról. Reiter Lunka országos ügyvezető tartott ezután rendkívül értékes és közvetlen hangú beszámolót a WIZO bécsi Councilről. Ezután a többi aktuális palesztínai és galuth-problémák körüli tárgyalásokat ismertette. A hallgatóság meleg ünneplésben részesítette a kitűnő előadót.

A BUDAPESTI WIZO minden hétfőn tartja tagösszejövetelét Andrássy út 67. sz. helyiségeiben. Külön terem-
ben bridge-asztalok mellett szórakoznak a vendégek, míg a másik teremben rendszeresen hat órától komoly előadások tájékoztatják a mindig nagy számban megjelenőket a zsidó élet és különösen a nők helyzetéről és mozgalmairól. Okt. 31-én *Elek* Szilárdné beszélt palesztínai élményeiről, színes, vonzó képekben jelenítette meg a társadalmi életet és a dolgozó nők helyzetét Palesztinában. Nov. 6-ikán *Fürth* Margit, a Mult és Jövő munkatársa a biblia asszonyait ismertette, amint őket mai szemmel látja és képze-
li a ma asszonya. A több mint egyórás előadást mindvégig feszült figyelemmel hallgatták. Nov. 15-ikén dr. *Richtman* Mózes, az Izr. Tanítóképző országos nevű tudós tanára „Feminizmus és antifeminizmus a Talmudban” címmel tartott tudományt népszerűsítő, nagyszerű előadást, mely után a jelenlévők kérdéseire, különösen a nők jogi helyzetére vonatkozólag készséggel válaszolt. Nov. 21-ikén *Kudelkáné* tartott referátumot a zsidó nők mai helyzetéről.

HIS MASTER'S VOICE 128.-

COLUMBIA GRAMOFON 88.-

VIKO .. GRAMOFON, 10 lemez vihető bennük 80.-

VIKOLETT GRAMOFON, 10 lemez vihető bennük P

ha régi rádióját vagy gramofonját beszoigáltatja. Néhány napig tartó csereakció.
Az ország legnagyobb gramofon- és lemeztermét mindenkinek ismernie kell!

Sternberg

királyi udvari hangsszergyár

ZONGORA RÁDIÓ

VII, RAKÓCZI-UT 60

Arjegyzék ingyen!

LOHR MÁRIA „Kronfus” vegytisztító és kelemefestő

Gyár és központ:
VIII., Baross-utca 85. szám
Telefon: József 302-37

EISDORFER ANDORT, a jeruzsálemi Keren Hajeszod iroda magyarországi titkárát a központ a csehszlovákiai Keren Hajeszod akció megindítására delegálta. Eisdorfer bejárta a Szentföldet és tapasztalatairól érdekes cikkekben és előadásokban számolt be. A szentföldi építőmunka propagálását a Pro Palesztina Szövetség keretében nagy sikerrel mozdította elő. Ennek eredménye szlovenszkói meghívása is, melynek lelkesedéssel fog eleget tenni.

PALESZTINA-MEETING TORDÁN. Nov. 23-án este szépszámmú közönség előtt tartotta dr. Abeles Ottó a Kereskedőkör termében előadását, mely a tordai Keren Hajjeszod-kampány beindítását jelentette. A gyűlést dr. Frenkel nyitotta meg, aki meleg szavakban üdvözölte a tordai zsidóság nevében az illusztris vendéget és előre is sok sikert kívánt munkájához. Dr. Abeles a Zsidóság a világkrízisben címmel tartott szélesvonalú és igen érdekfeszítő előadást, melyben minden oldalról megvilágította a zsidóság jelenlegi helyzetét.

PATAI JÓZSEF ELŐADÁSA HÓDMEZŐVÁSÁRHELYEN. A hódmezővásárhelyi hitközség kebelében működő kultúrcoport nagy sikerrel tartotta meg az első műsoros estjét. Novák István elnök tartalmas és lendületes bevezetése után Patai József egyórás szabad előadásban ismertette a mai héber költészetet s annak központját, a szinte máról holnapra újjáéledt kultúrcentrumot, a Szentföldet. A nagyszámú közönség lelkes tapsokkal ünnepelte a vendéget. Ennek az estnek a keretében mutatkozott be a vásárhelyi közönségnek Gál Klári szegedi zongoraművész. Dohnányi, Chopin és Liszt műveiből játszott nagy sikerrel. Azt est sikerének részese volt még Havas Hajnalka is, aki új-héber költők és Patai József verseiből olvasott fel mély átérzéssel, lélekhez szólóan.

A NUMERUS CLAUSUS MIATT külföldi egyetemen végzett dr. J. Fürth, a newyorki Cornell egyetem pathológiai intézetének docense, aki családját látogatására átutazott Magyarországon a múlt hóban. „The worlds best doctor” — írták róla a nagyhangú amerikai lapok a múlt évben, mikor a Philadelphiában megrendezett országos orvostudományi kiállításon a kísérleti leukémia körüli kutatásai eredményéért az első díjat, a nagy aranyérmet kapta. Ő szerényen elhárította magáról ezt az elnevezést s a rohamozó riporterek közül csak a zsidó lapok konszernjének adott interjút. Az alig harminchatéves fiatal tudóst az orvosok augusztusi római világkonferenciáján is bevezették előadásra, mert eredményei a leukémia körüli kutatások terén korszakot alkotók.

A BÉCSI HITKÖZSÉG választása azzal az eredménnyel végződött, hogy a vezetőségbe tizenöt unionista és huszonegy cionista jutott be. Minthogy Bécsben lajstromos választás van, a cionista többség mellett minden árnyalat szóhoz juthat. Az új vezetőség már is kijelentette, hogy magát nem egy párt, hanem az egész bécsi zsidóság vezetőjének fogja tekinteni és minden árnyalatnak az érdekét szívén fogja viselni.

„JISZGÁDÁL VJISZKÁDÁS” címen olvasunk egy verset a „Beregi Ujság”-ban, amely nem felekezeti lap, de érzékkel bír a poézisnek minden korlátokon túlemelkedő szépsége iránt. A vers szerzője Kispál János (Dr. Klein Jenő). Két strófát idézünk itt belőle:

*Te szent anyám, Te drága, jó atyám,
E rémes percben gondoltok-e rám?
Álljatok mellém, fogjatok kezen,
Míg, Végtelenség, eléd érkezem.
Nem voltam zsidó, oh, jaj! ez a vád,
Mondd, atyám, — mondd — az ősrégi imát:
Jiszgádál vjiszkádás.*

*Oh, mondd atyám, — mondd, — hogy bűnöm — semmi,
Csak ember, ember akartam lenni
S nem bírta szívem az élet — harcot
S bár vallottam száz, — ezer kudarcot,
Nem illik most, de igaz vallomás,
Az élet mégis, mégis csak csodás;
Jiszgádál vjiszkádás.*

MEGJELENT A TARTALOMJEGYZÉK AZ 1932-ES ÉVFOLYAMHOZ. Minden előfizetőknek díjtalanul küldi meg a kiadóhivatal. Bekötési tábla ára 3 pengő és portó.

NÉMET TANÍTÓ, gimnáziumi és héber tárgyakban jártas, olcsón tanít. Baross ucca 96, I. 9.

NEIGER

J. rituális étterme
Budapest, VI., Teréz-körút 4

Lakodalmak és bankettek részére
külön díszterem! Ujjonnan átalakítva
4 fogásos ebédet házhoz szállítunk P 1.80-ért

«MODERN SZINES ÉS FEHÉRBUTOROK»

(konyha, előszoba és leányszoba berendezések)

nagy választékban, kedvező fizetési feltételekkel rendelés szerint is

WERBNER asztalosmesternél

VIII., Bérkocsis u.31 (Fecske u.sarok) és VIII., Baross u.9

Jó munkáért ezüstéremmel kitüntetve

SIRKÖVEK

Városi üzlet: Budapest, VII., Károly-körút 3/c
Telefon: J. 349-95 Dob-utca sarok

PFEIFER ÉS HESZKY kőfaragó mesterek
sirkőraktára

Budapest, X., Újtemetőnél Telefon: Kőbánya 57-71

Előrepaladt idény miatt leszállított árak!

A BUDAI IZR. HITKÖZSÉG választmánya és képviselőtestülete őszi rendes közgyűlésén dr. *Kriszhaber* Adolf elnök napirend előtt örömmel emlékezett meg az Orsz. Irodai elnök- és alelnök-választásról és arról, hogy a zsidóság békéje *Stern* Samu megválasztásával helyreállt. Meleg szavakkal üdvözölte *Szántó* Jenő hitközségi alelnököt abból az alkalomból, hogy az Orsz. Iroda alelnökévé választott, mely választás nemcsak az alelnöknek, hanem hitközségünknek is dísz és méltóságot jelent.

Dembitz Gyula vál. tag, *Baracs* Károlyné, a Nőegylet elnöke, dr. *Kiss* Arnold vez. főrabbi meleg üdvözlő beszédeire *Szántó* Jenő mélyszéges hálával köszöni az elismerő szavakat és kifejti, hogy új feladataival tisztában van és ezeket a szeretet s a munka fogja vezérelni. Ezután alelnök részletes expozé kíséretében ajánlotta elfogadásra a költségvetést. A képviselőtestület ülése ugyancsak dr. *Kriszhaber* Adolf elnök elnöklete alatt folyt le. Itt is meleg ünneplésben részesítették *Szántó* Jenő alelnököt. Továbbá *Gerő* Ödön és *Haas* Lajos előjárókat jubileumuk alkalmából. *Alapi* Béla képviselőtestületi tag üdvözli *Szántó* Jenőt, akinek nagy munkabírása nem ismer korlátokat. Dr. *Schwarcz* Ernő, a Szentegylet elnöke a Szentegylet nevében nyújtja át üdvözlését. *Baracs* Károlyné üdvözlése után pedig *Kiss* Arnold megáldja a közgyűlés színe előtt az alelnököt. *Szántó* Jenő hálás köszönetet mond az elismerő szavakért és kifejezést ad annak, hogy munkásságában három szempont vezérli: szeretet, munka, igazság. A pesti hitközséggel való harmonikus együttműködést a jövőben legintenzívebben ápolnunk kell, mert ezáltal a zsidóság egyetemének békéjét szolgáljuk. Ugyancsak ápolnunk kell a zsidóság egyetemességével való meleg együttműködést, mégpedig úgy az ortodoxiával, mint a status-quo hitközségekkel is. Csak a teljes összhang biztosítja a zsidóság belső békéjét.

A MIEFHÖE SPINOZA-EMLEKÜNNEPSÉGE. A Miefhoe újonnan alakult Bölcsész-társasága november 26-án tartotta első nyilvános ülését, amelyet Spinoza emlékének szentelt. *Deutsch* Gábor elnöki megnyitójában a Társaság célkitűzéseit vázolta. Dr. *Szemere* Samu ragyogó emlékezésében ismertette önálló Spinoza-kutatásainak gazdag eredményeit, majd *Kuti* László mutatta be *Auerbach* Spinoza c. regénye műfordításának egyes hatásos részleteit, végül dr. *Benoschofsky* Imre eredeti meglátásokban bővelkedő előadásban fejtegette a nagy gondolkodónak a zsidósággal való kapcsolatát.

A BETHLENTÉRI SZÍNPAD december 10-én, szombaton este fél 9-kor mutatta be *Avigdor* An Schell, az utolsó esztendő legizgalmasabb cselekményű jidis színművét: *Timosa, a cár katonáját*. Zenéjét *Innocent* Ernő verseire *Eugen* Stepak szerezte. Magyarra *Gellért* Lajos ültette át. A színdarab külön érdekessége az, hogy a darabot ugyancsak *Gellért* Lajos rendezte és ő játssza a főszerepét is. A darabban gyönyörű héber és orosz dalok vannak, melyet 25 tagú kórus énekel. Alkalmunk volt beszélni *Gellért* Lajossal, akitől megkérdeztük, hogyan jött arra a gondolatra, hogy a darabot itt előadják. Azt mondta, hogy a nyáron Varsóban filmezett, ott látta *Timosát*, már egy fél éve játszották akkor zsúfolt házak mellett.

ELSŐ MAGYAR ARANYKOSZORÚS MESTERNŐ. A kézműipari kiállításon aranykoszorús mesteri címmel tüntették ki *Szemeréné* Herz Emmát, a Hímzők Ipartestület elnökét, aki nemcsak ezen a kiállításon kiállított tárgyaival, hanem több évtized során kifejtett értékes munkásságával szolgált rá az elismerésre. Munkáit már számos éremmel, díjjal és oklevéllel tüntették

ki. *Ferenc* József király az arany érdemkereszttel s a román király a Jubileumi érdemrenddel fejezte ki elismerését. *Herz* Emma páratlan művészetű mesternője a templomi hímzéseknek. Az „aranykoszorús mester” cím méltán megilleti az arany- és ezüstoffonalak mesteri kezelőjét, *Szemeréné* Herz Emmát.

Dr. LEIPNIKER ALADÁR orvosi rendelőjét Hajós utca 16. alá helyezte át. Telefon.

KUFFLER KÓSER ÉTTEREM

VILMOS CSÁSZÁR ÚT 39, HAJÓS U. SAROK
TELEFON: 16-7-57

Déli menü ... 1.40—1.80

Esti menü ... 1.20—1.50

Naponta hal a menüben

Házhoz is szállítok

Társas összejöveteleket, lakodalmakat vállalom
Menürendszer is

Ritka alkalom!

Löwy József

BUDÁN, II., Fő-utca 88
(saját ház) Telefon: 515—81

A házat eladom esetleg az üzlettel együtt is. A raktáron levő kész sírköveket a költözködés költségessége folytán egyenként is minden elfogadható árért eladom.

Perzsa szőnyeg

Antikbutor

Műtárgyak alkalmi vételekből!

ANTIART R. T.

IG.: STERNBERG Z. J.

VII., DOB-UTCA 31. SZÁM

Dr. FISCHER GYULA A RABBIKÉPZŐ ELÉN. Dr. Fischer Gyulát, a pesti hitközség nagyhírű főabbiját az a kitüntetés érte, hogy a nagymultú Országos Rabbiképző élére állították. Abba a méltóságba, melyet Bloch Mózes, Bacher Vilmos és legutóbb Blau Lajos rektor töltött be. Ebből az alkalomból meglehetősen üdvözlő iratokkal keresték fel mindenfelől a tudós főabbit.

KULTÚRMATINÉ. A MIEFHOE Pécs-Dunántúli Csoportja értékes kultúrmatinét rendezett. Junger Mihály j. h. kulturbizottsági elnök üdvözlő szavai után Wallenstein Zoltán dr. főrabbi üdvözlötte az előadót meghívott Silberstein Adolf dr. siklósi főabbit. A közönség meleg ünneplésben részesítette. Majd Előd Géza h. h. olvasta fel novelláját, Szigeti Pál színművész szavalt nagy sikerrel.

AZ ARADI ORTH. HITKÖZSÉG Viesel Jenő elnök lemondása folytán megválasztotta elnöknek Scharfstein Jakabot, alelnöknek Ritter Ármint, pénztárnok lett Hammer Ignác, ellenőr Hirschler Simon, templomelőjáró Hacker Miksa és Teuerholz József.

A MAROSVÁSÁRHELYI CIONISTA HELYICSOPORT december 4-én tartotta ezévi rendes közgyűlését nagy érdeklődés mellett. A közgyűlésen megjelent Wermes Ernő, az E. Zs. N. Sz. elnöke is, a marosvásárhelyi csoport Wermes Ernő tiszteletére december 3-án, szombat este nagy estélyt rendezett, amely a legnagyobb érdeklődés mellett folyt le. Az est keretében Wermes Ernő palesztinai élményeiről számolt be rendkívüli érdeklődés mellett.

A BUDAI IZR. AGGOK ÉS ÁRVÁK MENHÁZEGYESÜLETE a Budai Izr. Hitközség Budapest, III., Zsigmond-utca 49. szám alatti házában, egyelőre 10 ágyra berendezett „Aggok otthonát” tart fenn, ahová 1—2 férfiápoltat mérsékelt díjazás mellett még felvesz. Jelentkezés írásban fenti címen, Löwy József alelnök-gondnok névre.

Dr. FISCHER GYULÁNÉ HALÁLA. Súlyos csapás érte dr. Fischer Gyula főabbit. Felesége több hónapi szenvedés után elhunyt. Temetésén, mely minden dísz nélkül, megható egyszerűséggel folyt le, maga dr. Fischer Gyula búcsúztatta csendes szavakkal feleségét, aki finomlelkűsége, szerénysége és jósága folytán általános szeretetnek örvendett.

KOMLÓS ALADÁR, a zsidó gimnázium tanára, megnyerte az Athenaeum ifjúsági regénypályázatát a „Curiatiusok harcai” című munkájával.

HÁZASSÁG.

Lindenfeld Dezső, az Esti Kurir tisztviselője november 20-án tartotta esküvőjét Schlesinger Margit úrleánnyal Budapesten.

Friedmann Géza dr. fogorvos e napokban nőül vette Sputz Sándor gyáros leányát, Sputz Márta kisasszonyt Budapesten.

Salamon Edit (Arad) és Ehrenfreund Jakab (Temesvár) december hóban házasságot kötnek.

Dr. Weisz Náthán rabbi leányát Ellyt (Balassagyarmat) eljegyezte Heiden Jenő, Heiden Leó ékszerész fia (Budapest).

HALÁLOZÁS.

Hartmann Fülöp tekintélyes kereskedő Beregszászon elhunyt. Halála városszerte általános részvétet keltett.

Stamberger Márkus miskolci könyvkereskedő és nyomdatulajdonos súlyos csapás érte nejének f. évi október hó 26-án bekövetkezett váratlan elhúnytával. Férjén kívül gyászolja egyetlen leánya Márta, veje, dr. Haás Sándor miskolci ügyvéd.

Nagy gyász érte a dési zsidóság kimagasló egyéniségét, dr. Ágai Andor bank- és malomigazgatót édesanyjának, özv. Ágai Ignácnénak halálával. A 69 éves korában elhunyt nagyszony november 13-án temették az egész város zsidóságának nagy részvéte mellett. Paneth Jakab főrabbi magasszárnyalású gyászbeszédben búcsúztatta az elhunytat.

Templomi
himzéseket

készít művészi kivitelben, régi himzéseknek átdolgozását elvállalja olcsó árak mellett

HERZ EMMA
ARANYHIMZŐ MŰTERME

Budapest, IV.,
Kossuth Lajos-utca 3.
Telefon: Aut. 856—32

TEL. AUTOMATA 88-7 12 KITÜNTETVE PÁRIS 1900

GOLDMAN BÉLA

OKL. AMERIKAI ÉS ANGOL URI SZABÓ

KÉSZÍTI A LEGTÖKÉLETESEBB
ALKALMI ÉS UCCAI RUHÁKAT
LESZÁLLÍTOTT ARON

BUDAPEST IV., VÁCI UCCA 5. I EM.

Pollák Sarolta 30 éve fennálló kozmetikai intézete
VI., Andrásy-út 38, I. emelet

Hajszálak, szemölcsök, szeplők eltávolítása diathermiával. Szépségápolás, helyi soványítás, fagykezelés a legmodernebb alapon. „Miracle” hajeltávolítószer vidéki szétküldése utasítással. Többszörösen kitüntetve. „Miracle” szépitőszerek. (Kérien prospektust.)

Sirkövek Budán, Margittánál 59-es villamos végállomás
a Parkasrét zsidótemetővel szemben
Telefon: Aut. 572-59

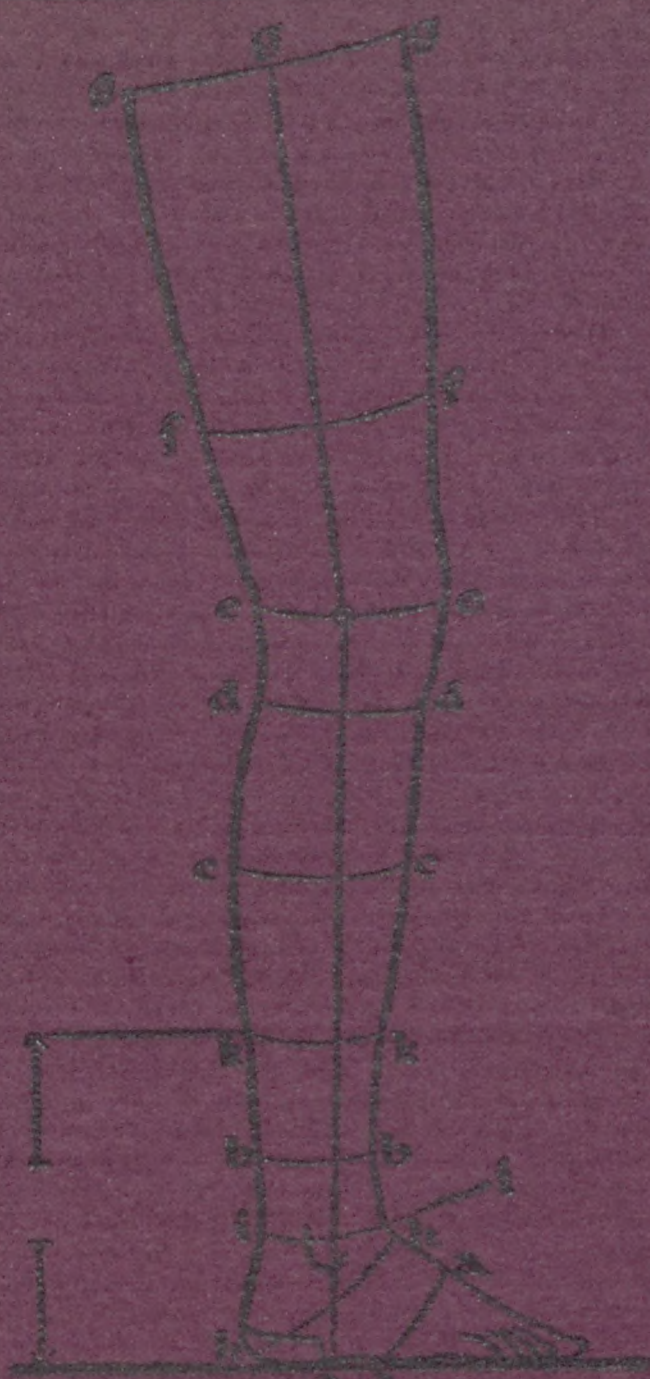
Felelős szerkesztő és kiadó: DR. PATAI JÓZSEF

Kiadóhivatali igazgató: VIRÁG GYULA

Szerkesztőség és kiadóhivatal: Budapest, V., Vilmos császár-út 34

Hungária Hirlapnyomda R. T. Budapest. Felelős: Schmidek Géza.

Országos Rabbiképző - Zsidó Egyetem Könyvtára

Üzletek:
IV., Krisztóf-tér 6
IV., Kossuth Lajos-u. 8
VIII., Üllői-út 40
I., Krisztina-tér 3

Gummiharisnyát, gummifűzőt, gyógyhaskötőt

bizalommal, garanciá-
val szaküzleteiben vegyen

Hungária Kötszergyár r.-t.

gummiharisnya és gummiszövet gyára
Budapest, VII., Akácfa-utca 2.

jelű gummiharisnyák a legjobbak!

Leány- és fiúruha,
Leány- és fiúkabát

LITZWANG IMBA
Budapest, VI. ker.,
Király-utca 18. sz.

KOLLER CSILLÁRGYÁR

Budapest, VIII., Dehozi-utca 15. szám

(az udvarban) Telefon:
J. 313-37. 5 mintaterem.
Felújítások, színezés,
nikkelezés, ezüstözés
és aranyozások.

Igen mérsékelt árak!

A legszebb
ajándék

Patai József
HERZL
könyve

370 oldalas albumalakú mű, szép
illusztrációval és műmelléklettel

Ára kartonborításban P 16.—
Díszkötésben „ 20.—
Amatőrkiadás a szerző aláírásával „ 30.—

A Multi és Jövő előfizetőinek 25% kedvezmény

Pro Palesztina kiadás

SIRKÓVEK

a legolcsóbb árban kaphatók minden

ADLER J. sírkőraktárában

VIII., Károly-körút 7. Tel.: J. 384-28. Szombathelyi és
Kispesti ártára

Egyedüli szombattartó a

»Favorit« Gözmosóda

kefelfestő és vegytisztító (Tul.: Berkovits Lajos)
Budapest, VII., Kertváros-utca 6

Háztól és házhoz
szállítás. Vidékre
külső postaköltséggel
Gyűjtőhelyiséggel rendel-
kező egyéneknek helyben
és vidékre képviselettel adok

Tábla- és tükörüveg nagykereskedés

F. I. L. WEISS GYULA

Budapest, V., Vadász-utca 20

Telefon: Aut.

121-12, 121-13

EZÜST

díszmű-áru,
evőeszközök
gyári árban

SCHLEIFER ezüstárúgyár

VII., Kertváros-utca 19. Telefon: J. 434-28

Fürth A. Marcel

lakástakarító- és tőregirtó vállalata

Budapest, V., Vilmos császárr-út 42

Telefon 21-4-35

Lehírlésmegtes munka

* Prima referenciák

Hangszerek, zongorák

résekre is legolcsóbban

REMÉNYINÉ

VI. Király-utca 53

A napokban megjelenik

Edmond Fleg (Paris): Miért vagyok zsidó?

A modern zsidó
problémáinak új-
szárú megvilági-
tása. A felelet,
melyet minden
zsidónak meg-
kell adnia a
kérdésre

Múlt és Jövő kiadása
Gondos Sándor bizománya
Ára 2 pengő

Kundmachung

Wirkungsvolle Kundmachung in deutscher Sprache für jede
erdenkliche Gelegenheit, wie zum Beispiel: Barmizvo,
Chasene 277 777 Gast- u. Antrittsreden verfertige
von Fall zu Fall zu mässigem Preise, unter Diskre-
tion. Honorar von 5 Pengő aufwärts, 50 H. Porto
rekommandiert im voraus erhoben.

Pachetti werden gegen extra Vergütung angefertigt.

RABBINER ISRAEL BRAUN

Budapest, Szérvetség-utca 43

Érdeklődés alkalmával vártatvány melléklendő.

A dróse-ért járó díjazatdíj előre küldendő be.

Drósek csak megrendelésre készülnek.

Minden magyar, német és angol nyelvű könyv
megjelenése után azonnal kikölcsönözhető
Gondos Sándor „zsidó és modern
kölsönkönyvtár”-ából, Budapest, VI., And-
rássy-út 67. Kölsönzési díj havi P 1.50

Vidékre is

kölsönözünk

A múzeum körüli eredeti

Csángó bőröndös-cég

megmarad a régi helyén

Hosszú évek óta

még olcsóbban

mélyen a régi áron

alul árul

Öröködjék siliány utánzatból,
mert készítményeit csak a
MÚZEUM KÖRÜT S.
alatti üzletben árulja, a cím
fontos, FIÓKÖZLETK NIMCS,
hasonnevi céggel nem azonos